T.C
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

"KIRGIZ TÜRKÇESİ ve TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ KALIP SÖZLERİN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEMESİ"

HAZIRLAYAN
AİDAİ KUBANYCHBEKOVA
1841020Y02

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLSİNE UZUN

NİSAN, 2021
MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum *"Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Kalıp Sözlerin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi"* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…/…/2021

Aidai KUBANYCHBEKOVA

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : Kubanychbekova

Adı : Aidai **Referans No:10366706**

TEZİN ADI

Türkçe: Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Kalıp Sözlerin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi

Y. Dil: A Comparative Stady of the Mold Lyrics Kyrgyz Turkish and Turkey in Turkish

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	**Doktora**	**Sanatta Yeterlilik**
X	**O**	**O**

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 12.04.2021

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Gülsine UZUN

Unvanı : Dr. Öğr. Üyesi

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkiye Türkçesi **TEZİN SAYFA SAYISI:141**

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Kalıp Sözlerin Karşılaştırmalı Bir İncelemesi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER (En az üç en fazla beş adet):

1. Kırgız Türkçesi

2. Türkiye Türkçesi

3. Kalıp Sözler

4.

5.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Kyrgyz Turkish

2. Turkish

3. Set expressions

4.

5.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum **O**

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir **O**

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir **O**

Yazarın İmzası : **Tarih : 12/04/2021**

“KIRGIZ TÜRKÇESİ ve TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ KALIP SÖZLERİN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEMESİ”

ÖZET

Kalıp sözler, Kırgız dilinin bambaşka bir zenginliğini yansıtan, kültürümüze, olaylar karşısındaki tutumumuza ışık tutan dil öğelerindendir. Her toplumun kendi kültürü içinde, belirli durumlarda söylenmesi âdet olmuş belli başlı sözleri vardır. Kalıp söz, deyimler, atasözleri vb. kalıp sözler, biriyle karşılaşıldığında, onu selamlarken, evlenme, doğum, ölüm gibi özel durumlarda, bir kimseden iyilik ya da yardım alındığında, rica edildiğinde ve hastalıkta duygularımızı açıklamak için söylenen birtakım sözlerdir. Bir yabancı dil öğrenirken yalnızca dilbilgisi ve kitaplarda, sözlüklerde geçen kullanım birimlerini öğrenmek yetersiz kalmaktadır. Söz konusu dili konuşan toplumun kültürünü, belli durumlarda söylenmesi gereken kalıplaşmış dil birimlerini, hitap yollarını ve davranışlarını da tanımak gerekmektedir. Bu yüzden dilin en canlı birimlerinden biri sayılan kalıp sözlerin öğrenimi de bu açıdan oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, Kırgız Türkçesindeki kalıp sözler çeşitli kaynaklardan derlenerek bir araya getirilmiş, edebî eserlerden, siyasi, ilmî, dönemsel vb. yayınlardan, konuşma dilinden verilen örnekler açıklanmış; oluşum, yapı, bağlam ve anlam açısından Türkiye Türkçesindeki karşılıkları verilerek incelenmeye çalışılmıştır. Bugüne kadar kalıp sözlerle ilgili yapılan çalışmalarda karşılıklı anlamları verilse de her iki lehçedeki kalıp sözler üzerine bu şekilde karşılıklı incelemeye dayalı çalışmaya rastlanmamıştır. Tezimizin amacı literatürdeki bu eksikliği karşılamak ve Kırgız Türkçesindeki kalıp sözlerin aktarımında karşılaşılan problemlere çözüm getirmeye katkıda bulunmaktır.

Anahtar kelimeler: Kırgız Türkçesi, Türkiye Türkçesi, kalıp sözler.

ABSTRACT

Set expressions are language elements that reflect another richness of the Kyrgyz language and shed light on our culture and our attitude towards events. Every society has certain words to say in certain situations in its culture. Stereotypes idioms, Proverbs, etc. phraseological units are a set of words that are spoken to explain our feelings when someone meets, welcomes them, in special cases such as marriage, birth, death, when kindness or help is received from someone, asked for, and falls ill. When a foreigner is learning a language, it is not enough to study only grammar and usage units that are transmitted in books and words. It is also necessary to recognize the culture of the society that speaks the language in question, the stereotypical language units that should be pronounced in a certain situation, the ways of addressing and behavior.

Therefore, learning phrases, which are considered one of the most lively units of the language, is also very important in this respect.

In this study, the stereotypes in Kyrgyz language were compiled from various sources and brought together from literary works, political, scientific, periodical, etc. the publication, the examples given from spoken language explaining the formation, structure, context and meaning with Turkish been studied comparatively. Even though mutual meanings have been given in the studies related to the set expressions, no studies based on such mutual analysis have been found on the stereotypes in both dialects. The aim of our thesis is to meet this deficiency in the literature and to contribute to solving the problems encountered in the transfer of stereotypes in Kyrgyz language.

Key words: Kyrgyz Turkish, Turkish, set expressions.

ÖN SÖZ

Eskiden dil araştırmacıları genel olarak dilin sadece yapısına önem verirlerdi, zaman geçtikçe dil ve kültür ilişkisine, insanların dil ile bağlantılarına önem vermeye başlamışlardır. Dil ile kültür birbirine daima bağlıdır. Dil, toplum arasındaki ortak düşünce ve duyguları meydana getirir. Bir toplumun kültürü sonraki nesillere dil aracılığıyla aktarılır. Dil, bir kültür taşıyıcısıdır.

Nerede bulunursak bulunalım ofiste, işte, sokakta ve akla gelebilecek her anda selamlaşıyoruz, vedalaşıyoruz, özür diliyoruz, kutluyoruz, davet ediyoruz, birilerini teselli ediyoruz ve birbirimize iltifat ediyoruz. İşte tüm bu durumlarda kalıp sözlere ihtiyacımız vardır.

Kalıp sözler de tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, toplumun kültürünü, inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtan kültürel kodlardır. Dilbilimde, kalıp sözler adı verilen öğeler, tıpkı deyimler ve atasözleri gibi, bir dili konuşan toplumun kültürüne ışık tutmakta, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtmaktadır. Nasıl deyim ve atasözlerinin tarihi çok eskilere dayanıyorsa, kalıp sözler de tarih olarak çok eskilere dayanmaktadır. Kalıp sözler kültürün en büyük taşıyıcılarından birisidir ve dil öğretiminde önemli bir işleve sahiptir. Geçmişten günümüze gelinceye kadar, bir olay ya da bir durum karşısında kullanılagelen kalıp sözler; daha önce hiç karşılaşılmayan yeni bir durum, yeni bir olay için de kullanılabilir. Kısacası kalıp sözler âdeta bel kemiği konumundadır. Böylelikle dilin gelişiminde anlatma becerisi açısından kalıp sözler önemli bir aşamayı teşkil eder.

Çalışmamız Kırgız Türkçesindeki kalıp sözler hakkında genel bilgi vermesi ve bu sözlerin kullanım alanlarına göre sınıflandırılması, analizi; Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve incelenmesinden oluşacaktır.

Çalışmamızın giriş bölümünde kalıp sözler hakkında genel bir bilgi verildikten sonra Kırgız Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki kalıp sözlerle ilgili yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde ise Kırgız Türkçesindeki kalıp sözlerin sınıflandırılması yapılmış, Kırgız edebî eserlerinden ve derlenen diğer kaynaklardan verilen örneklerin, Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ile birlikte değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç kısmında ise tezin toplanılan veriler ışığında bir değerlendirmesi

yapılmıştır. Çalışmamıza kalıp sözler ile ilgili kitaplar, makaleler, tezler ve bu alanda yapılan akademik çalışmalar kaynaklık etmiştir.

Çalışmam boyunca bana yol gösteren, yazdıklarımı titizlikle değerlendiren, tezimin son halini almasında değerli yorum, teklif ve önerileriyle katkıda bulunan danışman hocam Gülsine UZUN'a minnettarım. Süreç boyunca katkı ve desteklerini esirgemeden yanımda olan, görüşlerinden yararlandığım, fikir alışverişinde bulunduğum değerli dostlarım Gamze ORHAN, Cem DEDE ile kız kardeşim Asel ABDILDAEVA'ya şükran borçluyum. Her koşulda yanımda olan aileme anlayışı ve destekleri için teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak çalışmam sürecinde desteklerini her zaman hissettiğim burada adını anamadığım değerli tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Aidai KUBANYCHBEKOVA

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....i

İÇİNDEKİLER.....iii

KISALTMALAR.....viii

GİRİŞ.....1

1. Kalıp Söz Kavramı.....2

1.1. Tam Kalıplaşma.....4

1.2. Çekirdek Kalıplaşma.....5

2. Kalıp Sözler ile İlgili Araştırmalar.....6

2.1. Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler.....6

2.1.1. Kalıp Sözler ile İlgili Çalışmalar.....6

2.1.2. Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Yapılan Sınıflandırmalar.....7

2.2. Sovyetler Birliği Türkoloji Ekolünde Kalıp Sözler.....12

2.2.1. Kalıp Sözler ile İlgili Çalışmalar.....13

2.2.2. Sovyetler Birliği Türkoloji Ekolünde Kalıp Sözler Üzerinde Yapılan Sınıflandırmalar.....16

2.3. Kırgız Türkçesinde Kalıp Sözler.....21

2.3.1. Kalıp Sözlerle İlgili Çalışmalar.....21

2.3.2. Kırgız Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerinde Yapılan Sınıflandırmalar.....23

2.3.3. Kırgız Türkçesinde Konuşma Etiklerinin Özellikleri.....27

2.3.4. Kalıp Sözlerin Kullanım Alanları.....27

BİRİNCİ BÖLÜM.....29

1. Kırgız Türkçesindeki Kalıp Sözlerin Sınıflandırılması.....29

1.1. Yapısına Göre Kalıp Sözler.....29

1.1.1. Tek Sözcük Olanlar.....29

1.1.2. Çok Sözcüklü Sözcük Birimler.....29

1.1.3. Öbek Halinde Olanlar 30

1.1.4. Cümle Yapısında Olanlar 31

1.1.5. Bitişken Söz Olanlar 41

1.2. Anlamlarına Göre Kalıp Sözler 42

1.2.1. Gerçek Anlamlı Kalıp Sözler 42

1.2.2. Değişmece Anlamlı Kalıp Sözler 57

1.3. İşlevlerine Göre Kalıp Sözler 61

1.3.1. İyi Dilek Bildiren Kalıp Sözler (Dua, Alkış) 61

1.3.1.1. Bir Yere Giden veya Bir Yerden Dönen İçin Söylenen Dualar 63

1.3.1.2. Ölen Kişinin Ardından Söylenen Dualar 63

1.3.1.3. Nazara Karşı Söylenen Dualar 64

1.3.1.4. Bolluk, Bereket Üzerine Dualar 64

1.3.1.5. Şükür Duaları 64

1.3.1.6. Sağlık Üzerine Söylenen Dualar 65

1.3.1.7. İş Üzerine Söylenen Dualar 66

1.3.1.8. Çocuğu Olanlar İçin Dualar 66

1.3.1.9. Sevdiğine Kavuşmak İçin Yapılan Dualar 66

1.3.1.10. Kötü Bir Felakete Uğrayanlar İçin Söylenen Dualar 66

1.3.1.11. Uzun Ömür ve Mutluluk Dilemek İçin Söylenen Dualar 67

1.3.1.12. Nasip, Kısmet, Dilek, İyilik ve Murada Ermek İçin Söylenen Dualar 67

1.3.1.13. Din ve Yaratıcı ile İlgili Dualar 69

1.3.1.14. Evlenenler için Söylenen Dualar 69

1.3.1.15. Yanlış Bir Şey Yapana Söylenen Dualar 70

1.3.1.16. Teşekkür Etmek için Söylenen Dualar 71

1.3.1.17. Güzel veya Kötü Söze Karşı Söylenen Dualar 71

1.3.1.18. Taşınırken Söylenen Dualar 73

1.3.2. Kötü Dilek Bildiren Kalıp Sözler (Beddualar, Kargışlar) 73

1.3.2.1. Kişinin Yok Olması Üzerine Söylenen Beddualar 73

1.3.2.2. Ölüm Üzerine Söylenen Beddualar 73

1.3.2.3. Hedef Kişinin Mutsuz olması Üzerine Söylenen Beddualar 74

1.3.2.4. Soyun Kuruması Üzerine Söylenen Beddualar 75

1.3.2.5. Aşağılamak Amacıyla Söylenen Beddualar 75

1.3.2.6. Bela ve Ceza Dilemek için Söylenen Beddualar 76

1.3.2.7. Göz Üzerine Söylenen Beddualar 78

1.3.2.8. Başkalarına Muhtaç Kalınması Üzerine Söylenen Beddualar 78

1.3.2.9. Din ve Allah ile İlgili Beddualar 78

1.3.2.10. Ettiğini Bulmak Üzerine Söylenen Beddualar 79

1.3.2.11. Mala Zarar Gelmesi için Söylenen Beddualar 80

1.3.2.12. Nasibin Bağlanması ile İlgili Söylenen Beddualar 80

1.3.2.13. Çocuklar için Söylenen Beddualar 80

1.3.2.14. Kötü Söz Söyleyene Karşı Söylenen Beddualar 81

1.3.2.15. Yalan Söyleyenlere Karşı Söylenen Beddualar 82

1.3.2.16. Utanmayan Birine Karşı Söylenen Beddualar 83

1.3.3. Selamlaşma ile İlgili Kalıp Sözler 84

1.3.3.1. Birine Selam İletmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler 85

1.3.3.2. Hâl Hatır Sorma ile İlgili Kalıp Sözler 85

1.3.3.3. Karşılama ile İlgili Kalıp Sözler 88

1.3.4. Dinî Etkiyle Kullanılan Kalıp Sözler 88

1.3.5. Tanışma ile İlgili Kalıp Sözler 89

1.3.6. Rica Etme ile İlgili Kalıp Sözler 91

1.3.7. Teşekkür Etme ile İlgili Kalıp Sözler 92

1.3.8. Özür Dileme ile İlgili Kalıp Sözler 93

1.3.9. Onaylama ile İlgili Kalıp Sözler 94

1.3.10. Reddetme ile İlgili Kalıp Sözler 95

1.3.11. Vedalaşma ile İlgili Kalıp Sözler 96

1.3.12. Yola Çıkanlar için Söylenen Kalıp Sözler 97

1.3.13. Her Durumda Söylenen Kalıp Sözler 98

1.3.14. Avutma ve Teselli Etme ile İlgili Kalıp Sözler 100

1.3.15. Kutlama ile İlgili Kalıp Sözler 102

1.3.16. Bayramlarla ile İlgili Kalıp Sözler 104

1.3.16.1. Ramazan Bayramında Kullanılan Kalıp Sözler 104

1.3.16.2. Kurban Bayramında Kullanılan Kalıp sözler 104

1.3.16.3. Nevruz Bayramında Kullanılan Kalıp Sözler 104

1.3.16.4. Yeni Yıl Kutlamaları ile İlgili Kalıp Sözler 104

1.3.17. Yemin Etme ile İlgili Kalıp Sözler 104

1.3.18. Uyarma ya da Eleştirme ile İlgili Kalıp Sözler 106

1.3.19. Hitap Etme, Seslenme ile İlgili Kalıp Sözler 107

1.3.19.1. İyelik Ekleriyle Yapılan Hitap Etme, Seslenme ile İlgili Kalıp Sözler ... 107

1.3.19.2. Şımartma, Yalvarma Amacıyla Kullanılan Kalıp Sözler 108

1.3.20. Utanma, Pişman Olma ile İlgili Kalıp Sözler 109

1.3.21. Alkışlamak; Takdir Etmek için Kullanılan Kalıp Sözler 110

1.3.22. Sofrada Kullanılan Kalıp Sözler 111

1.3.23. Ölümle İlgili Kalıp Sözler 111

1.4. Bağlama Göre Kalıp Sözler 114

1.4.1. Dil Dışı Bağlam Duyarlı Kalıp Sözler 114

1.4.1.1. Üzüntü veya Strese Neden Olan Olaylarda Söylenen Kalıp Sözler 114

1.4.1.1.1. Sağlık 114

1.4.1.1.2. Kayıp 115

1.4.1.1.2.1. Ayrılık 115

1.4.1.1.2.2. Ölüm 115

1.4.1.2. Mutluluk Veren Olaylarda Söylenen Kalıp Sözler 115

1.4.1.2.1. Önemli Günler 115

1.4.1.2.2. Kazanımlar 116

1.4.1.3. Başkalarıyla Yakın İlişki Kurmak İstenen Durumlarda Söylenen Kalıp Sözler 116

1.4.2. Dil İçi Bağlam Duyarlı Kalıp Sözler 116

SONUÇ 117

KAYNAKÇA 119

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu
bk.	Bakınız
C.	Cilt
db.	Dil bilgisi
Dr.	Doktor
f.	Fiil
haz.	Hazırlayan
mec.	Mecaz
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.	Sayı
sf.	Sıfat
ss.	Sayfa aralığı
TDK	Türk Dil Kurumu
TS.	Türkçe Sözlük
vb.	ve benzeri
Yay.	Yayınevi
Kr.	Kırgız Türkçesi

GİRİŞ

Dil, kültürün en önemli unsurudur. Edward Sapir ve Benjamin Lee Whorf, dil ile kültür arasında yakın bir bağ olduğunu ve birbiriyle ilişkileri gereği ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu ifade etmişlerdir (E. Sapir ve B. L. Whorf'den alıntılayan Baygeldiyeva Kunduz, 2017: 4).

Her toplumda, belirli durumlarda söylenegelmiş, zamanla kalıplaşmış birtakım söz öbekleri vardır. Bu söz öbeklerine kalıp söz denir. Bunlar, bir kişiyle karşılaşıldığında, güldüğünde, ağladığında, ölüm, doğum, selamlaşma, evlenme, kavuşma gibi belli durumlarda hislerini dile getirmek için, yemeğe başlarken ve yemekten sonra, herhangi biri yola çıkarken kullanılan iyi dilek sözleri olabildiği gibi, bir kişi hakkında olumsuz düşünceleri beddua şeklinde dile getiren sözler de olabilir.

Kırgız halkının sözlü iletişiminde yaygın bir biçimde karşılaştığımız kalıp sözler kişiler arasında iletişim kurmak için çok önemlidir. Bu sözlerin belirli durumlarda söylenmesi kalıplaştığı için, böyle durumlarda insanlar kendilerine bu sözlerin söylenmesini beklemektedirler. Örneğin; bir yemekten sonra *Caratkan bereket bersin* "Allah bereket versin.", bir hasta ziyaretinde *Tez sakayıp ket* "Allah acil şifalar versin.", bir ölenin ardından geride kalanlara *Artı kayrıluu bolsun* "Başınız sağ olsun" denmesi âdet olmuştur ve insanlar böyle durumlarda kendilerine bu sözlerin söylenmesini beklemektedirler.

Kalıp sözler olarak adlandırılan dil birimleri, tıpkı atasözleri ve deyimler gibi, toplumun inançlarını, kültürünü, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtan sözlerdir. "Kalıp sözlerin kullanımında dikkat çeken bir konu, bu sözlerin kullanımı ile toplumun dünya görüşündeki paralelliktir" (Erol, 2007: 1).

Kalıp sözler, 1950'li yıllarda Austin, Grice ve daha sonra Searle gibi dilbilimcilerle başlayan bir dil felsefesi kuramı olan söz edimi (actes de langage) kuramının bir parçası ve insanın dille gerçekleştirdiği iletişimin en küçük birimleridir (Ünsal, 2013: 1285).

Atasözleri, deyimler ve ikilemeler ile birlikte kalıplaşmış dil birimlerini oluşturan kalıp sözler, araştırmacılar tarafından çeşitli adlarla ve farklı ölçütlere dayanılarak tanımlanmış, *ilişki sözleri* ve *kültür birim* olarak da adlandırılmıştır (Canbulat ve

Dilekçi, 2013: 219). *İlişki sözleri* terimini tercih eden Aksan'a (1996) göre bu sözler, "Bir toplumun bireyleri arasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir" (s. 35). Belli durumlarda söylenmesi gelenek hâlini almış olan bu sözler, Türk ve Kırgız kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak algılanmaktadır. Kalıp söz yerine yeğlenen başka bir terim olan *kültür birim* ise dilin kültürelliğinin belirginleştiği adlandırmalardan biri olarak açıklanmıştır. Bir başka deyişle, kültür birimler, Türkçenin Türk kültürünü ne derece yansıttığının da bir göstergesidir (Canbulat ve Dilekçi, 2013: 219). Örneğin; başsağlığı dileme, doğum, ayrılık vb. durumlarda söylenen kalıp sözler, Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesi konuşanların birbirleriyle kurdukları ilişkiler hakkında bize bir fikir verir. Özdemir (2000) ise söz konusu birimleri kalıp söz olarak adlandırmakta ve bu sözlerin "ölüm, doğum, evlenme gibi özel durumlarda duygularımızı açıklamak, belirtmek için" (s. 173) kullanıldığını söylemektedir. "Bu sözlere *kültür birimler* (Kula, 1996) ve *iletişimsel sözler* (Toklu, 2003) denmiştir. Bazı araştırmacılar, kalıp sözler öbeğindeki kelimeleri birleştirerek *kalıpsözler* biçiminde kullanmayı tercih etmiştir (Bilgin, 2006; Çotuksöken, 1994). Ama Çotuksöken (2002), bu sözlere *bağlamsal sözler* ya da *karşılama sözler* denebileceğini de eklemiştir. Koç (1996) da, bu sözler için *deyimce* terimini uygun görmüştür" (Gökdayı, 2015: 60).

1. Kalıp Söz Kavramı

Bu çalışma, kalıp sözler ile ilgili olduğu için öncelikle *kalıp söz* kavramının ne olduğu üzerinde durmak gerekir. *Kalıp* ve *kalıplaşmış* kavramlarının ayrı anlamları bulunmaktadır. Kalıp ve kalıplaşmış kavramlar çok anlamlı sözcüklerdir. Arapça *kalıb* kökünden gelen *kalıp* "herhangi bir şeye belirli bir biçim vermek için kullanılan ve o biçimi taşıyan araç, kalıp; vücut, beden, gövde; numune, örnek" (Devellioğlu, 1986: 582) anlamlarında kullanılmıştır.

Günümüz Türkiye Türkçesindeki anlamları ise; *kalıp* 1. Bir şeye biçim vermeye veya eski biçimini korumaya yarayan araç: *İstenilen kalıplarda ve istenilen nüanslarda heykelle yapılabilir* (Peyami Safa). 2. Biçki modeli, patron. 3. *sf.* Genellikle küp biçiminde yapılan; *Bir kalıp peynir. İki kalıp sabun*. 4. mec. Gösterişli görünüş: *Kalıbına bakarsan aslan gibi.* 5. *mec*. Biçim, durum: *Muayyen bir kalıba girecek insana benzemiyordu (*Halide Edip Adıvar). 6. *mec.* Yenilikten uzak, özgün olmayan (TS, 2011: 1279).

Kalıp kelimesi karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğünde; *Türkiye Türkçesi:* **kalıp,** *Azeri Türkçesi:* **ġälib,** *Başkurt Türkçesi:* **kalıp forma,** *Kazak Türkçesi:* **kalıp ülgi,** *Kırgız Türkçesi:* **kalıp ülgü,** *Özbek Türkçesi:* **kàlib,** *Tatar Türkçesi:* **kalıp forma,** *Türkmen Türkçesi:* **gãlīp,** *Uygur Türkçesi:* **ḳelip,** *Rusça:* **şablon** olarak adlandırılmaktadır (KTLS, 2019: 428-429).

Sözlüklerdeki anlamlarından yola çıkarak kalıp, belli bir biçim veya herhangi bir biçime girmek olarak tanımlanır.

Konuşma sırasında birkaç kelimenin birleşmesiyle ortaya çıkan kelime grupları kendi aralarında çekim ekleri yardımıyla ve anlam bütünleşmesiyle cümle haline gelir, bu dil birimlerinin zamanla tamamen kalıplaşması veya belirli bölümünün kalıplaşması sonucunda oluşan bu birimlere "ikileme", "deyim", "birleşik kelimeler", "atasözü" ve "kalıp sözler" adı verilir (Kassımova, 2018: 12).

Gökdayı'ya (2015) göre, kalıplaşma dilsel ilişkiler neticesinde dil birimlerinin bir araya gelerek oluşturduğu bütünün ya tamamı ya da bazı değişimler ve değişikliklere izin vererek bir biçimde bulunması ve öylece kullanılması, bu kullanımın tekrarlanmasıyla oluşur. Kalıplaşma *tam* ve *çekirdek bölüm* olarak iki bölüme ayrılır. Kalıplaşma dereceleri açısından bu birimler (atasözleri, deyimler, ikilemeler ve kalıp sözler) göz önünde bulundurulduğunda bazılarının bir bütün halinde, bazılarının ise çekirdek bölümlerinin kalıplaştığı, yani hiç değişmeden aynı şekilde bulunduğu ve öylece kullanıldığı görülmektedir. Kalıplaşma ya çekirdek bölümünde ya birimin tamamında gerçekleşir (s. 26). Burada çok sözcüklü birimin temelini oluşturan ve hiç değişmeyen kısmı (tam) ile çekirdek bölüm kastedilmektedir. Hep aynı kalan bu bölüm üzerine, cümle içinde diğer birimler ile bağ kurabilmek için çekim ekleri eklenebilir.

Kalıplaşmış dil birimlerini diğer söz varlığı birimlerinden ayıran en önemli özelliği, kalıplaşmanın bu birimlerin hepsinde aynı seviyede gerçekleşmemesidir. Kalıplaşma seviyesi açısından "deyimler", "atasözleri", "ikilemeler", "birleşik kelimeler" ve "kalıp sözler" bazen bir bütün (tam) halinde, bazen de çekirdek bölümleri kalıplaşmış halde kullanılır (Kassımova, 2018: 14).

Hürriyet Gökdayı, *Türkçede Kalıp Sözler* adlı kitabında dil birimlerinin kalıplaşma derecelerini şu şekilde sınıflandırmıştır (2015: 27):

1. Tam kalıplaşma
2. Çekirdek kalıplaşma

2.1. Biçimsel değişikliğe izin verme

2.1.1. İsim çekim eklerinin değişebilmesi

2.1.2. Fiil çekim eklerinin değişebilmesi

2.2. Dizimsel değişikliğe izin verme

2.2.1. Kelime ekleme / Çıkarma

2.2.2. Kelime değişikliği

2.2.3. Kelimelerin yer değiştirilmesi

1.1. Tam Kalıplaşma

Kalıplaşmış birimler arasında tam kalıplaşmış olarak bulunan birçok birim bulunmaktadır. Bu tür kalıplaşmada, birimin kelimelerinde ve diziminde hiçbir değişiklik yapılmadığı görülür (Gökdayı, 2015: 28).

Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kalıp sözlere bakıldığında, *Ak col* "İyi yolculuklar.", *Kutman keç* "İyi akşamlar.", *Baktıluu bol* "Mutluluklar dilerim." vb. gibi tam kalıplaşmış birimler bulunmaktadır.

Kalıplaşmış dil birimleri arasında tam kalıplaşma en çok atasözlerinde görülür. Örneğin; *Balık başınan sasıyt,* "Balık baştan kokar.", *Caş uluk emes, akıl uluk*, "Akıl yaşta değil, baştadır."

Tamamen kalıplaşan deyimler de bulunmaktadır. Örneğin; *Ay dese-arkı cok, kün dese-körkü cok* "Aydan arı, günden duru." vb. Türkiye Türkçesinde, *Ağaca çıksa pabucu yerde kalmamak, Aba altından değnek göstermek, Delik büyük, yama küçük* gibi deyimleri Leyla Subaşı Uzun (1991), birinci dereceden deyimler ya da tam deyimler olarak adlandırır (s. 29-39). Bu tür deyimleri de Subaşı Uzun, "deyimleşme olgusunda işleyen çeşitli anlam aktarımı olaylarının etkisiyle göstergeler, göndergesel anlamlarından sıyrılarak, birlikte bir deyim anlamını yansıtır duruma gelir" diye açıklamaktadır (Subaşı Uzun'dan alıntılayan Kassımova, 2018: 115-16).

Her iki dildeki örneklere bakıldığında, *Kaldır-küldür* "haldır huldur", Calt-cult "parlak parlak" gibi aynı kelimelerin tekrarlanmasıyla oluşan tam kalıplaşmış ikilemeler bulunmaktadır. Gökdayı'nın görüşüne (2015) göre birleşik kelimeler, birçok ek alarak kullanıldıkları için tam kalıplaşmaları mümkün değildir (s. 28).

1.2. Çekirdek Kalıplaşma

Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kalıp sözlerin büyük bir kısmı çekirdek olarak kalıplaşmıştır. Gökdayı'ya (2015) göre, bu birimlerde hiç değişmeyen bir bölüm bulunur, bu bölümün sonuna, arasına ya da önüne çeşitli ekler eklenebilir veya bazı sözcükler değiştirilebilir. Bu değişiklikler, *biçimsel* ve *dizimsel* düzlemlerde gerçekleşir. Biçimsel değişikliğe izin veren dil birimlerinde isim çekim ve fiil çekim ekleriyle ilgili değişiklikler görülür (s. 28-29).

Ad durum ekleri değiştirilerek *Kutman keç* "İyi akşamlar" kalıp sözü *Kutman keçiñizder menen* örneğindeki gibi *-dar* çoğul eki getirilerek kullanılabilir. Atasözleri dışında, deyimler, ikilemeler, birleşik sözler ve kalıp sözlerin bir kısmında bu tür değişimlere izin verilebilir. Atasözlerin çoğu tam kalıplaştığı için bu tür değişikliklere uğramazlar.

Fiil çekim ekleriyle değiştirilerek; *Rahmat* "Teşekkür ederim." kalıp sözü *Rahmat ayttım* "Teşekkür ettim.", *Rahmat aytabız* "Teşekkür ederiz." biçimlerinde de kullanılabilir. Atasözleriyle karşılaştırdığımızda, ikilemeler, deyimler, birleşik sözler ve kalıp sözler fiil çekim eklerinin değişimini kabul ederler. Atasözleri içeriğindeki tüm birlikleriyle beraber bir bütün halinde kalıplaştığı için herhangi bir değişime izin vermezler.

Dizimsel değişikliğe izin veren dil birimler üç gruba ayrılır. Bunlar, *kelime ekleme/çıkarma, sözcük değişikliği ve kelimelerin yer değiştirmesi* olarak ayrılmaktadır (Gökdayı, 2015: 30).

Bazı kalıp sözlerde kelime eklenebilir ve çıkarılabilir. *Allah eksik etmesin – Allah elindekini eksik etmesin* gibi kalıp sözlerde görüldüğü gibi sözcük eklenebilir. Deyimler ve atasözlerinde kelime ekleme ve çıkarma özelliği sıkça görülmez.

Kelime değişimi kalıp sözlerde sıklıkla görülür. Örneğin; *İyi akşamlar, Hayırlı akşamlar* biçiminde söylenebilir. Ama bu değişikliklerde anlam değişimine izin verilmez. Aynı anlam taşıyan kelimeler değişebilirler. Bu tür değişiklikler deyimlerde ve bazı atasözlerinin bir bölümünde görülmektedir.

Kalıp sözlerde, Kırgız Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde kelimeler yer değiştirebilirler. Örneğin; *Alla sabır bersin* "Allah'ım, sen bana sabır ver!" kalıp sözü *Sabır bersin Allahım* "Sen bana sabır ver, Allah'ım!" biçimiyle kullanılabilir.

2. Kalıp Sözler ile İlgili Araştırmalar

Bu araştırmada incelenen Kırgız Türkçesindeki kalıp sözler, Türkiye Türkçesindeki karşılıklarıyla verildiği için konuyla ilgili yapılan araştırmaların iki ana başlık altında irdelenmesi düşünülmüştür: Türkiye Türkçesinde kalıp sözler ve Kırgız Türkçesinde kalıp sözler. Ancak Kırgız Türkçesinde kalıp sözler üzerine yapılan çalışmaların temeli Sovyetler Birliği Rus Türkolojisinde ortaya konulan araştırmalara dayandığı için Kırgız Türkçesindeki kalıp sözler üzerine yapılan çalışmaların da Sovyetler Birliği dönemi Rus Türkolojisinde ve bağımsızlık sonrasında Kırgızistan'da kalıp sözler üzerine yapılan çalışmalar olmak üzere ayrı başlıklarda verilmesi uygun olacaktır. Bu bağlamda bu bölümü üç ayrı alt bölümde incelemek gerekecektir:

2.1. Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler

Kalıp sözler bir kişiyle karşılaşıldığında, onu selamlarken, bir iyilik görüldüğünde teşekkür etmek için, evlenen, çocuk sahibi olan, yeni bir işe giren kişileri tebrik etmek için, yemeğe başlanırken ve yemekten sonra kullanılan iyi dilek sözleri olabilir. Bir kişi hakkında olumsuz düşünceleri beddua şeklinde dile getiren sözler de olabilir (Erol, 2007: 14).

2.1.1. Kalıp Sözler ile İlgili Çalışmalar

Türkiye Türkçesi söz varlığının öğeleri sıralanırken Aksan (2006), "temel söz varlığı", "yabancı sözcükler", "atasözleri", "deyimler", "terimler", "kalıplaşmış sözler", "çeviri sözcükler"in yanında "ilişki sözleri/kalıp sözler"e de yer verir ve onların tıpkı atasözleri, deyimler gibi belirli bir dili konuşan toplumun inançlarını, gelenek ve göreneklerini yansıttığını ifade eder (s. 191). Türkiye Türkçesindeki çalışmalarda söz konusu ifadeler için "kalıp sözler" (Özdemir, 2000; Aksan, 2006; Erol, 2007; Gökdayı, 2008) dışında "iletişimsel sözler" (Toklu, 2003: 109), "ilişki sözleri" (Aksan, 2002; 2006; Cihangir, 2010), "sözeylem" (Doğançay-Kamışlı, 1997; Kılıç, 2002: 94; Dilek, 2007), "söz edimi" (Palmer, 2001: 165-171) terimleri kullanılmıştır (Ersoy, 2011: 7).

Türkiye Türkçesinde kalıp sözler ile ilgili Hürriyet Gökdayı'nın *Türkçede Kalıp Sözler* (2015) ve *Sözlü İletişimde Kalıp Sözlerin İşlevleri* (2003), Çiğdem Erol'un *Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerinde Bir İnceleme* (2009), Sema Bayraktar'ın *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Aktarım Aracı Olarak Kalıp Sözler* (2019), L. S. Akalın'ın, *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar ve Kargışlar* (1990), D. Aksan'ın *Türkçenin Sözvarlığı* (1996) ve *Türkçenin Gücü* (1999), D. Kaya'nın *Kalıplaşmış Sözler* (2001) ve *Dualar ve Beddualar* (1997) vb. çalışmaları bulunmaktadır.

Bu eserlerin dışında Türkiye Türkçesinde kalıp sözlerle ilgili birçok bilim adamı tarafından makaleler ve bilimsel araştırmalar kaleme alınmıştır. Serdar Bulut'un *"Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler" ve "Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri"* (2012), Rıza Gül'ün *"Dede Korkut Hikâyelerinde Söz Kalıpları"* (2008), Mehmet Canpolat ve Atilla Dilekçi'nin *"Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler Öğrencilerin Kalıp Sözleri Kullanma Düzeyleri"* (2013), Fulya Topçuoğlu Ünal ve Hamiyet Bursalı'nın *"Çizgi Dizilerle Kalıp (İlişki) Söz"* (2015), Cafer Özdemir'in *"Bir Kültür Unsuru Olarak Âşık Edebiyatında Kalıp Sözler"* (2015), *"Türkiye Türkçesi Ağızları ile Kıbrıs Türk Ağızlarında Kalıp Sözlerden Hayır-Dualar ve Beddualar"* (2016), Fatih Yılmaz'ın *"Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kalıp Sözler: 'Babam ve Oğlum' Film Örneği"* (2015) vb. çalışmaları bunlardan birkaçıdır.

Türk topluluklarındaki kalıp sözlerin Türkiye'de tanıtıldığı ve Türkiye Türkçesi metotlarıyla incelendiği çalışmalardan bazıları da şunlardır: Erdal Şahin *"Tatar Türkçesinde Alkış ve Kargış"* (2009), Turan Aydın *"Türkçe-Kırgızca'daki Kalıp Sözlerin Psikolojik ve Kültürel Boyutunun İncelenmesi"* (2010), Habibe Yazıcı Ersoy *"Başkurt Türkçesinde Kalıp Sözler"* (2011), Emine Kırcı *"Türkiye Türkçesiyle Azerbaycan Türkçesinde Dualar (Alkışlar) ve Beddualar (Kargışlar)"*, Saim Sakaoğlu *"Türk Dünyası Masallarının Başlangıç Kalıp Sözlerinden 'Bir Varmış Bir Yokmuş' Üzerine Karşılaştırmalı Bir Deneme"* (2014), Mehmet Emin Bars *"Manas Destanında Alkış ve Kargışlar"* (2014), Muhittin Gümüş *"Kırgızca ve Türkiye Türkçesindeki Çeviri Sorunlarına Genel Bakış" (Tuzak Sözler ve Kalıp Sözlerin Çevirisi)* (2017).

2.1.2. Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerine Yapılan Sınıflandırmalar

Kalıp sözlere bakıldığında bazıları tek bir anlam, bazıları ise birden fazla anlam taşımaktadır. Anlam açısından bakıldığında kalıp sözlerin deyimler, atasözleri ve

ikilemelerden ayrılan yönlerinin olduğu görülmektedir. Kalıp sözler genelde gerçek anlamlarıyla kullanılmaktadır. Tüm bu özelliklere göre kalıp sözler çeşitli gruplara ayrılmaktadır (Zülfikar, 2007: 349).

Zülfikar (2007), kalıp sözleri konularına göre şu şekilde sınıflandırmaktadır.

1. Doğrudan kalıp cümleler.

2. Kalıp cümle yapısındaki hayır dualar.

3. Kalıp cümle yapısındaki beddualar.

4. Çeviri yoluyla dile giren bazı kullanımlar (s. 349-350).

Kalıp sözler atasözleri ve deyimler gibi toplumun, zaman içerisinde oluşturduğu anlatım kalıplarıdır. Bulut (2012) çalışmasında Anadolu ağızlarında kullanılan kalıp sözleri anlamlarına ve çeşitlerine göre şu şekilde alt guruplara ayırmıştır (s. 1123): 1. *Hayır dualar*, 2. *Beddualar*, 3. *Selamlaşma sözleri*, 4. *Yeminler*, 5. *Günlük hayatta kullanılan çeşitli kalıp sözler*, 6. *Atalar sözü şeklinde meşhur olan sözler*, 7. *Anlatımı süslemek için kullanılan takımlaşmış sözler*, 8. *Küfür gibi kullanılan kalıp sözler*, 9. *Kızılan kişilere söylenen kalıp sözler*, 10. *Cevabı beklenmeyen sorularda kullanılan kalıp sözler*, 11. *Benzetme amacıyla kullanılan kalıp sözler*, 12. *Bir şey rica ederken, bir istekle bulunurken, yalvarırken kullanılan kalıp sözler*, 13. *Karşılıklı konuşmalarda kullanılan kalıp sözler*, 14. *Günlük hayatla ilgili iyilik dileyen kalıp sözler*, 15. *Misafir veya bir yerden gelene söylenen kalıp sözler*, 16. *Masal ve hikâyelerde kullanılan kalıp sözler*, 17. *Halk ağzındaki şarkı, türkü ve oyunlarda geçen kalıp sözler*, 18. *Güreşlerde söylenen pehlivan puanları*, 19. *İnsanlara hitap etmek için kullanılan kalıp sözler*, 20. *Hayvanlara seslenirken kullanılan kalıp sözler*, 21. *Sevgi ve aşk için kullanılan kalıp sözler* (s.1123).

Habibe Yazıcı Ersoy (2011) çalışmasında Başkurt Türkçesindeki kalıp sözleri anlam açısından ve yapı açısından cümle halinde olanlar, eksiltili cümle şeklinde bulunanlar, sadece tek bir kelimeden ibaret olanlar olarak ayrı başlıklar hâlinde sınıflandırmıştır. Ersoy, Başkurt Türkçesinde kullanılan kalıp sözleri işlev açısından şu şekilde sınıflandırmıştır: 1. *Selamlaşma kalıp sözleri*, 2. *Hatır sorma kalıp sözleri*, 3. *Tanışma kalıp sözleri*, 4. *Rica etme kalıp sözleri*, 5. *Teşekkür etme kalıp sözleri*, 6. *Özür dileme*

kalıp sözleri, 7. *Onaylama kalıp sözleri*, 8. *Reddetme kalıp sözleri*, 9. *Karşılama kalıp sözleri*, 10. *Vedalaşma, uğurlama kalıp sözleri*, 11. *Kutlama kalıp sözleri*, 12. *İyi dilek kalıp sözleri (alkışlar/ dualar)* (s. 10-49).

Türkiye Türkçesinde kalıp sözlerle ilgili yapılan en geniş çalışma Hürriyet Gökdayı'nın (2011) "Türkçede Kalıp Sözler" adlı çalışmasıdır. Gökdayı kalıp sözleri, "eskiden belirli bir biçime girip hafızada saklanan, söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak gerekirse bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan, belirli durumlarda toplumun benimsediği sözleri sunarak iletişim kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleri" şeklinde tanımlar. Araştırmacı kalıp sözleri kültüre dair ilişkileri yansıtma görevleri açısından 1. *İyi Dilek Kalıp Sözleri*, 2. *Selamlaşma Kalıp Sözleri* ve 3. *Vedalaşma Kalıp Sözleri* şeklinde üç gruba ayırmıştır (s. 304). Kalıp sözleri gruplandıran bir diğer araştırmacı ise Turan Aydın'dır. Bu konuya 2010 yılında yaptığı çalışmasında yer vermiştir. Aydın kalıp sözleri iletişim olaylarına göre 1. *Dualar*, 2. *Beddualar*, 3. *Yeminler* ve 4. *Deyimler* olarak sınıflandırır. Bu çalışmada dualar 47 alt gruptan, beddualar 34 alt gruptan, yeminler 6 alt gruptan, deyimler ise 23 alt gruptan oluşturulmuştur (Aydın'dan alıntılayan Kassımova, 2018: 8).

Çiğdem Erol (2007), folklor araştırmaları konusundaki dergilerden, yöresel derlemelerle oluşmuş masallardan, folklor araştırmaları ve ağız araştırmaları ile ilgili yapılan çalışmalardan ve edebî eserlerden derleme yaptığı çalışmasında, kalıp sözleri anlam ve yapı bakımından incelemiş, anlam bakımından bu sözleri hayır dualar, beddualar, yeminler ve söz vermeler, günlük hayatta kullanılan çeşitli kalıp sözler şeklinde ayrı başlıklar altında ele almıştır (s. 15). Türkçenin kalıp sözler konusunda çok zengin bir birikime sahip olduğu görülmektedir.

Çiğdem Erol (2007) çalışmasında hayır duaları sınırlandırırken bazı dualar için kullanıldığı durum ve ele aldıkları konuları dikkate almıştır (s. 16).

1. *Bir yere gidene veya bir yerden dönene,* 2. *Ahirette iyilik dilekleri*, 3. *Din bakımıdan iyi olmakla ilgili olanlar,* 4. *Okula giden çocuğa,* 5. *Ulu kişiler tarafından korunmak ile ilgili dualar,* 6. *Devretme geleneği üzerine dualar,* 7. *Sevdiğine kavuşma isteği,* 8. *İyilik dileme,* 9. *Bir felakete uğramış kişiye,* 10. *El ile yapılan bir iş için,* 11. *Hasta*

veya yaşlı kişiler için dualar, 12. *Ölümün ardından*, 13. *Yemek içmek ile ilgili kalıp sözler,* 14. *Nazara karşı dualar,* 15. *Helal etme*, 16. *Bolluk ve zenginlik dilekleri*, 17. *Ev ve aile yaşamıyla ilgili dilekler*, 18. *İş üzerinde*, 19. *Rüya görene,* 20. *Yeni bir eşya alana*, 21. *Sağlık dileme,* 22. *İsteklerin kabulü için dualar,* 23. *Devlet ve millet için dualar*, 24. *Evlilik üzerine dualar,* 25. *Kötü kişilerden korunmak için,* 26. *Söylenen güzel veya kötü söze karşı dualar,* 27. *Talih üzerine dualar,* 28. *Uzun ömür dilekleri,* 29. *Kolaylık ve yardım dileme,* 30. *Koruyucu dilekler*, 31. *Başkalarına muhtaç olmamak üzerine dualar,* 32. *Mutlu ve güzel bir yaşam dileği,* 33. *Çocuğu olanlara edilen dualar*, 34. *Büyüklerin çocuklar için dualar,* 35. *Sünnet olan çocuklar için dualar*, 36. *Teşekkür etme,* 37. *Şükretme anlamı taşıyanlar,* 38. *Takdir etme ve beğenme,* 39. *Tebrik etme amacıyla dualar* şeklinde sınıflandırılmıştır (s. 16-86).

Çiğdem Erol (2007), bedduaları sınıflandırırken kullanım alanlarını dikkate almıştır (s. 87).

1. *Aklı olup da akılsızlık yapana,* 2. *İş üzerine beddualar*, 3. *Nankör kişiler için,* 4. *Kötü talih*, 5. *Istırap çekme,* 6. *Konuşmaları sebebiyle kendisine kızılan kişiye*,7. *Rezil rüsva olmak,* 8. *Küçük düşmek ile ilgili olanlar,* 9. *Ahiret yaşamı üzerine,* 10. *Mal mülk ve para ile ilgili olanlar*, 11. *Hayvanlar tarafından zarara uğramak üzerine*, 12. *Kurşunla vurulmak üzerine beddualar,* 13. *Huzursuzluk ve mutsuzluk dileyen beddualar*, 14. *Bayrama yakın söylenen beddualar,* 15. *İsteklerine ulaşamamakla ilgili beddualar*, 16. *Çeşitli belalara uğramakla ilgili olanlar,* 17. *Okula giden kişiye,* 18. *Din ile ilgili olanlar*, 19. *Tersine beddualar*, 20. *Duymayan kişiler için beddualar,* 21. *Ahlaksızlık yapana,* 22. *Başkalarına muhtaç olmak üzerine,* 23. *Anne-baba ile ilgili olanlar*, 24. *Çocuklar üzerine beddualar*, 25. *Gitmesi istenmediği halde giden kişiler için,* 26. *Çok uyuyana edilen beddualar,* 27. *Göz üzerine beddualar*, 28. *Ettiğini çekmek üzerine beddualar,* 29. *Ölümü dileyen beddualar*, 30. *El ile işlenen suç veya kabahatlerde*, 31. *Etrafı kirletenlere,* 32. *İftiraya uğramakla ilgili olanlar*, 33. *Kişinin dert sahibi olmasını dileyen beddualar*, 34. *Evlilik üzerine beddualar,* 35. *Nazara uğramak üzerine beddualar,* 36. *Yüzü görülmek istenmeyen kişiye,* 37. *Hastalık dileme,* 38. *Evsiz barksız ve yalnız kalmak ile ilgili olanlar*, 39. *Yemek üzerine beddualar,* 40. *İstenip de verilmeyen şeyler karşısında edilen beddualar,* 41. *Bir kişinin kötülük etmeye fırsat bulamaması için beddualar* (s. 87-206).

Erol, günlük hayatta kullanılan çeşitli kalıp sözleri de; *selamlaşma sözleri, uykudan önce söylenenler, hatır sormalar, kutlamalar, yıkanan veya tıraş olan kişiler için söylenen kalıp sözler* şeklinde; yeminler (ant) ve söz vermeler ile ilgili kalıp sözleri de *verilen bir şey üzerine yeminler, ölmek üzerine yeminler, anne-baba ve çocuklar üzerine yeminler, göz ve görmek üzerine yeminler, belaya uğramak ile ilgili yeminler, dinden çıkma, haram veya günah ile ilgili yeminler, şahit gösterme yoluyla yapılan yeminler* şeklinde sınıflandırmıştır (s. 213).

Erol (2007) kalıp sözleri yapıları bakımından ise 1. fiil kipleri (basit, birleşik), 2. cümle yapılarına göre (basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksiltili), 3. kelime grupları, 4. ölçülü ve kafiyeli söylenenler şeklinde sınıflandırmıştır (s. 215).

Gülhanım Ünsal (2013) anlamlarına göre kalıp sözleri aşağıdaki gibi gruplara ayırmıştır (s. 1389);

1. Kibarlık ifade eden kalıp sözler.

2. İyi dilekte bulunmayla ilgili kalıp sözler.

3. Özel durum ile ilgili kalıp sözler (kız isteme, nişan, düğün, doğum).

4. Başsağlığı ile ilgili kalıp sözler.

5. Batıl inançla ilgili kalıp sözler.

6. Dinî inanç ve kaderle ilgili kalıp sözler.

7. Hayırdua ile ilgili kalıp sözler.

8. Beddua ile ilgili kalıp sözler.

9. Yüceltme için kullanılan kalıp sözler.

10. Onaylama için kullanılan kalıp sözler.

11. Küfür ifade eden kalıp sözler.

12. Söz verme ile ilgili kalıp sözler.

H. Gökdayı (2015), kalıp sözleri genel olarak yapısal özelliklerine göre:

1. Kalıplaşmış olarak bulunma,

2. Çoğunlukla öbek veya cümle dizilişi gösterme,

3. Belirli cümle ve öbek türlerinde yer alma,

4. Az sayıda sözcükten oluşma,

5. Öteki kalıplaşmış birimlerden dönüşebilme şeklinde sıralamıştır (s. 74).

Gündelik konuşmaların birçoğu kalıp ifadelerden bazen de kalıp sözlerden oluşan diyaloglardan oluşmaktadır. Örneğin; Kırgız Türkçesinde iletişim resmî ise:

-*Kandaysıñar?* "Nasılsınız?"

-*Rahmat cakşı, ozunuz kandaysız?* "İyiyim, teşekkürler. Siz nasılsınız?"

-*Cakşı rahmat.* "Ben de iyiyim, teşekkürler."

-*Kutman kün.* "İyi günler."

-*Kutman kün.* "İyi günler." şeklinde devam eder, eğer iletişim samimi bir üslupta ise diyalog:

-*Kandaysın?* "Ne haber?"

-*Cakşı, özün kanday?* "İyilik. Senden ne haber?"

-*Cakşı men dagı.* "Benden de iyilik."

-*Körüşkönçö*. "Görüşürüz…"

-*Körüşkönçö*. "Görüşürüz" şeklinde devam etmektedir.

2.2. Sovyetler Birliği Türkoloji Ekolünde Kalıp Sözler

Sovyetler döneminden bugüne kadar Rus dilbiliminde kalıp sözler birçok dilbilimciler tarafından ele alınmıştır. Kalıp sözler, Rus dilbilgisinde "kalıp sözler", "konuşma etiketleri", "etik dil birimleri" gibi farklı terimlerle adlandırılır. Kalıp sözler, Rusçada çok fazla çalışılmış bir konudur ve farklı yönleriyle çalışılmaya devam etmektedir.

2.2.1. Kalıp Sözler ile İlgili Çalışmalar

Sovyetler Birliği döneminde Rus dilbilimcilerinin kalıp sözler ile ilgili epeyce çalışmaları bulunmaktadır. İlk olarak V. G. Kostomarov "konuşma etikleri" teriminin Rus dilindeki yerini belirler. 1967 yılında *Yabancılar için Rusça* adlı dergide V. G. Kostomarov'un "Rus Dilindeki Kalıp Sözler" adlı makalesi yayımlanır. Bu araştırmalar sonrasında dil kültürü, pedagoji alanlarında kalıp sözlere daha fazla önem ve yer verilmeye başlanmıştır (Kostomarov, 1967: 13). Ancak Rus dilbilgisinde kalıp sözler ile ilgili en verimli olan ve bu bilim dalında en fazla yer edinen çalışma, N. İ. Formanovskaya'ya aittir. Bunların dışında kalıp sözler ile ilgili olarak A. A. Akişina, G. Y. Goldin, N. İ. Formanovskaya, L. K. Graudina, A. G. Balakay, M. V. Sokovin, L. V. Şerba, V. V. Kolesov[1] vb. gibi dilcilerin de bu konuda çalışmaları bulunmaktadır.

Kalıp sözler geniş bir kavram olduğu için bilim adamları tarafından çokça araştırılan bir konu haline gelmiştir. Rus dilbiliminde XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu alanda pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır. Örneğin; N. İ. Formanovskaya *"Reçevoy etiket"* (1979), *"Russkiy reçevoy etiket: lingvistiçeskiy i metodiçeskiy aspektı"* (1987), V. G. Kostomarov *"Russkiy reçevoy etiket"* (1967), A. A. Akişina *"Russkiy reçevoy etiket"* (1986), V. P. Proniçev *"Sintaksis obraşeniya"* (1971), G. Y. Goldin *"Reç i etiket"* (1983) ve *"Obraşeniye: Teoretiçeskiye problemı"* (1987).

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ise şu çalışmalar ortaya konmuştur: B. M. Golovin *"Osnovı kulturı reçi"* (1980), V. V. Kolesova *"Kultura reçi i kultura povedeniya"* (1988), A. N. Vasilyeva *"Osnova kulturı reçi"* (1990), N. L. Sokolov *"Kultura reçi i kultura obşeniya"* (1995), K. K. Mihal′skaya *"Osnovı ritoriki. Mısl′ i slovo"* (1996), M. R. Livova *"Ritorika. Kultura reçi"* (2000), L. A. Vedenskaya ve L. G. Pavlova *"Delovaya ritorika"* (2000), V. V. Kobzeva *"Etiket v voprosah i otvetah"* (2002), O. Y. Goyhman *"Russkiy yazık i kultura reçi: uçebnik"* (2005), A. A. Zubareva *"Formulı russkogo reçevogo etiketa: sotsiolingvistiçeskoye issledovaniye"* (2007), A. K. Balakay *"Slovar' russkogo reçevogo etiketa"* (2007), A. V. Vlasova *"O protsesse*

[1] Bk. Alla Akişina, *Ruskiy reçevoy etiket*, Şkola, Moskova, 1986; Valentin Goldin, *Reç i etiket*, Vısşaya şkola, Moskova, 1983; Nataliya Formanovskaya, *Reçevoy etiket i kultura obşeniya*, Vısşaya şkola, Moskova, 1989; Lüdmila Graudina, *Kultura russkoy reçi: uçebnik dlya vuzov,* İnfra. Moskova, 1990; Vladimir Sokovin, *O prirode çeloveçeskogo obşeniya. Opıt filosofskogo analiza*, SA, Frunze, 1974; Lev Şerba, *Osnovı kulturnoy reçi. Hrestomatiya,* Navuka, Moskova, 1984; Vladimir Kolesov, *Kultura reçi iy kultura povedeniya*, Tvist, Leningrad, 1988.

razvitiya u studentov vuzov umeniy inoyazıçnogo reçevogo etiketa" (2008). Söz konusu olan bu çalışmalar kalıp sözlerin teorisini içermektedir. Bu teoriler, Rus devleti egemenliği altında yaşamış diğer milletlerin kalıp sözlerinin incelenmesi için örnek teşkil etmiştir. Kırgız Türkçesi de buna dâhildir.

Dil birimlerinin genel işlevi, insanların düşünce ve duygularını dile getirmek ve toplum arasında ilişki kurmaktır. N. İ. Formanovskaya *"Upotrebleniye russkogo reçevogo etiketa"* (Vısşaya şkola, Moskva, 1982) adlı çalışmasında dilin bu işlevini açıklamalarının en başına yerleştirmiştir. Ardından da kalıp sözlerin dildeki görevini açıklamıştır. Bunlar, düzenleyici (regulyativnıy), ilişki kurucu (fatiçeskiy), etkileyici (imperativnıy), dikkat çektirici (apellyativnıy) ve hissî bakımdan etkileyici kelimelerdir. Bütün bunlara ek olarak N. Y. Formanovskaya söz konusu olan kalıp sözlerin dildeki görevleri sırasında konuşanların sosyal toplumda hangi seviyede kişiler olduklarını ortaya çıkardığını ifade eder (s. 27).

Karaulov (1987), günümüzdeki bilimsel çalışmaların insan ilişkilerini önemser nitelikte olduğunu belirtmektedir. İnsan ilişkileri dile yansır. İnsan ise dilin taşıyıcısıdır. Belli bir dili öğrenmek için o dili taşıyan insana her zaman ihtiyacımız vardır. Yine de bu olguda önemli olan şey insan ilişkileri ve insandır. Kalıp sözler insanlar arasındaki iletişimin bir unsuru olduğundan dolayı pragma-lengüistik, sosyolengüistik açıdan da incelenmelidir (s. 10). Öyleyse kalıp sözler toplumdaki insan ilişkilerinin önemli bir unsurunu teşkil etmektedir.

A. Gardiner *"Teoriya reçi i yazıka"* (Konuşma Etiği ve Dil) (1951), S. İ. Ojegov *"Voprosı kul'turı reçi"* (Konuşma Kültürünün Problemleri) (1955), M. A. Telenkova *"Slovar'-spravoçnik lingvistiçeskih terminov"* (Dilbilimi Terimleri Sözlüğü) (1976) vb. çalışmalarında konuşma kültürünü; eski ve günümüz çağında yaşayan toplumun konuşma etiğini inceleyen bir bilim olarak adlandırmışlardır. Konuşma kültürü ile ilgili G. O. Vinokur, V. G. Kostomarov, L. İ. Skvortsov, G. V. Kolşanskiy, N. İ. Formanovskaya[2] gibi bilim insanlarının da çalışmaları bulunmaktadır.

[2] Bk. Tatyana Vinokur, *Govoryaşiy i sluşayuşiy. Variyantı reçevogo povedeniya*, Nauka, Moskova, 1993; Vitaliy Kostomarov, *Kultura i reç*, Moskova, 1960; Lev Skvortsov, *Ekologiya slova, ili pogovorim o kulture russkoy reçi,* Moskova, 1996; Genadiy Kolşanskiy, *Paralingvistika*, Moskova, 1984; Natalya Formanovskaya, *Russkiy reçevoy etiket: lingvistiçeskiy i metodiçeskiy aspekt,* Vısşaya şkola, Moskova, 1987.

Kalıp sözlerin yer aldığı birimler; konuşmacı ve dinleyicinin etik kurallara uyması, konuşmacının konuşmadaki yeri, konuşma ilişkisindeki ses tonu gibi kavramlardan oluşmaktadır. Konuşmaya normalde iki ya da daha fazla insan katılır. Bunlardan biri düşünceyi söyleyen konuşmacı, diğeri konuşanları dinleyen dinleyicidir. Rus dilbilgisinde kalıp sözlerin temelini oluşturan dilci N. İ. Formanovskaya (1987) konuşmacıyı "*adresat*" (gönderici), dinleyiciyi "*adresant*" (alıcı) ve konuşmada kalıp sözleri oluşturan olayları "*formulı reçevogo etiketa*" (etik formülleri) olarak adlandırır. N. İ. Formanovskaya'ya göre dil iletişimini "*adresat*", "*adresant*" ve "*formulı reçevogo etiketa*" etik formülleri oluşturmaktadır. İletişim kurma isteği ile birlikte insanın ses tonu oluşmaktadır. Dil iletişimindeki etik formüllerin birimleri önemlidir. Kalıp sözleri şablonlardan oluşan klişe birimlerin anlamsal ve fonksiyonel küçük sistemidir. Araştırmacı, iletişimdeki *"*etik formülleri*"* ise 1. *selamlaşma*, 2. *vedalaşma*, 3. *dikkat çekme*, 4. *özür dileme*, 5. *rica etme*, 6. *dilek sözleri*, 7. *şükretme, dua etme*, 8. *acıyı paylaşma sözleri*, 9. *tebrik etme*, 10. *başsağlığı dileme* şeklinde sınıflandırır (s. 33). V. V. Sokolova (1995) ise etik formülleri konuşmanın etik birimleri şeklinde adlandırmakta ve bunu "diyalog iletişimindeki şartlara uygun, ilişki kurmaya hazır, kalıcı formüller" şeklinde açıklamaktadır (s. 19). Buradaki "konuşma etik birimleri", "kalıp sözler"dir.

Rus bilim adamı M. V. Sokovin'in görüşüne göre (1974), "kalıp sözlerin kalıplaşması onların ne kadar sıklıkla kullanılmasına bağlıdır" (s. 18). Sosyal iletişimde ya da insanlar arasındaki günlük konuşmada her gün tekrarlanan ifadeler zamanla kalıplaşır.

S. Y. Goldin (1983) "*Reç i etiket*" (Konuşma ve etik) adlı çalışmasında kalıp sözleri konuşma dilindeki "kalıcı nezaket formülleri" olarak adlandırır (s. 8). Ancak Y. A. Zemskaya (1994) kalıp sözler ve nezaket kategorilerinin arasına sınır konulmanın gerektiğini söyler. Çünkü kalıp sözler sadece teşekkür etme, selamlaşma, vedalaşma, rica etme, özür dileme vb. nezaket formüllerinde değil, başka iletişim durumlarında da kullanılır. Y. A. Zemskaya iletişimde nezaket kurallarının bozulma durumunu iki gruba ayırır:

1. Konuşmacının sert konuşması veya farkına varmadan kaba konuşması;

2. Konuşmacının bilerek birini küçük görmek için ya da onurunu kırmak için, ondan razı olmadığını göstermek amacıyla kaba davranmasıdır (s. 9).

Rus dilbiliminde kalıp sözlerinin sözvarlığı açısından inceleyip son noktasını koyan bilim adamlarından biri A. G. Balakay'dır. A. G. Balakay'ın 2001 yılında Rus dilinde yayınlanan "Slovar' reçevogo etiketa" (Kalıp Sözler Sözlüğü); 1. *selamlaşma*, 2. *özür dileme*, 3. *vedalaşma*, 4. *dikkat çekme*, 5. *şükretme, dua etme*, 6. *rica etme*, 7. *dilek sözleri*, 8. *acıyı paylaşma sözleri*, 9. *başsağlığı dileme*, 10. *tebrik etme* gibi etik formülleri kapsayan 6000 kalıp sözden oluşmuştur. Sözlük, Rusçanın deyimlerini ve insanlar arasındaki ilişkilerden ortaya çıkan kelimeleri kapsamaktadır. Sözlük, yapı bakımından iki bölümden oluşur: *anlam sözlüğü* ve *tematik indeks* (s. 4).

XX. yüzyılın son yıllarından itibaren batılı bilim adamları da kalıp sözleri derinlemesine ele almışlardır. S. Levinson, B. Fraser, D. Brown, E. Nowak gibi araştırmacıların bu dönemlerde yayımladıkları eserlerinde kalıp sözler için ayrıntılı açıklamalar bulunmaktadır. Örneğin; E. Nowak araştırmalarında konuşma kurallarını koruyarak insanlar arasındaki ilişkide dinleyicinin dikkatini çekme unsurunun önemli konulardan biri olduğunu ifade eder (Nowak'dan alıntılayan Kassımova, 2018: 6).

2.2.2. Sovyetler Birliği Türkoloji Ekolünde Kalıp Sözler Üzerinde Yapılan Sınıflandırmalar

Sovyet Birliği döneminde bilim adamları tarafından yapılan sınıflandırmalar da bulunmaktadır. A. A. Akişina ve N. İ. Formanovskaya "*Russkiy reçevoy etiket*" (1978) adlı çalışmasında kalıp sözleri işlevlerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırmışlardır (s. 15-45).

1. Privleçeniye vnimaniya i obraşeniya (*konul burduruu, kayrıluu*) Dikkat çekme ve hitap etme
2. Privetstviye (*uçuraşuu, salamdaşuu adebi*) Selamlaşma
3. Znakomstvo (*tanışuu adebi*) Tanışma
4. Priglaşeniye (*çakıruu adebi*) Davet etme
5. Prosba, sovet, predloceniye (*keneş beri adebi*) İstek, tavsiye
6. Soglasiye i otkaz v otvet na prosbu i priglaşeniye (*kabıl aluu, talabı ce bolboso çakıruunu çekte kaguu adebi*) Kabul etme, isteği ve daveti reddetme
7. Soglasiye i nesoglasiye s mneniyem sobesednika (*süylööçüünün pikirini kabıl aluu, çekte kaguu adebi*) Konuşmacının fikrini kabul etme ve reddetme
8. İzvineniye (*keçirim suroo adebi*) Özür dileme
9. Caloba (*arızdanuu*) Şikâyet

10. Soboleznovaniye, uteşeniye (*könül aytuu adebi*) Taziye etme, teselli etme
11. Kompliment (*kompliment aytuu adebi*) İltifat etme
12. Neodobreniye (*çekke kaguu adebi*) Onaylamama, sitem
13. Pozdravleniye (*kuttuktoo adebi*) Kutlama
14. Blagodarnost (*rahmat aytuu adebi*) Teşekkür etme
15. Proşaniye (*koştoşuu adebi*) Vedalaşma

Akişina ve Formanovskaya'nın sınıflandırmasına dayanarak Kırgız Türkçesinde bu kalıp söz birimleriyle ilgili şu örnekler verilebilir:

Dikkat çekme ve hitap etmek için kullanılan kalıp birimler grubunda, tanıyan birine hitaben *Keçiresiz* "Pardon"*, Mümkün bolso "*Rica etsem", *Keçiresiz bir nerse surasam bolobu* "Pardon bir şey sorabilir miyim?", *Dosum* "Dostum", *Dostor* "Arkadaşlar"*, Urmattu dostor "*Sayın kardeşlerim", *Balam* "Oğlum", *Kızım* "Kızım" vb.; tanınan birine hitaben *Ene* "anne", *Ata* "Baba", *Baldar* "Çocuklar", *Keçirip koyunuz* "Özür dilerim.*"* vb.; mektup yazarken hitaben *Süyüktü dostum* "Değerli arkadaşım"*, Süyüktü enem* "Sevgili annem", *Canım* "Canım", *Süyüktüü* "Sevgili" vb.; telefonla konuşurken *Alo* "Alo", *Keçiresiz* "Pardon", *Mümkün bolso* "Rica etsem." vb.; dikkat çekmek için *Kanday?* "Nasıl?", *Ugup atam* "Dinliyorum", *Sizdi ugup atam* "Sizi dinliyorum." vb; gelen birine tepki vermek için; *Magabı* "Bana mı?", *Siz magabı karadınız?* "Siz bana mı baktınız?", *Cumuşunuz bar bele*? "İşiniz mi vardı?", *Meni kütüp atasızbı?* "Beni mi bekliyorsunuz?" vb; kapıyı çalan ya da girmek isteyen birilerine hitaben; *Kiriniz* "Giriniz"*, Kir* "Gir"*, Keçiresiz biraz kütüp turunuz* "Lütfen biraz bekleyin"*, Bir sekund* "Bir saniye"*, Bir minuta* "Bir dakika" vb., telefonla konuşurken tepki vermek için *Alo* "Alo"*, Ooba* "Evet.", *Ugup atam "*Dinliyorum.", *Ben* "Benim."*, Keçiresiz kim menen süylöşüp atam "*Affedersiniz kiminle konuşuyorum, yanlış aradınız." vb.

Selamlaşmak için söylenen kalıp sözler grubunda, selamlaşmaya cevaben; *Kubanıçtamın* "Memnun oldum.", *Colukanım üçün kubanıçtamın "*Karşılaştığım için sevindim.", *Kandaysın? "*Nasılsın?"*, İşter kanday? "*İşler nasıl?" vb.; hayat, iş, sağlık hakkında sorulan soruya cevaben; *Cakşı* "İyiyim.", *Abdan cakşı* "Çok güzel.", *Caman emes* "Fena değil.", *Baarı cakşı* "Her şey yolunda.", *Caman* "Kötü." vb.; beklenmeyen bir karşılaşma durumunda *Kütüüsüz boldu* "Ne tesadüf!", *Abdan kubandım* "Çok sevindim."*, Kimdi körüp atam* "Kimi görüyorum.", *Kança cıl öttü colukpaganıbızga*

*"*Kaç sene oldu görüşmeyeli!"*, Bul caka kantip keldiniz* "Nasıl geldiniz buraya?!"*, Bir nerse boldubu "*Bir şey mi oldu?"*, Emnege keldiniz "*Neden geldiniz?" vb.; beklenen biri geldiği durumlarda; *Kelgeniniz cakşı boldu* "İyi oldu, geldiğiniz.", *Körüp turganday bul caktamın* "Gördüğün gibi buradayım.", *Kelgenin üçün kubanıçtamın* "Geldiğiniz için sevindim." vb.; mektupla selamlaşma durumunda *Aldım katınızdı* "Aldım mektubunuzu.", *Mende baarı cakşı* "Bende her şey yolunda." vb.

Tanışma kalıp sözler grubunda, birinin vasıtasıyla olmayıp kendileri tanışırken kullanılan kalıp sözlere *Tanışıp alsak bolobu* "Tanışabilir miyiz?", *Atın kim* "Adınız nedir?" vb.; birinin vasıtasıyla tanışmada kullanılan kalıp sözlere; *Tanıştırayın* "Tanıştırayım."*, Uruksat berseniz tanıştırayın* "İzin verirseniz tanıştırayım." vb., biriyle tanışırken cevap olarak kullanılan kalıp sözlere *Kubanıçtamın* "Memnun oldum.", *Biz taanışpız* "Biz tanışıyoruz.", *Men sizdi taanıym* "Ben sizi tanıyorum." vb. sözler örnek olarak verilebilir.

Davet etmek için kullanılan kalıp birimler grubunda, birini bir yere davet etmek için kullanılan kalıp sözler arasında *Seyildep kelsek bolobu?* "Gezebilir miyiz?", *Kinogo barıp kelelimbi?* "Sinemaya gidelim mi?" vb.; misafirliğe davet etmek için kullanılan kalıp sözler arasında; *Konogubuz bolup ketkile* "Misafirim olun.", *Ubakıt bolso kelgile süylöşöbüz* "Bir ara gelin sohbet ederiz." vb.; sinemaya, dansa, tiyatroya vb. yerlere davet etmek için kullanılan kalıp sözler arasında *Biyge çakırsam bolobu?* "Bu dansı bana lütfeder misiniz?"*, Kinogo barıp kelsek bolobu?* "Film izlemeye gidebilir miyiz?" vb.; restorana davet etmek için kullanılan kalıp sözler arasında *Tamak cep kelsek bolobu?* "Yemek yiyebilir miyiz?", *Kofe içip kelsek bolobu?* "Kahve içelim mi?" vb.; toplantıya davet etmek için kullanılan kalıp sözler arasında *Körgönü kelgile* "İzlemeye gelin.", *Katışsak bolobu* "Katılabilir misiniz?" vb., mektupla davet etmek için kullanılan kalıp sözler arasında *Kandaysın* "Merhaba.", *Süyüktüü dostum* "Değerli arkadaşım." gibi örnekler yer almaktadır.

Tavsiye etme kalıp sözler grubunda, her durumda tavsiye vermek için kullanılan kalıp sözlere *Uruksat surasam* "Rica etsem.", *Sunuştaym* "Tavsiye ederim." vb.; dilekçe yazarken kullanılan kalıp sözlere *suranam* "Arz ederim." vb. sözler örnek olarak verilebilir.

Kabul etme, isteği ve daveti reddetme kalıp sözler grubunda, daveti kabul etmek için kullanılan kalıp sözler arasında; *makul* "Tamam.", *Kabar kılam* "Haber veririm." vb.; daveti reddetmek için kullanılan kalıp sözler arasında; *Tileke karşı* "Maalesef.", *Kele albaym* "Gelemem.", *Ökünöm* "Ne yazık ki." vb.; belirsizliği ifade eden kalıp sözler arasında; *Balkim* "Belki.", *Balkim* "Olabilir."*, Köröbüz* "Bakarız." vb. sözler örnek olarak verilebilir.

Konuşmacının fikrini kabul etme ve reddetme kalıp sözler grubunda, herkesin fikrine katıldığını belirtmek için kullanılan kalıp sözlere *Ooba* "Evet."*, Albette "*Tabi ki.", *Albette* "Elbette." vb.; kimsenin fikrine katılmadığını belirtmek için kullanılan kalıp sözlere *Mınday bolboyt* "Öyle olmaz.", *Albette mınday bolboyt* "Tabi ki de olmaz, maalesef." vb. sözler dâhil edilebilir.

Özür dileme kalıp sözler grubuna *Keçirim suraym* "Özür dilerim.", *Keçiresiz* "Affedersiniz.", *Keçiresiz* "Pardon." vb. sözleri, şikâyet etme ya da rahatsız olduğunu belirtme kalıp sözler grubuna *Özümdü caman sezip atam* "Kendimi iyi hissetmiyorum.", *Oorup atam* "İyi değilim, hastayım." vb. örnekler verilebilir.

Taziye, teselli etme kalıp sözler grubunda, başsağlığı dilemek için kullanılan kalıp sözlere *Tüşünüp atam* "Anlıyorum sizi.", *Artı kayrıluu bolsun* "Başınız sağ olsun." vb.; iltifat etme kalıp sözler grubunda *Kanday gana cakşı* "Ne kadar güzel!", *Keremetsiniz* "Harikasınız." vb. sözleri dahil etmek mümkündür.

Sitem kalıp sözleri grubuna *Bolboyt* "Olmaz", *Bolboy kalıptır* "Olmamış" vb.; kutlama ve dilek kalıp sözler grubunda, kutlamak için kullanılan kalıp sözlere *Kuttuktaym* "Kutlarım", *Mayramınız kut bolsun* "Bayramınız kutlu olsun" vb.; iyi dilek dilemek için kullanılan kalıp sözlere *Ak col* "İyi yolculuklar.", *Baktıluu bolgula* "Mutluluklar."; teşekkür etme kalıp sözler grubuna; *Çon rahmat* "Teşekkür ederim."*, Eç nerse emes* "Rica ederim" vb.; vedalaşma kalıp sözler grubuna *Koş bol* "Hoşça kalın", *Körüşkönçö* "Görüşmek üzere" gibi örnekler dâhil edilebilir.

Formanovskaya "*Upotrebleniye russkogo reçevogo etiketa"* (Kalıp sözlerin kullanılışı) (1984) adlı çalışmasında, kalıp sözleri "etik formüller" olarak adlandırmış ve bunların kullanımlarını *sen* ve *siz* olarak iki başlık altında incelemiştir (s. 16). Tanımadığı ya da az tanıdığı biriyle konuşurken, resmî ortamlarda, karşı tarafa saygı

gösterdiğini belirtmek amacıyla, kendi yaşından büyüklerle konuşurken "siz" kelimesi; arkadaş ortamında, yakından tanıdığı kimseler ve kendi yaşından küçükler ile konuşurken ise "sen" kelimesi kullanılmaktadır. Formanovskaya (1984) kalıp sözleri işlevlerine göre hitap etme ve dikkat çekme, tanışma, selamlaşma, affetme, kutlama, dilek dileme, teşekkür etme, özür dileme, istek, davet etme, tavsiye etme, iltifat etme, telefonla konuşmada kullanılan kalıp sözler olarak sınıflandırmıştır (s. 20). Formanovskaya'nın yapmış olduğu sınıflandırmanın Kırgız ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları bu durumda şöyle verilebilir:

1. Privetstviye (*salamdaşuu*) "Selamlaşma"

2. Proşaniye (*koştoşuu*) Vedalaşma

3. İzvineniye *(keçirim suroo)* Özür dileme

4. Znakomstvo (*tanışuu*) Tanışma

5. Pros'ba *(ötünüç)* Rica etme

6. Molitva *(duba kıluu)* Dua etme

7. Pojelaniye *(kaaloo)* Dilek sözleri

8. Soçuvstviye *(kaygısın bölüşüü)* Acıyı paylaşma sözleri

9. Soboleznovaniye *(könül aytuu)* Başsağlığı dileme

10. Pozdravleniye *(kuttuktoo)* Tebrik etme

A. G. Balakay da 2001 yılında yayınlanan *"Slovar' Russkogo Reçevogo Etiketa"* adlı eserinde (Kalıp sözler sözlüğü) 6000'e yakın kalıp sözü incelemiş ve kalıp sözleri aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır:

1. Privetstviye (*salamdaşuu*) Selamlaşma

2. Proşaniye *(koştoşuu)* Vedalaşma

3. İzvineniye *(keçirim suroo)* Özür dileme

4. Privleçeniye vnimaniya *(könül burduruu)* Dikkat etme

5. Pros'ba (*ötünüü)* Rica etme

6. Blagodarnost' *(ıraazı boluu)* Şükretme

7. Pojelaniye (*kaaloo sözdör)* Dilek sözler

8. Soçuvstviye *(kaygısın bölüşüü)* Acıyı paylaşma sözleri

9. Soboleznovaniye *(könül aytuu)* Başsağlığı dileme

10. Pozdravleniye *(kuttuktoo)* Tebrik etme.

2.3. Kırgız Türkçesinde Kalıp Sözler

Kırgız Türkçesinde kalıp sözler ile ilgili genel bilgiler bulunmasına rağmen Kırgız Türkçesinin dilbiliminde yeterli derecede araştırmanın bulunmadığı gözlemlenmiştir. Kırgız Türkçesinde kalıp sözlerin geniş bir alanda incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.1. Kalıp Sözlerle İlgili Çalışmalar

Kalıp sözler bütün dillerde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde de kültürel mirasın izlerini taşır. Kalıp sözler hem tarihî hem kültürel hem de dinsel inancın ortak özelliklerini taşımaktadır. Örneğin; Kırgız Türkçesinde memnuniyet ifadesi taşıyan ve büyüklerin küçükleri şımartma ve koruma amaçlı söylenen *Aldıña keteyin, böyrögümdü çabayın, balaketiñdi alayın* –"Kurban olayım." gibi alkışlar çok eskiden beri kullanılagelmektedir. Örf-âdet özelliği taşıyan *Kuş boo bek bolsun!* "Allah bir yastıkta kocatsın!" veya "Allah başa kadar versin!" sözü evlenen damada ve yakınlarına kutlama amaçlı; yeni çocuğu olanlara ve yakınlarına *Beşik boo bek bolsun!* "Allah analı babalı büyütsün!"; yeni evlenen gelinlere ise *Ak coolugun başından tüşpsün!* "Ak yazman yere düşmesin!" gibi örneklerde insanların mutluluklarına ortak olma hissi vardır. "Bu tür deyim özelliği taşıyan alkış sözleri, her iki toplumda da tarihin süzgecinden geçerek halk tarafından kabul edilmiş, benimsenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılmış, sözlü ve yazılı halk edebiyatının ürünleri haline gelmiş, üslup bakımından kullanışlı, söze güç katan ve her iki dilin söz hazinesini zenginleştiren unsurlar olarak kabul etmek gerekir" (Daşman, 2019: 54).

Kırgız dilbiliminde, konuşma etiğinin teorisi hakkında birçok çalışma yapılmıştır. S. Musayev *Kep Madaniyatının Maseleleri* "Konuşma Kültürünün Problemleri" (1993)

adlı çalışmasında konuşma etiğinin bilimsel-teorik problemlerini, prensiplerini, kriterlerini, millî ve genel kültür kategorilerini Kırgız dilbiliminde ilk defa belirli materyaller ışığında ele almıştır. Onun düşüncesine göre konuşma kültürünün problemleri Kırgız halkı için yeni değil, tam tersine eski zamanlardan beri bulunmaktadır (s. 2).

Musayev (1993), Kırgız Türkçesindeki konuşma kültürünü *"*konuşma kültürü" ve "söz kültürü" olarak adlandırmaktadır. Bunlar anlam olarak yakın olmasına rağmen farklı özellikler taşımaktadır. Araştırmacı, konuşma kültürünün problemlerini ikiye ayırmıştır: *süylöönün tuuralıgı* "konuşmanın doğruluğu" ve *süylöö etigi* "konuşma etiği" (s. 2).

Konuşmanın doğruluğu (Rus. pravilnost′ reçi) yazılı ve sözlü iletişimin her ikisinde de çok önemli bir yere sahiptir. Fonetiği, dil bilgisel gramer ve imla kurallarını doğru kullanabilmek önemlidir (Musayev, 1993: 3).

Etik kelimesinin kökeni Eski Yunancaya dayanmaktadır. Etik kelimesini genellikle ahlak ile karıştırmamız kelimeyi antik Yunancadan almış olduğumuzu düşündürmektedir (İsrailova, 2007: 3). S. C. Musayev (1993) etik kelimesini "saygı" ve "mütevazı" kelimeleri ile açıklamış, konuşma etiğini 1. *selamlaşma*, 2. *hâl hatır sorma*, 3. *hitap etme*, 4. *büyüklere, küçüklere ve yaşıtlara saygı gösterme*, 5. *vazgeçme*, 6. *teşekkür etme*, 7. *özür dileme*, 8. *kutlama*, 9. *dilek söyleme*, 10. *başsağlığı dileme*, 11. *misafir etme* gibi başlıklar altında sınıflandırmıştır (s. 3).

Kırgız toplumunda büyükler ile küçükler, kızlar ile erkekler arasında birbirlerine hitap etmek için kullandıkları kalıplaşmış sözler bulunmaktadır: *kızım* "kızım", *uulum* "oğlum", *iniçek* "kardeşim", *karındaş* "kız kardeşim", *çoñ cigit* "beyefendi", *çoñ kız* "hanımefendi", *biykeç* "hanımefendi", *ece* "abla", *eceke* "ablacığım", *ava* (Issık Göl bölgesinde kullanılır) "ağabey", *bayke* (Narın bölgesinde kullanılır) "ağabey", *ake* (Oş bölgesinde kullanılır) "ağabey", *çon ata* "dede", *tayata* "dede" vb. gibi.

Assoloomaleykum "Selamün aleyküm", *Aleykum assaloom* "Aleyküm selam" gibi selamlaşma kalıp sözleri Türk dillerinde erkeğe de kadına da selamlaşma sırasında kullanılmaktadır. Ama Kırgız Türkçesinde bu selamlaşma kalıp sözleri sadece erkekler arasında kullanılmaktadır.

Bilim adamı T. S. Marazakov *Tekst: Maalımat Almaşuunun Negizderi* "Metin: Bilgi Alışverişin Temeli" (2014) adlı çalışmasında sözlü edebiyatın, masalların, atasözlerinin, destanların, deyimlerin, manasçılık geleneğinin eskiden de gelişmiş olduğunu ifade eder. Kırgız dilinde konuşma kültürü ve konuşma etiği alanında çalışmaları olan bilim adamı T. Ümetaliyev *"Kırgız tilinin kep madaniyatının ilimiy negizderi"* (Kırgız Dilinin Konuşma Kültürünün Bilimsel Temelleri) (2013) adlı çalışmasında konuşma kültürü ile konuşma etiğinin ilişkilerini incelemiştir. T. Aşirbayev ile A. Aytmanbetov *"Kep madaniyatı"* (Konuşma Etiği) (2004) adlı çalışmalarında konuşma teknikleri ve konuşma temelleri hakkındaki konuları ele almışlardır.

Sovyetler Birliği döneminde Rus devletinin egemenliği altında yaşayan Türk topluluklarının konuştukları lehçelerdeki kalıp sözler XX. yüzyılın 80'li yıllarından sonra incelenmeye başlanır. Kırgız Türkçesinde D. Sogdıkbekova, Azerbaycan Türkçesinde K. E. Gadjiyeva, Saha Türkçesinde V. S. Fedorova, Başkurt Türkçesinde Z. İ. Saliyahova ve F. F. Sultanov, Çavuş Türkçesinde A. V. Kuznetsov, Tatar Türkçesinde G. M. Şayhiyeva ve A. A. Abdullin, Karaçay Malkar Türkçesinde A. S. Çauşev, Özbek Türkçesinde A. A. Müminova[3] gibi araştırmacılar kalıp sözlerle ilgili çalışma yapan önemli araştırmacılardan bazılarıdır.

2.3.2. Kırgız Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerinde Yapılan Sınıflandırmalar

K. Begaliyeva'nın *"Kırgız cana Kıtay tilderinde süylöö adebinin özgöçölüktörü"* (Kırgız ve Çin dillerindeki konuşma etiğinin özellikleri) (2017) adlı çalışmasına göre Kırgız Türkçesindeki konuşma etiği aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (s. 5).

1. Selamlaşma Etiği (*Uçuraşuu, Salamdaşuu Adebi*)

[3] Bk. Darina Sogdıkbekova, *Osobennosti kommunikativnogo povedeniya kirgizov,* Nauka,1982; Gulsum Gadjiyeva, *Lingvistiçeskiy aspekt reçevogo etiketa nositeley russkogo i azerbaycanskogo yazıkov,* Baku, 1988; Vera Federova, *Formulı yakutskogo reçevogo etiketa*, Yakuts, 2003; Zugura Saliyahova, *Sredstva vırajeniya vejlivosti v vremennom başkirskom yazıke*, Ufa, 2004; Faud Sultanov, *Nekotorıye osobennosti kommunikativnogo povedeniya tatar i başkir*, Nauka, Moskova, 1982; Anatoliy Kuznetsov, *Verbal'nıye sredstva etiçeskogo obşeniya v çuvaşskom yazıke*, Çeboksarı, 2004; Gülfiya Şayhiyeva, *Kommunikativno-pragmatiçeskiye aspektı obraşeniya*, Kazan', 1999; Ayturgan Abdullin, *Etiçeskiye vırajeniya v sovremennom tatarskom yazıke,* Kazan', 2006; Ahmat Çauşev, *Kommunikativno-pragmatiçeskiye osobennosti reçevogo etiketa v razliçnıh lingvokul'turah,* Volgograd, 2008; Aziza Muminova, *Uzbekskiy reçevoy etiket: sen (tı), siz (vı),* Taşkent, 2015.

Kırgız halkı selamlaşma kültürünü geleneksel pratiklerine göre ortaya çıkarmışlardır. Kırgız dilinde selamlaşma günlük hayatta ve resmî yerlerde kullanılan selamlaşma diye ikiye ayrılmaktadır. Örneğin; resmî yerlerde *Salamatsızbı* "Merhabalar", resmî olmayan yerlerde *Salam* "Selam" vb. Kırgız dilinde selamlaşma sırasında insanın yaşı, cinsiyeti, tanıdık olup olmadığı, kültürel farklılıklar, akrabalık, din ve inanç, arkadaşlık özellikleri de dikkate alınır.

2. Hâl Hatır Sorma Etiği (*Al-Abal Suraşuu Adebi)*

Hâl hatır sorma etiğinde karşıdaki kişinin psikolojik durumuna önem verilmesi gerekir. Yeni karşılaşılan ya da karşıdaki insanın hâl hatırını sormak âdet haline gelmiştir. Örneğin; *Kandaysınar?* "Nasılsınız?" *Baarı cakşıbı?* "Her şey yolunda mı?" vb.

3. İyi Dilek Söyleme Etiği *(Könül Cubatuu Adebi)*

İyi dilek söyleme etiğinin iletişim kurmada rolü büyüktür. Mesela *Azamat,* "Aferin", *İygilik kaalaym* "Başarılar dilerim" vb.

4. Teselli Etme Etiği *(Könül Aytuu Adebi)*

Genelde yakın insanlar arasında söylenecek geleneksel bir durumdur. Örneğin; *Köp kapa bolbo* "Fazla endişelenme", *Özündü cakşı kara* "Kendine iyi bak" gibi kalıp sözler kullanılır.

5. Teşekkür Etme Etiği *(Iraazıçılık Bildirüü Adebi)*

Teşekkür etme etiği ilk olarak bütün şeylerin değerini bilmekle ilgilidir. İkinci olarak herhangi biri tarafından yapılan işe ne kadar memnun kaldığını bildirmek için, üçüncü olarak insanlara saygı, değer verdiğini göstermek içindir. Örneğin; *Rahmat* "Teşekkür ederim" vb.

6. Dua Etme Etiği *(Bata Berüü Adebi)*

Kırgız halkında *bata* "dua" sözcüğü kutsal bir kelimedir. Bu kelime halk arasındaki inançlar, mitler ile anlam olarak yakındır. Dua etme etiği güzel dilekleri, inançları, ümidi kapsamaktadır. Örneğin; *Ömürlü bol* "Uzun yaşa", *Tilegen tilegiñe cet* "Allah ne muradın varsa versin" vb.

7. Alkışlama Etiği *(Alkoo, Alkış Aytuu Adebi)*

Kırgız halkında alkış sözler sadece insanlar için değil havyanlar ve doğa için de kullanılır. Örneğin; büyüklere *Cakşılıgın cakşılıkka ulansın* "Allah devamını getirsin", gençlere *Tukumuñ össün* "Soyun sürsün çoğalsın", küçük çocuklara *Bakıraygan er azamat bol* "Büyük adam ol", gelinlere *Baktıluu bol* "Mutluluklar dilerim", hayvanlara *Koroon töldüü bolsun* "Hayvanın bereketli olsun" gibi dualar edilmektedir.

Ali Daşman (2019) Kırgız Türkçesindeki alkış sözlerin Türkiye Türkçesinde ve Kırgız Türkçesinde kime ve kimlere hangi amaçla söylendiği, söyleyen kişide, söylenen kişi ve yakınlarında ne tür duygular uyandırdığını belirtmeye çalışarak bunları semantik açıdan şu şekilde sınıflandırmıştır (s. 54):

Topluluğa ve 3. Tekil Şahıslar İçin Söylenen Alkış Sözler

Kuday col bersin "Allah selamet versin!", yolculuğa çıkanlara karşılarına herhangi bir engel çıkmaması, başına kaza-bela gelmemesi için söylenen dilek sözüdür. *Ak colun açılsın!* "Yolun açık olsun!" yola çıkanlara ya da yeni bir başlangıç kuranlara gelecekte başarılı olmaları ve her şey istedikleri gibi olması için söylenir. *Kuday kut kılsın!* "Taşına toprağına bereket!" Kırgız Türkçesinde *Kuday kut kılsın!* örneğinde, Kırgız toplumunun geçmişte hayvancılıkla uğraştığı, konar-göçer yaşam bir hayat sürdüğünün izleri görülmektedir. Yaylaktan kışlağa göç sırasında sayılan hayvan sayısından memnuniyet duyulduğunun ifadesini yansıtmaktadır. Türkiye Türkçesinde "Taşına toprağına bereket!" alkış sözünde ise Türk toplumunun artık konar-göçer bir yaşam tarzından yerleşik hayata geçildiği, hayvancılığın yanında tarımla da uğraşılmaya başlandığı görülmektedir. Özellikle harmandan kaldırılırken harman yerinde toplanan tahılın (buğday, arpa vs.) son tası da çuvallara konulurken söylenen dilek sözüdür (Daşman, 2019: 55).

a. Yeni Evlenen Çifte ve Geline Söylenen Alkış Sözler

Ak coolugun bağından tüşpösün! "Ak yazman yere düşmesin!" Gelinlere "Bir yastıkta kocayın, ömrünüz uzun olsun, mutlu olun" anlamında kullanılan dilek-temenni sözüdür (Saparbaev'den alıntılayan Daşman, 2019:55). Çünkü "ak" sözcüğü her iki lehçede de temizliği, saflığı, iyiliği temsil etmektedir. *Köşögön kögörsün!, Kuday calgasın!, Teñir calgasın!, carın menen teñ karı!* "Allah bir yastıkta kocatsın!", "Mutluluklar!", *Etegin calgası! Bala-çakaluu bol* "Allah çoluk çocuğa karıştırsın!" gibi alkış sözleri de bulunmaktadır.

b. Gençler için Söylenen Alkış Sözler

Ömürlüü bol "Çok yaşa! Allah uzun ömür versin!", *Baktıluu bol! Kuday Tilegiñdi bersin!* "Mutlu ol! Allah ne muradın varsa versin!", *İşin ilgeri bolsun* "Allah tuttuğunu altın etsin!" gibi büyüklerin küçüklere söylediği sözler bulunmaktadır.

c. Yeni Doğan Bebekler için Söylenen Alkış Sözler

Yeni doğan çocuğun analı babalı, sağlıklı büyümesi için anna-baba ve yakınlarına söylenen dilek sözü: *Beşik boo bek bolsun!* "Allah analı babalı büyütsün".

d. Çocuklara Söylenen Alkış Sözler

Kırgız Türkçesinde anne babanın çocuklarını koruyup kollama amacıyla söylenen *Aldıña keteyin!* / *Böyrögümdü çabayım!* / *Öpkömdü çabayım!* "Kurbanın olayım! Allah'ına kurban!" *Balaketiñdi alayın!* "Allah nazardan saklasın!", *Meenetiñdi alayın!* "Kulun kurbanın olayım" gibi alkış sözler bulunmaktadır.

e. Yaşlılara Söylenen Alkış Sözler

Kuday uzun ömür versin! "Allah gecininden versin!" *Kuday biröönün közün karatpasın!* "Allah ele güne mutaç etmesin!" gibi alkış sözleri yaşlılar için söylenir.

f. Yakınları Ölen Kişilere Söylenen Alkış Sözler

Artı kayrıluu bolsun! "Başınız sağ olsun!", *Catkan ceri cayluu bolsun! Topuragı torko bolsun!* "Nur içinde yatsın! Allah cennet eylesin!" gibi vefat eden insanın yakınlarına söylenen sözler bulunmaktadır.

8. Özür Dileme Etiği *(Keçirim Suroo Adebi)*

Özür dileme insanlardaki kibarlığı, insanseverliği, nezaketi temsil eder. Örneğin; *Keçiresiz* "Pardon", *Keçirip koyunuz* "Özür dilerim" vb. kalıp sözler bunlardan bazılarıdır.

9. Vedalaşma Etiği *(Koştoşuu Adebi)*

İnsanlar birbirinin iyiliğini, esenliğini dileyerek ayrılmak eğilimindedir. Örneğin; C*akşı barınız* "Güle güle", *Colunuz şıdır bolsun* "Yolunuz açık olsun" vb.

2.3.3. Kırgız Türkçesinde Konuşma Etiklerinin Özellikleri

Kırgız Türkçesinde konuşma etiği genel olarak insanlara ait olan selamlaşma, hâl hatır sorma, teselli etme, avutma, alkışlama, kutlama, teşekkür etme, özür dileme, vedalaşma gibi kategorilere ayrılır (Kunduz 2017: 4). Bu konuşma etiği millî, etnofelsefik ve kültürel özelliklere sahiptir. Kırgız halkı tarihi boyunca başka ülkeler ile kültürel, ticari sosyal vb. alanda bağlantılarını devam ettirmiştir. Konuşma etiği bir halkın kültürünü yansıtır ve dil alışverişiyle o toplumun kültürü öğrenilmektedir.

Kırgız halkında selamlaşma etiğinin özelliği olarak küçük büyüğe, ayakta olan insan oturan insana, yaşlarına bakmadan at üstündeki insan yerdeki insana, aşağı tarafa giden insan yukarı giden insana öncelikle selam verir.

Kırgız halkında insanlar birbiriyle görüştüğünde ilk önce selamlaşır sonra hâl hatır sorarlar. Anne, babanın hâl hatırını sormak eskiden kalan bir âdettir. Kırgız halkında selamlaştıktan sonra hâl hatır sormak için *Mal can amanbı?* "Ailen nasıl iyi mi?" diye soru yöneltilir. Halk arasında kötü haberi söylemek için sözlü, mecaz anlamda şiirler, birtakım metaforlar kullanılır.

Kalıp sözler kişiler arasındaki gerilimi de ortadan kaldırır. Örneğin; insanların hataları yüzünden birbirlerinden özür dilemeleri iletişimi daha da pekiştirir ve kişiler arasındaki yakınlığın yeniden kurulmasını sağlar.

2.3.4. Kalıp Sözlerin Kullanım Alanları

İ. A. Sternin (1996) çalışmasında kalıp sözleri kullanım alanlarına göre resmî, yarı resmî, resmî olmayan yerlerde kullanılan kalıp sözler olmak üzere üçe ayırmıştır (s. 9). Resmî yerlerde kullanılan kalıp sözlere *Salamatsızbı "*Merhaba" *Özünüz kandaysız? "*Siz nasılsınız?"; yarı resmî yerlerde kullanılan kalıp sözler arasında *salam* "selam", *Baarınarga kutman tan "*Herkese günaydın"; resmî olmayan yerlerde kullanılan kalıp sözlere ise *Baarınardı öptüm* "Herkesi tek tek öptüm" vb. kalıp sözleri örnek olarak göstermiştir. Kırgız Türkçesinde patron-çalışan, öğretmen-öğrenci, satıcı-müşteri, birbirini tanımayan iki insan arasında geçen konuşmalarda resmî kalıp sözler, aile, iş ortamında ise yarı resmî kalıp sözler kullanılmaktadır. Resmî olmayan kalıp sözler arkadaşlar, sevgililer gibi birbirini tanıyan herkes tarafından kullanılmaktadır.

Konuşma etiğinin problemleri Türkoloji alanında da her açıdan incelenmiştir. Kazak araştırmacılarından M. Balakayev, P. Uraliyev, Tatar araştırmacıları; F. K. Sagdeyeva, Özbek araştırmacılarından B. Ahmedov, E. Begmatov konuşma etiği üzerinde; Kırgız araştırmacılarından S. C. Musayev, S. A. Davletov, C. Düyşeyev, S. T. Aşirbayev, T. S. Marazıkov[4] (2013) gibi bilim adamları konuşma etiğinin problemleri ve konuşma kültürü üzerinde çalışmalar yapmışlardır.

[4] Bk. Maulen Balakayev, *Kazak tili madaniyatının maseleleri*, Gılım, Almatı, 1965; Petr Uraliyev, *Söz madaniyatı,* Gılım, Almatı, 1984; Fauziya Sagdeyeva, *Problemı kul'turı tatarskoy reçi v usloviyah aktivnogo dvuyazıçiya,* Fiker, Kazan, 2001; Buribay Ahmedov, *Puti razvitiya reçi uçavşihsya na urokah rodnogo yazıka,* Maarif, Baku, 1967; Ernist Begmatov, *Nutq madaniyati problemasining paydo bo'lishi va asoslanishi. Nutq madaniyatiga oid masalalar,* Taşkent, 1973; Sadagat Davletov, *Baylanıştuu reç*, Mektep, Bişkek, 1999; Toktosun Aşirbayev, *Kep madaniyatı: cogorku okuu caylarının studentteri üçün okuu-metodikalık koldonmo,* Biyiktik, Bişkek, 2014; Sırtbay Musayev, *Kep madaniyatı cana norma,* Bişkek, 1999; Cumakadır Düyşeyev, *Süylöö madaniyatı cana stilistika*, Bişkek, 2005; Timur Marazakov, *Maalımat almaşuunun negizderi,* Bişkek, 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kırgız Türkçesindeki Kalıp Sözlerin Sınıflandırılması

Kalıp sözlerin sınıflandırılması onların daha ayrıntılı olarak anlaşılmasını ve doğru yerde kullanımını sağlamaktadır. Biz de çalışmamızda Kırgız Türkçesindeki kalıp sözleri Gökdayı'nın "Türkçede Kalıp Sözler" adlı çalışmasındaki yapıyı kullanarak aşağıdaki gibi sınıflandırmaya çalıştık (s. 104-111):

1.1. Yapısına Göre Kalıp Sözler

Gökdayı (2015) kalıp sözleri yapısına göre tek sözcüklü, çok sözcüklü sözcük birim, öbek, cümle veya bitişken söz olarak dört başlık altında incelemiştir (s. 103).

1.1.1. Tek Sözcük Olanlar

Kırgız Türkçesinde *salam* "selam", *kanday* "nasıl?", *ötünöm* "rica ederim", *rahmat* "teşekkür ederim", *cakşı* "iyi", *makul* "peki", *cok* "hayır", *buyursa* "inşallah", *abayla* "dikkat et", *apakem* "anneciğim", *ecekem* "ablacığım", *iniçek* "kardeşim", *ceñekem* "yengeciğim", *altınım* "kıymetlim", *canım* "canım", *carıgım* "ışığım", *kımbatım* "değerlim", *çıragım* "ışığım", *kulunum* "yavrum", *cocom* "civcivim", *ataganat* "keşke", *beçara* "vah biçare", *alga* "ileri", *caraysıñ!* "ah, aferin size!", *keremet* "harika", *Alhamdüllila!* "Elhamdülillah!", *keçir* "özür", *amansınbı* "merhaba", *salamatsızbı* "merhaba", *salamat* "sağ salim", *esensinbi* "merhaba", *esensizbi* "merhabalar", *esensinerbi* "merhabalar", *kandaysın* "nasılsın?", *kandaysınar* "nasılsınız?", *keçiresiz* "özür dilerim", *albette* "elbette", *boluptur* "tamam", *bolboyt* "olmaz", *körüşkönçö* "görüşürüz", *kapalanba* "üzülme", *oylonbo* "endişelenme", *kuttuktaybız* "kutlarız", *abaylagıla* "dikkat edin", *musapırım* "vah, zavallım" vb. tek kelimeden oluşan kalıp sözler bulunmaktadır.

1.1.2. Çok Sözcüklü Sözcük Birimler

Kırgız Türkçesinde *oo çirkin* "ah, ne güzel" *vb*. çok sözcükten oluşan kalıp sözler de bulunmaktadır.

1.1.3. Öbek Halinde Olanlar

Anlam ve yapısına göre, ortak veya yakın özellikler bulunduğundan dolayı bir araya gelen, bir durumu ve bir olayı anlatmak için oluşturulmuş yapılardır. Kalıp sözler sözcükten cümleye kadar çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır:

Abalı oor "Hâli yaman"

Ak col "Ak yol, hayırlı yolculuklar"

Ak çüç "Çok yaşa"

Alda baykuş "Zavallıcık"

Alla ıraazıçılıgı üçün "Allah rızası için"

Allah kübö "Allah şahit"

Atandın başı, atandın körü "Lanet olsun"

Ayla cok "Çaresiz"

Bas caagındı "Sus, kapa çeneni"

Baykuşum ay "Vah, zavallı",

Betimdin beş terisi "Arsız"

Beypil tün "İyi geceler"

Caman emes "Fena değil"

Canım kurman! "Canım kurban"

Caşabay catıp "Çocuk aklınla"

Caagıña taş! "Ağzından yel alsın" (kötü haber getirene denir).

Eh ataganat "Ah, keşke"

İş ilgeri! "Kolay gelsin, Kolay gele"

Kadırluu keç "İyi akşamlar"

*Kanday gana keremet "*Ne kadar güzel"

Kıdır daarısın! "Darısı başına"

Kıyın bolboso "Zor olmazsa, zahmet olmazsa"

Kuday buyursa "Allah izin verirse"

Kuday üçün "Allah için"

Kudayga şügür "Allaha şükür"

Kutman keç "Hayırlı geceler"

Karan kün! Kokuy kün! "Eyvah"

Maryamıñ menen "İyi bayramlar"

Miñ mertebe ıraazı! Miñ mertebe tobo! "Bin kere razıyım"

Mümkün bolso "Mümkünse"

Mümkün emes "İmkânsız"

Oozuna taş "Ağzından yel alsın, ağzını hayra aç"

Ölsöm söögüm ıraazı "Ölsem de ruhum razı"

Ölüp ket "Geber"

Söögüm ıraazı! "Ruhum razı"

Ok oozuña! "Ağzından yel alsın" (kötü haber duyunca denir, öyle deme anlamında)

Oozuña kara taş! Oozuña taş! "Ağzından yel alsın"

Oozuña may! "Ağzına sağlık"

1.1.4. Cümle Yapısında Olanlar

Kırgız Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kalıp sözlerin büyük bir kısmı cümle halinde bulunmaktadır. Kullanıma hazır bir şekilde yapısal ve anlamsal olarak hiçbir değişikliğe uğramadan ya da az bir miktarda değişikliğe uğramış bir biçimde söz varlığında yer almaktadır. Bu yapılar, basit ve uzun olmayan cümlelerden oluşur:

Abalın kanday "Hâlin vaktin iyi mi, durumun nasıl?"

Acal aytıp kelbeyt "Ecel geliyorum demez"

Acal taptı "Eceli geldi, vefat etti"

Adam tagdırından kaçıp kutula albayt "İnsan kaderinden kaçamaz"

Allah sabır bersin "Allah sabır versin"

Altın başın aman bolsun "Altın yuvan sağ olsun"

Aman – esen barıp kelgile "Sağ gidip sağ dönün, su gibi git su gibi gel"

Aman bol "Sağlıklı ol"

Aman boluñuzdar "Sağlıklı kalın"

*Aman- esensiñerbi "*Nasılsınız?"

Anday emes "Öyle değil"

Ant ursun "Allah çarpsın"

Ar bir adamdın öz tagdırı bar "Her insanın kendi kaderi var"

Arbak urgur "Ruhu çarpsın"

Artı kayrıluu bolsun "Başın sağ olsun"

Aş bolsun "Afiyet olsun"

Atandın kanın iç "Gözün doysun"

Atın kim? "Adın ne?"

*Atın öçkür "*Adın batsın"

Atınız kim? "İsminiz ne?"

Atıŋ kurusun "Adın batsın"

Ayıl apa aman- esenbi "Aileniz esen mi?"

Aylanıp keteyin "Kurban olayım"

Ayt maarek bolsun "Bayramınız mübarek olsun"

Aytkanım aytkan "Dediğim dedik"

Baarı cakşı bolot "Her şey iyi olur"

Bagıñ baylangır "Kısmetin bağlansın"

Baktıluu bol "Mutlu ol"

Bala çaka amanbı "Çoluk çocuk iyi mi?"

Balaket baskır “Lanet olsun”

Balaketimdi al! “Ettiğini bul” (Benimle uğraşma, ettiğin beddualar senin başına gelsin anlamında kullanılmaktadır).

Baralıña cetpegir! “Günyüzü görme!”

Barınan cogu “Varlığındansa yokluğu daha iyi”

Başımdı oorutpa “Kafamı şişirme”

Başın aman bolsun “Başın aman olsun”

Başına körüñgür “Ettiğini bul” (Bu beddualar başına gelsin anlamında kullanılmaktadır).

Bat sakayıp ket “Tez vakitte iyileş”

Baykap cür “Dikkat et”

Bereke tappagır! “Bereketsiz”

Beşik boo bek bolsun “Beşik bağın sağlam olsun”

Beti kurusun! “Yüzsüz”

Betin arı kılsın! “Evlerden ırak”

Betin körsötpösün! “Evlerden ırak olsun” (kendi başıyla gitsin, böyle şeyden uzak duralım anlamında kullanılır).

Betin küygür “Yüzsüz”

Betin tilingir “Ak yüzün kesilsin”

Biraz çıda “Biraz dayan”

Böyrögümdü çabayın! “Allah’ına kurban”

Butun sınsın “Ayağın kırılasıca”

Bakıt cıloolosun! “Mutluluğun artsın”

Balaketiñdi alayın! “Kurban olayım”

Bar bol! “Var ol” (selam veren insana cevap olarak kullanılır)

Başına bak konuu! “Başına talih kuşu kondu”

Başına kut konuu! “Bereketli olmak”

Beşik booñ bek bolsun! “Beşik bağın sağlam olsun”

Beyişi bolgur! “Cenneten yer alsın”

Booruña çeçek çıkkır! “Ciğerin yansın” (erkek çocukları azarlamak için kullanılır).

Booruña çok tüşkür! “Ciğerine ateş düşsün” (erkek çocukları azarlamak için kullanılır).

Booruña kelğir! “Haddini bil” (erkek çocukları azarlamak için kullanılır).

Boosu bek bolsun! “Sağlam biri olsun”

Cakşı boluptur “İyi olmuş”

Cakşı kalgıla “Sağlıkla kalın”

Canı catnatta bolsun “Yattığı yer cennet olsun”

Canı cılıñ menen “Yeni yılın kutlu olsun”

Cañı cılınızdar menen “Yeni yılınız kutlu olsun”

Canı çıktı /üzüldü “Ruhunu teslim etti”

Caratkan beladan korusun “Allah beladan korusun”

Caratkan bereket bersin “Allah bereket versin”

Caratkanıbız elibizge amandık bersin “Allah halkımıza dirlik versin”

Cayı beyişte calgasın “Mekânı cennet olsun”

Ceñil barıp oor kelgile “Hafif gidip karlı dön”

Cep- içip oturunuz “Çekinmeyin, yiyin için”

Coluñ açık bolsun “Yolun açık olsun”

Cüzüñ kur! “Utanmaz”

Caagıñ sıngır! “Çenen düşsün”

Cakşı catıp, cay turuñuz! “Allah rahatlık versin”

Canımdı çabayın! “Canımı kurban edeyim”

Catkan ceri cayluu bolsun! "Allah rahmet eylesin"

Col bolsun! "Hayırdır"

Coluñ bolgur! "Hayır, olsun"

Coluñ şıdır bolsun! "Yolun aydınlık olsun"

Coluñ şıdır, coldoşuñ kıdır bolsun! "Yolun açık, yoldaşın Hızır olsun"

Coluñ açılsın "Yolun açık olsun"

Çın aytıp atam "Doğru söylüyorum"

Çın cüröktön kuttuktaymın "İçten dileklerimle kutlarım"

Çon cigit bol "Büyük adam ol"

Çon rahmat "Çok teşekkür ederim"

Daamına tat "Tadına bak"

Dastorkonuñ mol bolsun "Sofranda bolluk olsun"

Dastorkonuñuzga bereket bersin "Sofrana bereket versin"

Den soolugun cakşıbı "Sağlığın iyi mi?"

*Düynödön kayttı "*Dünyadan göçtü"

*Eç nerse emes "*Bir şey değil"

*Egerim eki bolbo "*Gün yüzü görme"

El- curt aman bolsun "Halkımız sağ olsun"

Eldin betin kantip karaym "Milletin yüzüne nasıl bakarım"

Emne cañılık "Ne haber?"

Esinde bolsun "Aklında olsun"

Esini cıy "Aklını başına al"

Gözünden çıksın "Gözüne dizine dursun"

Iymanı coldoş bolsun! "Allah rahmet eylesin"

*İş ilgeri bolsun! "*Allah işini rast getirsin, Kolay gelsin"

İygilik alıp kelsin “Başarı getirsin”

Kan çıgaruu “Kan akıtmak” (Allah rızası için kesilen hayvana söylenen kalıp söz)

Kara başıña körüngür “Ettiğini bulursun inşallah”

Kayda cursön da aman bol “Nereye gidersen git, hep iyi ol”

Kaysı betim menen süylöşöm “Şimdi hangi yüzle konuşacağım”

Keçirip koy “Afedersin”

Keçirip koyunuz “Affedersiniz”

Kelbes saparga ketti “Dönülmez yola gitti”

Keliniz tanışıp alalı “Gelin sizinle tanışalım”

Kıdır cıloolosun! “Kader kısmet”

Kim bolosuz “Siz kimsiniz”

Kolubuzdan eç nerse kelbeyt “Elimizden bir şey gelmez”

Kolum sınsın “Elim kopsun”

Kolun sınsın “Elin kırılsın”

Köç baysalduu bolsun! “Yolculuk bereketli olsun”

Körü küysün! “Kefeni yansın”

Köründö ökür “Mezarında ters dön”

Körüñdö ökür! “Mezarında ağla”

Körüñdön taş çıkkır! “Mezarını taş bassın”

Köşögöñ kögörsün! “Mutluluğun daim olsun”

Köz tiybesin “Nazar değmesin, göz değmesin”

Közüñ camandıktı körbösün! “Gözün kötülük görmesin”

Közüñ akkır! Közüñö ak tüşkür! Közüñ kaşaygır! “Gözün aksın, gözün beyazlaşsın” (çok ağlayanları azarlamak için kullanılır).

Közüñdön çıksın! “Kör olasıca, kör olası”

Közüñdü kara! “Önüne bak”

Kuday koldosun “Allah korusun”

Kuday ozu keçirsin “Allah affetsin”

Kuday ursun “Allah çarpsın”

Kudayga tapşırdık “Allaha ısmarladık”

Kuday calgasın! “Allah yanında olsun”

Kuday kut kılsın! “Allah bereket versin”

*Kuday saktasın! “*Allah bağışlasın, Allah beterinden saklasın”

Kuday algır! “Allah canını alsın”

Kuday alkagır! Kuday atkır! “Allah kahretsin”

Kudayga şügür! “Allaha şükür”

Kuday-Teñir ursun! “Allah Tanır çarpsın”

Kulun boloyun “Kölen olayım”

Kup bolot “Baş üstüne”

Kurman ayt kabıl bolsun “Kurban Bayramı’nız mübarek olsun!”

Kuş boo bek bolsun “Bir yastıkta kocayın”

Kut bolsun “Hayırlı olsun, güle güle kullan”

Kut kılsın! “Bereket getirsin”

Kuttu bolsun “Kutlu olsun”

Kutun öçpösün “Mutluluğun eksilmesin”

Kadırıñ can bolsun! “Canın sağ olsun”

Kara başıñdı cutkur! “Kendi başını yesin”

Kara başıña körüngür! “Ettiğini bul”

Kara cerge kir! “Yere gir”

Kepiniñ örttöngür! “Kefenin yansın”

*Kepiniñdi cebe! "*Yediğin kaba tükürme"

Kepiniñdi cegir! "Yalancı"

*Maani berbe "*Önem verme"

Mal can aman- esenbi "Herkes sağ salim mi?"

Mal canın aman bolsun "İşin gücün rast gitsin"

Mayramıñız kuttu bolsun "Bayramınız kutlu olsun"

Meenetiñdi alayın! Meenet keteyin! Meynetiñdi alayın! "Başına/varlığına kurban olayım/olurum!"

Meesi cok "Akılsız / beyinsiz"

Men karşımın "Ben katılmıyorum"

Mınday bolboyt "Böyle olmaz"

Munu bilip cur "Kulağına küpe yap"

Nan ursun "Ekmek çarpsın"

Nooruz mayramıñız kuttu bolsun "Nevruz kutlu olsun"

Otun öçpösün "Ocağın sönmesin, Allah, ocağını söndürmesin"

Oylogonuna cet "Dileğin kabul olsun"

Ölkögö caragan azamattardan bolsun "Ülkeye yarayışlı yiğit olsun, vatanına milletine bağlı insan olsun"

Ölmöktön doñuz kop! "Ne halin varsa gör"

Ölügüñdü köröyün! "Ölümünü göreyim" (kadınlar tarafından denir, azarlamak için kullanılır)

Ölüp keteyin! "Yemin ederim"

Ömür bersin! "Ömür versin"

*Ömürlüü bol! "*Çok yaşa, uzun yaşa "

*Ömürüñ uzun bolsun! "*Ömrün uzun olsun"

Örkönüñ össün! Ölkönü össün "Ne muradın varsa versin" (gençlere mutlu olun anlamında söylenir)

Özün bil "Sen bilirsin"

Ramazan mayramıñız kabıl bolsun "Ramazan mübarek olsun"

Sabır kıl "Sabret"

Sabır kılıñız "Sabredin"

Sabırduu bol "Sabırlı ol"

Sadagan boloyun "Kurban olayım"

Sak bol "Dikkat et"

Sakalın örttöngür "Saçından sakalından utan" (yaşını başını almış insanların yaptıkları kabahatleri ve hataları eleştiren insanların kullandıkları azarlama sözüdür).

Salam ayt "Selam söyle"

Salam coldoo "Selam söyle"

Salamımı ayt "Benden selam söyle"

Saparıñız baysalduu bolsun "Hayırlı yolculuklar"

Sizinle tanışkanım üçün kubanıçtamın "Sizinle tanıştığıma mutlu oldum"

Sogonçogun kanabay kalsın "Bebeğin olmasın, soyun kurusun"

Sokur bolup kalayın "Kör olayım"

Söz berem "Söz veriyorum"

Süygönünö cet "Sevdiğine var"

Sadaga boloyun! Sadagañ keteyin! "Kurban olayım"

Sadaga ket! Seket ket! "Kurban ol"

Sakalım örttönsün! "Sakalım yansın" (yemin etme kalıp sözüdür)

Saat baskır! "Lanet olsun" (iş istediği gibi gitmese denir)

Sogum çüygün bolsun! "Et bereketli olsun"

Soop boluptur! "İyi olmuş"

Şoruñ katkır! "Biçare"

Tagdırdın cazganı "Kader yazısı"

Tamagıñız tattuu bolsun "Afiyet bal şeker olsun"

Tanınışıp alalı "Tanışalım"

Tez sakayıp ketiñiz "Acil şifalar versin"

Tez sakayıp ketsin "Tez vakitte iyileşsin"

Tiline tibirtke çıksın "Dilinde çıban çıksın"

Tiliñe kelgir! "Dilini tut"

Toy toygo ulansın "Devamını nasip etsin"

Töböñdön urgur! "İyilik görme"

Törgö otur "Başköşeye otur"

Törgö öt "Başköşeye geç"

Tuulgan künüñ menen "Doğum günün kutlu olsun"

Tuulgan künüñüz kuttu bolsun "Doğum gününüz kutlu olsun"

Tuura dep oylosonuz "Doğru buluyorsanız"

Tünüñüz beypil bolsun "Geceniz hayırlı olsun"

Tüs tülkünün bogu "Düş tilkinin tezeğidir" (kötü rüya görüldüğünde söylenir)

Teñir calgasın! "Tanrı yanında olsun"

Topuragı torko bolsun! "Toprağı bol olsun"

Ubalı uktatpasın! "Vicdanın uyutmasın"

Uçañdan urgur! "Akılsız"

Uruksat berseniz "Müsaade varsa"

Ustukanıñ upat bolgur! "Soyun kurusun"

Uyat boldu "Ayıp oldu"

Uyat bolot “Ayıp olur”

Üy bulööñö kut konsun “Ailen daim olsun”

Ak coluñ açılsın! “Yolun açık olsun”

Aldıña keteyin! “Kurban olayım”

Arkañdı mal bassın, aldıñdı bala bassın “Arkan malla dolsun, önün çocukla dolsun”

Artı kayırluu bolsun! “Allah rahmet eylesin”

Artın bersin! “Sonun erdirsin” (artık iyi şeyler olsun anlamında kullanılır)

Aytkanıñ kelsin! “Dediğin olsun”

Omurtkañ sıngır! “Kemiğin kırılsın” (çok oyun oynayanlara denir)

*Ortoñor tolsun! “*Aranız düzelsin, dostluğunuz daim olsun”

Oozuñdu biröö tırmadıbı? “Seni söyle diye kim zorladı”

Oozuñdan aylanayın! “Ağzına kurban olayım”

Oozuña kan tolgur! “Ağzına kan dolsun”

Oozuña karap süylö! Oozuña kara! “Konuşmalarına dikkat et”

Oozuñan seket boloyun! “Ağzına sağlık, ağzına kurban olayım”

1.1.5. Bitişken Söz Olanlar

Bazı kalıp sözler bitişken halde yani ikili kullanılır. Bu bir tercih değil aksine zorunlu bir birliktelik biçiminde ortaya çıkar. Bağlam, işlev ve anlam bu tür kalıp sözlerin karşılıklı kullanımını zorunlu kılar (Gökdayı 2015:103). Örneğin; *Salam Aleykum* “selamün aleyküm” diye karşı tarafa selam verildiğinde *Va aleyküm as salam* “Aleykümselam” cevabının gelmesi beklenir.

Abalın kanday “Halin vaktin iyi mi? Durumun nasıl”- *Abalı cakşı* “iyiyim”

Ak çüç “Çok yaşa”- *Alhamdüllila!* “Elhamdülillah!”

Koş keldin “Hoş geldin!” – *Koş keldik* “Hoş bulduk”

Koş keldiñiz “Hoş geldiniz!” - *Koş keldik* “hoş bulduk”

Salam Aleykum “Selamün aleyküm”- *Va aleyküm as salam* “Aleyküm selam”

1.2. Anlamlarına Göre Kalıp Sözler

Kalıp sözler hem anlamsal hem de yapısal açıdan kalıplaşmış dil birimleridir. Gökdayı (2015) kalıp sözleri anlamlarına göre gerçek anlamlı ve değişmece anlamlı olarak iki yönde incelemiştir (s. 105). Kırgız Türkçesindeki kalıp sözler genellikle olumlu anlam taşımaktadır. Hem yapısal hem de anlamsal yönden olumsuzluk taşıyan kalıp sözler de bulunmaktadır. Bunun sebebi kalıp sözleri oluşturan kelimelerin olumsuz anlam taşımasından kaynaklanmaktadır. *Sokur bolup kalayın* "gözüm kör olsun" gibi yemin etme işlevi taşıyan bu kalıp söz olumsuz bir anlam taşımaktadır. Bu örnekte olumsuzluk, yapısal yönden değil *sokur boluu* "kör olmak" kelimesinin olumsuz anlam taşımasından kaynaklanmaktadır.

1.2.1. Gerçek Anlamlı Kalıp Sözler

Gökdayı (2015) kalıp sözleri anlamsal yönden sınıflandırırken bu sözlerin gerçek ve değişmece olduğuna dikkat edilmesi gerektiğini dile getirir (s. 105). Kırgız Türkçesinde günlük konuşmalarda ve sosyal ilişkilerde (kutlama, düğün, taziyede vb.) kullanılan kalıp sözler *Salam aleykum "*Selamün aleyküm*", Den sooluguñ cakşıbı "*Sağlığın iyi mi?*", Kandaysıñar* "Nasılınız", *Salamatsızbı* "Merhaba", *Tuulgan künüñ menen* "Doğum günün kutlu olsun", *Kadırluu keç* "İyi akşamlar" vb. gibi genellikle gerçek anlamda kullanılmaktadır. Dili oluşturan unsurlar kendine özgü bir anlama (kimliğe) sahip olmakla beraber, iletişimin gerekli kıldığı durumlarda da farklı anlamlar üstenebilmektedir. "Anlam"ı bu farklı kullanım ortamlarına ve amaçlara, yani farklı koşullara göre ele aldığımızda anlamsal özelliklerde de değişimlerin olması doğaldır (Wray ve Perkins 2000: 4). Örneğin; *Körüşkönçö* "Görüşürüz*"* kalıp sözü görüşmenin tekrarını talep etmek şeklinde gerçek anlamda kullanılırken, ters anlamda bu görüşmeyi sabırsızca beklemek ya da beğenilmeyen sözün, davranışın hesabının sorulacağı anlamında mecaz (değişmece) olarak kullanılmaktadır.

***Amansınbı* "Merhaba";** İnsanların aralarında bir diyalog başlatmak veya selamlaşmak günün her saatinde kullanılabilen bir kalıp sözdür.

***Salam* "Selam";** Arapçadan alıntılanmış bir kalıp sözdür. İşlevsel olarak *amansınbı* "merhaba" kalıp sözü ile benzerlik taşımaktadır. Selamlaşma, hâl hatır sorma amacıyla kullanılan kalıp sözdür.

***Salam Aleykum* "Selamün aleyküm"**; Müslümanların iletişim kurarken kullandıkları selamlaşma sözüdür. Dinî mekanlarda ve törenlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Müslümanlar bu sözü "Allah'ın selameti üzerinizde olsun" niyetiyle birbirlerine söylemektedirler.

***Salamat* "Sağ salim";** Her şey yolunda, sağ salim anlamını taşımaktadır.

***Salamga kelbey kaluu* "Selam vermemek"**; Kibirli davranmak, insanı görmezden gelmek, selam vermemek, konuşmak istememek anlamında kullanılmaktadır.

***Esen* "esen";** Sağ, sağ salim, esen anlamını taşımaktadır.

***Esuçun cogotuu* "Kendini kaybetmek";** Kendini kaybetmek, kendinden geçmek, yıkılmak, aklını kaybetmek anlamına gelmektedir.

***Esensinbi* "Merhaba";** Birinin sağlığını ve genel durumunu sorma amacıyla kullanılan selamlaşma sözüdür. Günün her saatinde kullanılabilir.

***Esensizbi* "Merhabalar";** *Esensizbi* "Merhaba" kelimesi ile aynı anlamı taşır, büyüklere saygı amacıyla kullanılır.

***Esensiñerbi* "Merhabalar";** *Esensizbi* "Merhaba" kelimesi ile aynı anlamı taşır, teklik değil çokluk amacıyla kullanılır. Birden fazla insan varsa aynı anda merhaba demek amacıyla kullanılır.

***Kayrat aytuu* "Taziye etmek";** Yas tutan, yakınını kaybeden kişilere söylenilmektedir.

***Kandaysın* "Nasılsın?";** Hâl hatır sormak, selam vermek ya da karşısındaki insanın durumunu öğrenmek için kullanılır. Fiziksel ya da ruhsal olarak halini sorma işlevinde kullanılır. Belirli bir konuşmayı ya da diyalog başlatmak için kullanılabilecek sözlerden biridir.

***Kandaysıñar* "Nasılsınız?";** "Kandaysın" kelimesi ile anlamsal bakımdan aynı görevi taşımaktadır. Karşıda bulunan insanın sağlığını sormak ve resmî bir ortamda saygı bildirmek için kullanılmaktadır.

***Den soolugun cakşıbı* "Sağlığın iyi mi?";** Karşıdaki kimsenin sağlığını ve durumunu öğrenmek için kullanılmaktadır.

***Emne cañılık* "Ne haber?";** Samimi kimselerin, yakın arkadaş ve akrabaların genel olarak durumunu, sağlığını, ruhsal ya da fiziksel durumunu sormak için kullanılan sözdür.

***Koş keldin* "Hoş geldin!";** Tanıdığın kimseyi karşılamak için kullanılan ve biri yeni ortama geldiğinde "aramıza hoş geldin" manasında kendisini yabancı hissetmemesi için kullanılan sözdür.

***Koş keldiniz* "Hoş geldiniz!";** Hoş geldiniz kelimesi ile görevi aynıdır. "Hoş geldiniz" daha çok resmî ortamlarda kullanılır.

***Törgö otur* "Başköşeye otur";** Kırgızlarda eskiden beri süregelen örf adetlerin içinde yer almaktadır. Büyüklere yer vermek, Kırgız töresinin en kadim adetlerinden biridir, bununla ilgili "Uluuga urmat- kiçüügö ızat" şeklinde bir atasözü de vardır. Kırgız toplumunda, eve gelen misafirlerin küçük de olsa büyük de olsa başköşeye geçmesi istenir ve bu istek *törgö otur* kalıp sözü ile ifade edilir.

***Atın kim?* "Adın ne?";** Biriyle tanışırken ya da yeni bir ortama girerken adını öğrenmek amacıyla kullanılan kalıp sözdür.

***Atınız kim?* "İsminiz ne?";** "Atın kim" kalıp sözü ile aynı amacıyla kullanılır. "Atınız kim" daha resmî yerlerde ve büyüklere karşı kullanılır.

***Keliniz tanışıp alalı* "Gelin tanışalım";** Kalabalık ortamlarda kişilerin birbirleriyle tanışmak için kullandığı kalıp sözlerden biridir.

***Kim bolosuz* "Siz kimsiniz";** Tanımadığı kimseye kim olduğunu öğrenmek için ya da tanıdığı kimseyi unuttuğunda kibar bir şekilde kim olduğunu çıkartmak için kullanılır.

***Sizinle tanışkanım üçün kubanıçtamın* "Sizinle tanıştığıma memnun oldum";** Bir kimseyle tanışıldığında memnuniyet bildirmek amacıyla kullanılmaktadır. Resmî çevrelerde daha çok kullanılır.

***Mümkün bolso* "Mümkünse";** Herhangi bir şey söylemek için ya da bir şey yapmadan önce söyleyebilecek bir sözdür.

***Ötünöm* "Rica ederim";** Yazışmalarda, üstlerin astlarına bir şey yapması istenirken kullanılır. Günlük konuşmada teşekkür etmenin karşılığı olarak söylenilebilir. Yapılan

işin aslında görevi olduğunu ve teşekkür etmesinin gerekmediğini belirtmek için de kullanılır.

Uruksat berseniz **"Müsade varsa";** Genelde bir yerden ayrılmak ya da bir iş ya da bir şey yapmak için izin istemek amacıyla kullanılan sözdür. Bazen karşıdaki insana bir şey söylemek için izin istemek amacıyla da kullanılmaktadır.

Tuura dep oylosoñuz **"Doğru buluyorsanız";** Herhangi bir konuda karşıdaki kimsenin ya da resmî bir ortam içinde kendi düşüncelerini sunarak onların onaylayıp, onaylamayacağını öğrenmek amacıyla kullanılan kalıp sözdür.

Eç nerse emes **"Bir şey değil";** Biri tarafından iyilik yapıldığında, bu iyilik karşısında teşekkür eden kişiye, teşekkür etmeye gerek olmadığını ve iyiliği yapan kişinin, alçak gönüllülüğünü göstermek amacıyla kullandığı kalıp sözdür.

Rahmat **"Teşekkür ederim";** Birisi tarafından yapılan iyiliğe karşı memnuniyeti belirtmek için söylenen kalıp sözdür.

Çoñ rahmat **"Çok teşekkür ederim";** Kendisine yapılan iyiliğe karşı gönül borcu olduğunu ve çok memnun olduğunu dile getirmek için kullanılır.

Keçirip koyunuz **"Affedersiniz";** Bir kimseden özür dilemek için söylenebilecek bir kalıp sözdür. Resmî ortamlarda kullanılır. Ama Türk dilinde bazen birisinin dikkatini çekmek için de kullanabilecek bir kalıp sözdür (Gökdayı 2015: 158).

Keçirip koy **"Affedersin";** Yanlış yaptığı bir şeyden dolayı karşıdaki bireyden özür dilemek için söylenebilecek kalıp sözdür.

Azamat **"Aferin";** Yakın bir insanın ya da herhangi birinin, belli bir işi yaparken başarılı olduğunda kullanılan takdir etme anlamı taşıyan kalıp sözdür.

Keçiresiz **"Özür dilerim";** Özür dilemek için kullanılır ama genellikle birine seslenme işlevini de yerine getirir. Birinin dikkatini çekmek, bakmasını sağlamak için kullanılır. İstemeyerek yapılan yanlış bir davranışta ilk olarak söylenecek kalıp sözlerden biridir.

Cakşı boluptur **"İyi olmuş";** Bu kalıp söz, Kırgız toplumunda genellikle iki anlamda kullanılır. İlk kullanım yeri, iyi bir şey yaptığında ya da beklenilen bir iş yaptığında söylenilir. İkinci anlamı ise istemediği bir iş yaptığında memnuniyetsizliği belli

etmemek için söylenir ya da birisinin başına kötü bir şey geldiğinde "hak etmiş" yani "iyi olmuş" anlamında kullanılır.

***Keçir* "Pardon";** İsteyerek ya da istemeyerek yanlış yaptığı bir şeyden ya da karşısındakine verdiği zarardan dolayı özür dilemek amacıyla kullanılır.

***Makul* "Tamam, peki";** Birisi tarafından söylenen herhangi bir işe ya da teklife, bir şeye katıldığını dile getirmek için söylenilmektedir.

***Albette* "Elbette";** "kesinlikle", "kuşkusuz" kelimeleri ile eş anlamlıdır. Bir şeyin tamamen doğru olduğunu dile getirmek için ya da birisi tarafından yapılan bir işin doğru olduğunu belirtmek için söylenebilecek kalıp sözdür.

***Boluptur* "Tamam";** Biri tarafından ortaya sunulan teklife ya da bir duruma katıldığını, kabul ettiğini bildirmek için kullanılır. Birisi bir şey söylediğinde yerine getireceğim anlamında kullanılır.

***Kup bolot* "Baş üstüne";** Genelde, iş yerinde üst makamda olanlar alt makamda olanlara bir şey söylediğinde saygı amacıyla söylenen kalıp sözdür.

***Bolboyt* "Olmaz";** Belirli insanların yapmasına izin verilen bir şeyi ya da bir işi başka insanlar da yapmak istediğinde bu davranışlarını durdurmak, engellemek için dile getirilen kalıp sözdür.

***Mumkun emes* "İmkânsız";** Herhangi biri bir şeyi gerçekleştirmek istediğinde kesinlikle olmayacağını dile getirmek için söylenir.

***Cok* "Hayır";** Olumsuz cümlelerde, olumsuz anlamı pekiştiren kelimedir. Biri bir şey söylediğinde onun fikrine katılmadığını ya da onaylamadığını, inkâr ettiğini dile getirmek için kullanılan inkâr kelimesidir.

***Men karşımın* "Ben katılmıyorum";** Herhangi bir karara ya da bir fikre katılmadığını, onaylamadığını belirten bir kelimedir.

***Mınday bolboyt* "Böyle olmaz";** Herhangi bir iş yapıldığında ya da bir karar alındığında onun yanlış olduğunu dile getirerek doğrusunu söylemek için kullanılan bir kalıp sözüdür.

***Anday emes* "Öyle değil";** *Mınday bolboyt* "böyle olmaz" kelimesi ile nerdeyse aynı amacıyla kullanılır. Genellikle birisi tarafından anlatılan bir mevzunun yanlış olduğunu belirtmek ve doğrusunu söylemek için kullanılır.

***Aman boluñuzdar* "Sağlıkla kalın";** Herhangi bir yerden ya da konuşmadan, görüşmeden sonra oradan ayrılırken henüz oradan ayrılmamış insanlara, esenlikle ve sağlıkla kalmaları dileğiyle söylenebilecek kalıp sözdür.

***Sak bol* "Dikkat et";** Herhangi birisine yaptığı şeylerde tedbirli olması, dikkat etmesi için söylenen sözdür.

***Koş bol* "Hoşça kal";** Herhangi bir yerden ya da bir görüşmeden ayrılırken, ayrılan kişinin kalan kişilere rahat ve sağlıklı kalmalarını dilemek amacıyla söylediği ayrılma sözüdür.

***Koş boluñuzdar* "Hoşça kalın";** Bir yerden ayrılırken orada bulunan kişilere söylenen ayrılık kelimesidir. *Koş bol* "hoşça kal" kelimesi ile aynı işleve sahiptir.

***Körüşkönçö* "Görüşürüz";** Bu kelime birkaç anlamda kullanılabilir. Birinci anlamı, herhangi biriyle görüştükten sonra ayrılırken "bir daha görüşelim" anlamında kullanılır. İkinci anlamı ise birinin yaptığı olumsuz işler neticesinde "daha sonra tekrar görüşürüz", "hesaplaşırız" amacıyla kullanılan bir sözdür.

***Cakşı kalgıla* "Sağlıkla kalın, kendinize iyi bakın";** *Koş bol* "hoşça kal", *aman bolunuzdar* "sağlıkla kalın" kalıp sözleri ile aynı amaçla kullanılır. Bir görüşmeden ayrılırken, ayrıldığı yerde kalan kişilere esenlikle ve sağlıkla kalmaları dileğiyle söylenebilecek kalıp sözüdür.

***Kayda cürsön da aman bol* "Nereye gidersen git, hep iyi ol";** Herhangi biri ya da yakını bir yere giderken ya da kendisi bir yerden ayrılırken kalan kişilere mutlu ve sağlıkla kalmalarını dilemek için söylenebilecek sözdür.

***Ak col* "Ak yol, hayırlı yolculuklar";** Yola çıkanlara söylenebilecek iyi bir dilektir. Belli bir girişimde bulunan, kendilerine yeni yol çizmek için yola çıkanlara, karşılarına engel çıkmaması ve şanslı olmaları dileğiyle söylenebilecek dilek sözüdür.

***Aman – esen barıp kelgile* "Sağ gidip sağ dönün, su gibi git su gibi gel";** Herhangi biri yola çıkarken esenlikle ve sağlıkla gidip gelmeleri dileğiyle söylenebilecek dilek sözüdür.

Ceñil barıp oor kelgile **“Hafif gidip kârlı dön”;** Girişimde bulunanlar, yeni işe başlayanlara ya da herhangi biri yola çıkarken başarılı olmaları dileğiyle söylenecek dilek sözüdür.

Coluñ açık bolsun **“Yolun açık olsun”;** *ak col* “yolun açık olsun” kelimesi ile nerdeyse aynı anlamda kullanılmaktadır. Yola çıkanlara söylenen iyi bir dilektir. Belli bir girişimde bulunan, kendilerine yeni yol çizmek için yola çıkanlara, karşılarına engel çıkmaması ve şanslı olmaları dileğiyle söylenen dilek sözüdür.

Saparınız baysalduu bolsun **“Hayırlı yokçuluklar”;** Seyahate ya da yolculuğa çıkan birisine, yolculuğun kazasız, belasız geçmesini dilemek için söylenen sözdür.

Kutman keç **“Hayırlı akşamlar”;** İnsanlar akşam vaktinde karşılaştıklarında o akşamın uğurlu ve iyi geçmesini dilemek için söyledikleri bir sözdür.

Beypil tün **“İyi geceler”;** İnsanlar birbirleriyle karşılaştıklarında ya da akşam ayrılırken birbirlerine o gecenin iyi, uğurlu geçmesini dilemek için söyledikleri kalıp sözdür.

Tünüñüz beypil bolsun **“Geceniz hayırlı olsun”;** *Beypil tün* “İyi geceler” kelimesi ile aynı anlamda kullanılmaktadır. İnsanlar birbirleriyle karşılaştıklarında ya da akşam ayrılırken birbirlerine o gecenin iyi ve uğurlu geçmesini dilemek için söylenen kelimedir.

Allah sabır bersin **“Allah sabır versin”;** Herhangi biri öldüğünde ölen kişinin ardından yakınlarına sabırlı olmalarını dilemek için söylenen başsağlığı sözüdür.

Baarı cakşı bolot **“Her şey iyi olur”;** Herhangi bir kötü işin ya da olayın karşısında, insanı avutmak, her şey iyi olacağını dilemek için söylenen sözdür.

Kapalanba **“Üzülme”;** Herhangi bir konunun olumsuz sonuçlarından dolayı üzülen birini teselli etmek için söylenen kalıp sözdür.

Oylonbo **“Endişelenme”;** Herhangi bir mevzunun, olayların olumsuz sonuçlarından dolayı üzülen kişiyi avutma, teselli etme amacıyla söylenen kalıp sözdür.

Ayla cok **“Çare yok, ne yazık ki”;** Olumsuz ya da gerçekleşmeyen, yapılmayan bir olaydan, mevzudan bahsederken anlatan kişiye karşı üzüntüsünü belli etmek için söylenen bir sözdür.

Maani berbe **“Önem verme”;** Olumsuz bir olaylarla karşılaşan birini teselli etmek için söylenen kalıp sözdür.

Sabır kıl **“Sabret”;** Olumsuz, kötü bir olay yaşandığında ya da biri öldüğünde ölen kişinin yakınlarına kaybettiği kişinin acısını paylaşmak için sabırlı olmalarını dilemek için söylenen bir sözdür.

Sabır kılıñız **“Sabredin”;** *Sabır kıl* “sabret” kelimesi ile aynı anlamda kullanmaktadır. Genelde resmî yerlerde ve büyüklere karşı söylenilen sözdür.

Biraz çıda **“Biraz dayan”;** Karşındaki insanın herhangi bir olay ve durum karşısında sabırlı olmasını söylemek için kullanılan kelimedir.

Caratkan bereket bersin **“Allah bereket versin”;** Kendisinden alışveriş yaptığı için satıcının müşteriye veya ikram edilen yemekten sonra misafirin ev sahibine teşekkür etmek, nimetinin çoğalmasını dilemek için söylenen bir sözdür (Gökdayı, 2015: 163).

Tez sakayıp ketiñiz **“Acil şifalar versin”;** Hasta olan birilerine bu durumdan kurtulmalarını dilemek için söylenen bir sözdür.

Allah beladan korusun **“Allah kazadan beladan korusun!”;** Herhangi bir olumsuz olayın ortaya çıkmasından ya da kazalardan, belalardan korunmak için dua eden birinin söyleyebileceği bir sözdür.

Acal taptı **“Eceli geldi, vefat etti”;** Birisinin ömrü son bulunduğunda ve hayatı sona erdiğinde öldüğünü haber vermek için söylenen sözdür.

Düynödön kayttı **“Dünyadan göçtü”;** Birinin hayatının sona erdiğini yakınlarına söylemek için kullanılan bir sözdür.

Canı çıktı /üzüldü **“Ruhunu teslim etti”;** *Acal taptı* “eceli geldi, vefat etti”, *Düynödön kayttı* “dünyadan göçtü” kelimeleri ile aynı anlamı taşımaktadır. Hepsi de birinin hayatının sona erdiğini dile getirmek için söylenilir.

Artı kayrıluu bolsun **“Başın sağ olsun”;** Ölen kimsenin yakınlarına söylenen başsağlığı dilemek için kullanılan bir sözdür.

Tagdırdın cazganı **“Kader yazısı”;** Kötü kaderden söz ederken veya herhangi bir şey değiştirilmesi mümkün olmadığında kullanılan kalıp sözüdür.

Cayı beyişte calgasın **“Mekânı cennete olsun, ruhu şad olsun;** Biri vefat ettiğinde ölen kimse için günahlarının affedilerek cennette yer bulması için söylenilen dua sözüdür.

Baktıluu bol **“Mutlu ol”;** Herhangi birinin mutlu olmasını dilemek için ya da yeni evlenen çiftlere mutluluk dilemek için söylenen kutlama sözüdür.

Cañı Cılıñ menen **“Yeni yılın kutlu olsun”;** Yılbaşında herkesin yeni bir yıla girdikleri için birbirlerine “yeni yıl yeni başlangıçlar, yeni kazançlar getirsin” anlamında söyledikleri kutlama sözüdür.

Kuttu bolsun **“Kutlu olsun”;** Birini kutlamak için ya da yeni gelişen bir durum karşısında söylenilen bir sözdür.

Kutmaarek **“Hayırlı olsun”;** Hayırlı olsun, biri bir şey aldığı zaman söylenilen sözdür.

Kuttuktaybız **“Kutlarız”;** Başka bir şahıs tarafından gerçekleşen güzel ve mutlu bir olaya sevinildiğini belirtmek için kullanılan kutlama sözüdür.

Maryamıñ menen **“Bayramın kutlu olsun”;** Herhangi bir bayramın veya kutlamanın bereket ve iyilik getirmesini dilemek için söylenilen kutlama sözüdür.

Tuulgan künüñüz kuttu bolsun **“Doğum gününüz kutlu olsun”;** Herhangi birinin doğum gününü kutlamak için söylenilen kutlama sözüdür.

Ölüp keteyin **“Yemin ederim”;** Olumsuz olaylar gerçekleştiğinde yapmadığını belirtmek için ya da birini bir şeye inandırma amacıyla söylenen yemin etme işlevi taşıyan bir sözüdür.

Kuday ursun **“Allah çarpsın”;** Söylediği bir şeye karşındaki insanı inandırmak amacıyla kullanılan yemin etme işlevi taşıyan bir sözdür.

Nan ursun **“Ekmek çarpsın”;** *Ölup keteyin* “yemin ederim”, *Kuday ursun* “Kuran çarpsın” kelimeleri ile aynı anlamda kullanılan yemin etme işlevi taşıyan bir sözdür. Bu kalıp söz, Kırgız Türklerinde ekmeğe verilen değeri ve ekmeğin kutsallığını göstermektedir.

Kan çıgaruu **“Kan akıtmak”;** Olumsuz, kötü olaylar olduğunda Allah rızası için kesilen hayvana söylenen kalıp sözdür. Kurban ritüelinden kalıplaşmıştır. Kırgız

Türklerinin olumsuz bir olayla karşı karşıya geldiğinde kurban kesme inancından evirilen bir sözdür.

Kuday özü keçirsin **"Allah affetsin";** Din, Tanrı gibi kutsal sayılan kavramlar hakkında batıl inançlara sahip olanlar, bir başkasına yönelik olumsuz bir yorumdan sonra pişman olup özür dileyenler ve intihar edenler için söylenildiği gibi yaptığı kötülüklerin bağışlanmasını isteyen ve açıkça günah işledikten sonra affedilmeyi bekleyenlerin de söylediği bir sözdür (Gökdayı, 2015:161).

Esinde bolsun **"Aklında olsun";** Herhangi birine bir konu hakkında uyarma amacıyla söylenen sözdür.

Esini cıy **"Aklını başına al, kafanı topla";** Karşındaki birinin yanlış bir şey yapmasını engellemek için söylenen sözdür.

Uyat bolot **"Ayıp olur";** Gerçekleşen ya da gerçekleşecek bir şeyin yanlış, yasak bir davranış olduğunu belirtmek için söylenen bir sözdür.

Aş bolsun **"Afiyet olsun";** Birisi yemek yerken, yemeden önce ya da yemek yedikten sonra karşısındaki insanın sağlıklı olmasını dilemek için söylenen sözdür.

Tamagıñız tattuu bolsun **"Yemeğiniz bal şeker olsun";** Birisi bir şey yediğinde ya da yemeden önce yediklerinin ona yaramasını dilemek için kullanılan dilek sözüdür.

Cep- içip oturuñuz **"Çekinmeyin, kendi eviniz gibi davranın";** Birileri misafirliğe geldiğinde rahat, huzurlu bir şekilde oturmaları için evin sahibi tarafından söylenen bir sözdür.

Apakem **"Anneciğim";** Anneye olan sevgiyi, mutluluğu belirtmek amacıyla söylenen kalıp sözdür.

Ecekem **"Ablacığım";** Yakın kadın akrabalara, ablalara ya da saygı gösterilen kadınlara söylenen kalıp sözdür. Kırgızistan'ın Oş bölgesinde gelinler için *tergeme* "örtmece" olarak kullanılmaktadır.

İniçek **"Kardeşim";** Yakın erkek akrabalara ya da erkek kardeşlere söylenen kalıp sözdür. Kırgızistan'ın Oş bölgesinde gelinler tarafından erkeklere *tergeme* "örtmece" olarak kullanılır.

Ceñekem **"Yengeciğim";** Yeni gelen gelinlere söylenen kalıp sözdür.

***Kulunum* "Yavrum";** Sevgi ve mutluluk ifade eden kalıp sözdür.

***Cöcöm* "Civcivim";** Sevgi ve mutluluk ifade eden kalıp sözdür, *kulunum* sözcüğü ile aynı işleve sahiptir.

***Salam coldoo* "Selam söyle";** Birisine selam iletilmesi için söylenen bir kalıp sözdür. Resmî ortamlarda kullanılır.

***Salam ayt* "Selam söyle";** *Salam coldoo* "salam söyle" kelimesi ile aynı anlamda kullanılır. Daha çok arkadaş ortamında söylenen kalıp sözdür.

***Salamımı ayt* "Benden selam söyle";** Birisine olan saygının, iyilik dileklerinin ilerletmesi için söylenen sözdür.

***Aman- esensiñerbi* "Nasılsınız?";** Bir kimsenin, topluluğun, arkadaşların esenliğini, sağlığını, hâl hatrını öğrenmek için söylenen bir sözdür. Daha çok resmî ortamlarda kullanılır.

***Bala çaka amanbı* "Çoluk çocuk iyi mi?";** Bir topluluğun, bir ailenin, bir ortamın hâl ve hatrını, aile durumunu onların sağlığını, esenliğini öğrenmek için söylenen kalıp sözdür.

***Kanday* "Nasıl, selam";** Birisiyle karşılaşıldığında ya da birisinin yanına geldiğinde hâl hatırını, genel durumunu sormak için selamlaşmak amacıyla söylenebilecek sözdür. Bazen duruma göre soru amacıyla kullanılır, bir işin gelişim seyrini, durumunu öğrenmek için söylenen bir sözdür.

***Acal aytıp kelbeyt* "Ecel geliyorum demez";** Birine ölüm haberini vermek, onu teselli etmek amacıyla "Ölüm Allah tarafından önceden kararlaştırılmış, ondan kaçınılamaz" anlamına gelen kalıp sözdür.

***Ataganat* "Keşke";** Bir olaydan, durumdan ya da bir şeyden pişmanlık duyan birinin söylediği kalıp sözdür.

***Eldin betin kantip karaym* "Milletin yüzüne nasıl bakarım";** Hoş olmayan veya uygunsuz bir iş yapan kişi tarafından söylenen kalıp sözdür.

***Uyat boldu* "Ayıp oldu";** Kendisi ya da biri hoş olmayan bir şey yaptığında, yanlışını anlayan insan tarafından söylenen kalıp sözdür.

***Alda baykuş* "Zavallıcık";** Kötü durumda olan birine acıdığında onu dile getirmek için söylenen kalıp sözdür.

***Beçara* "Vah biçare";** Zor şartlar altında her acıdan kötü durumda olan çaresiz birine söylenen kalıp sözdür.

***Alga* "İleri";** Bir topluluğun, bir grubun ya da meslektaşlarının ilerlemesi, başarılı olmaları için güç vermek, desteklemek amacıyla söylenen bir sözdür.

***Caraysıñ!* "Aferin!";** Bir kimsenin başarısını takdir etmek için söylenen bir sözdür.

***Keremet* "Harika";** Herhangi bir iş yapıldığında başarılı bir iş olduğunu ya da bir şeyin güzelliğini dile getirmek amacıyla söylenen bir sözdür.

***Kanday gana keremet* "Ne kadar güzel";** Bir yerin güzelliğini ifade etme amacıyla söylenen bir sözdür.

***Meesi cok* "Akılsız / beyinsiz";** Biri yanlış bir şey yaptığında kızgınlıkla söylenen bir sözdür.

***Beşik boo bek bolsun* "Beşik bağın sağlam olsun";** Yeni doğan bebeğin sağlıklı, mutlu ve uzun ömürlü olmasını dile getirmek için söylenen tebrik sözüdür.

***Ölkögö caragan azamattardan bolsun* "Ülkeye yarayışlı yiğit olsun, vatanına milletine bağlı insan olsun";** Bir çocuğun ailesine, ülkesine hayırlı bir evlat olması dileğiyle söylenen tebrik sözüdür.

***Üy bülööñö kut konsun* "Ailen daim olsun";** Bir ailenin sağlıklı, huzurlu, mutlu olması dileğiyle söylenen tebrik sözüdür.

***Toy toygo ulansın* "Devamını nasip etsin";** Düğün, toy, tören ya da bir olayı kutlamak için yapılan eğlencede, katılan misafirler tarafından ev sahibine söylenen tebrik sözüdür.

***Kuş boo bek bolsun* "Bir yastıkta kocayın!";** Yeni evlenen çiftlere tebrik etmek için söylenen dilek sözüdür.

***Ayt maarek bolsun* "Bayramınız mübarek olsun";** Dinî bayramları kutlamak için söylenen sözdür.

Nooruz mayramıñız kuttu bolsun **"Nevruz bayramınız kutlu olsun";** Nevruz Bayramında insanların birbirlerine söyledikleri kutlama sözüdür.

Ak çüç **"Çok yaşa";** Herhangi biri hapşırdığında "Çok yaşa, Allah hastalıktan korusun." anlamında söylenen sözdür.

Alhamdüllila! **"Elhamdülillah!";** Elinde olan her şeye teşekkür etme, şükran duygularını Allah'a bildirmek isteyen insanın söylediği sözdür.

Dastorkonuñuzga bereket bersin **"Sofrana bereket versin";** Yemek yedikten sonra yemek yapan kişilere söylenen dilek sözüdür.

Dastorkonuñ mol bolsun **"Sofranda bolluk olsun";** Yemek yedikten sonra sofra sahiplerine söylenen dilek sözüdür.

Çon cigit bol **"Büyük adam ol";** Herhangi bir kimse tarafından yapılan bir iyilik karşılığında ya da genç çocuklara söylenen dilek sözüdür.

Oylogonuña cet **"Muradına ersin";** Bir iyilik yapan kişiye teşekkür etmek ya da birine istediklerine ulaşması için söylenen dilek sözdür.

Süygönüñö cet **"Sevdiğine kavuş";** Bir iyilik karşılığında ya da gençlere söylenen dilek sözüdür.

Caratkanıbız elibizge amandık bersin **"Allah halkımıza dirlik versin";** Bir toplumda, bir iş ortamında veya belli bir ortamda bütün halkın esenliği için söylenen dua kelimesidir.

El- Curt aman bolsun **"Halkımız sağ olsun";** Belli ortamlarda bütün halkın esenliği için söylenen kalıp sözüdür.

Kutuñ öçpösün **"Mutluluğun eksilmesin";** Bir aileye, bir topluma ya da bir kimseye mutluluğun ve esenliğin dilemek amacıyla söylenen dilek sözüdür.

İş ilgeri bolsun **"Kolay gelsin";** Birine selam vermek veya bir işle uğraşan bir kimseye işini kolayca bitirmesi için söylenen kalıp sözüdür.

Köz tiybesin **"Nazar değmesin, göz değmesin";** Bir şeyi veya bir kişiyi başka birilerinden, insanların zarar verici bakışlarından korumak için söylenen sözdür.

Kuday koldosun **“Allah yardımcın olsun”;** Zor bir işe başlayan birine güçlü ve başarılı olması için Allah’tan yardım dilemek amacıyla söylenen sözdür.

Tez sakayıp ketsin **“Acil şıfalar versin”;** Hasta olan, kaza geçiren kişilerin çabuk iyileşmesi için söylenen sözdür.

Egerim eki bolbo **“Gün yüzü görme”;** Kötülük yapan birine veya kendisine yapılan kötülüğün karşısında beddua dilemek amacıyla söylenen sözdür.

Butun sınsın **“Ayağın kırılasıca”;** Genelde yaramazlık yapan genç çocukları azarlamak amacıyla söylenen sözdür.

Kolun sınsın **“Elin kırılsın”;** Yanlış bir şey yapan birine karşı azarlamak amacıyla söylenen sözdür.

Kadırıñ can bolsun! **“Merak etme”;** Yakınına veya herhangi birine kaygılanmaması gerektiğini dile getirmek için söylenen sözdür.

Oozuna taş **“Ağzından yel alsın, ağzını hayra aç”;** Kötü bir haber getirdiğinde veya biri kötü bir şey söylediğinde söylenen sözdür.

Tiline tibirtke çıksın **“Dilinde çıban çıksın”;** Kötü bir şey söyleyen veya dedikodu yapan insanlara söylenen beddua sözüdür.

Sogonçogun kanabay kalsın **“Bebeğin olmasın, soyun kurusun”;** Kadınlara söylenen bir beddua sözüdür.

Ant urgur **“Allah çarpsın;** Hoş olmayan bir şey yapan birini azarlayarak beddua etme amacıyla söylenen bir sözdür.

Arbak urgur **“Ruhu çarpsın”;** Kötü bir şey yapan kimseye onu azarlamak için söylenen bir sözdür.

Atandın başı **“Lanet olsun”;** Varlığından huzursuz olan biri için veya birini azarlamak, kızmak amacıyla söylenen sözdür.

Atandın körü **“Lanet olsun”;** Herhangi biri akla sığmayacak bir şey yaptığında inanmadığını, şaşırdığını belirten tepki sözüdür.

Atın öçkür **“Adın batsın”;** Sevmediği birinden bahsederken veya birine seslenirken ismini unuttuğu zaman söylenen sözdür.

Bagıñ baylangır **"Kısmetin bağlansın";** Hayatın boyunca iyilik görme, işin rast gitmesin, hayallerin yıkılsın anlamda kullanılan beddua sözüdür.

Balaket baskır **"Lanet olsun";** İyilik görme, kötülükler seni bulsun, Allah belanı versin kelimeleriyle aynı anlamda kullanılır.

Balaketimdi al! **"Ettiğini bul";** Benimle uğraşma, ettiğin beddualar senin başına gelsin anlamında kullanılır, ettiğini bul anlamına gelmektedir.

Baralıña cetpegir! **"Gün yüzü görme";** Kötü bir şey yapan birine veya varlığı üzüntü getiren birine karşı gün görme, uzun yaşama anlamında söylenen beddua sözüdür.

Barınan coğu **"Varlığından yokluğu iyi";** Varlığı sıkıntı yaratan, sorunlu birine karşı söylenen kalıp sözdür.

Bas caagıñdı **"Sus, çeneni kapat";** Herhangi biriyle kavga ederken veya biri hoş olmayan bir şey dediğinde susturmak amacıyla kullanılan sözdür.

Başıña körüngür, Öz başıña kelsin **"Başına gelsin";** Bu beddualar başına gelsin, ettiğini bul anlamında söylenen kalıp sözdür.

Kara başıña körgügñür **"Ettiğini bul";** Bu beddualar kendi başına gelsin, ettiğini bulursun inşallah anlamında kullanılır.

Beti kurusun! **"Yüzsüz";** Kötü bir iş yapan ya da birini kötü duruma düşüren birinden bahsederken yapılan beddua sözüdür. Yüzsüz anlamına da gelmektedir.

Betimdin beş terisi **"Arsız";** Herhangi biri hoş olmayan bir şey yaptığında söylenen sözdür.

Betin arı kılsın! **"Evlerden ırak";** Kötü bir durumdan veya ölümden bahsedilirken dinleyenler tarafından kendi başlarına gelmesinden sakınmak için söylenen sözdür.

Booruña kelgir! **"Ciğerin sönsün";** Genelde yaramazlık yapan erkek çocuklarını azarlamak için kullanılan bir kelimedir.

Caagıñ sıngır! **"Çenen düşsün";** Gereksiz ve çok konuşan birini susturmak için kullanılan kelimedir.

Caagıña cılan cumurtkalağır! **"Çenene yılan yumurtlasın";** İnsanlara olup olmadık yere laf sokan, itici, kötü sözler söyleyen sivri dilli kişilere söylenen sözdür.

***Caşabay catıp* "Çocuk aklıyla";** Biri kötü bir şey yaptığında veya kurtulmayacak bir işe bulaştığında üzüldüğünü belirtmek amacıyla söylenir.

***Ceti atañdın boorun cebe!* "Yedi babanın ciğerini ye";** Kötü bir şey yapan birine karşı iyilik görme, hayatın boyunca vicdan azabı çek anlamında söylenir.

***Kepiniñdi cebe!* "Yediğin kaba tükürme";** Herhangi biri yalan söylediğinde, doğruyu söylemesi için söylenen sözdür.

***Közüñ akkır! Közüñö ak tüşkür! Közüñ kaşaygır!* "Gözün aksın";** Ağlayan birisini susturmak için söylenen azarlama sözüdür.

***Aytkanıñ kelsin!* "Âmin, dediğin olun";** Biri iyi bir şey söylediğinde Allah'ın nasip etmesini dilemek amacıyla söylenen sözdür.

***Bar bol!* "Var ol";** Herhangi biriyle karşılaştığında veya birine selam verildiğinde selam veren kişiye cevap olarak söylenen sözdür.

***Başına bak konuu!* "Başına talih kuşu konmak";** Herhangi birinin ummadığı, beklemediği yerden gelen bir varlığa veya istediği şeye ulaştığı zaman söylenen sözdür.

1.2.2. Değişmece Anlamlı Kalıp Sözler

***Abalın kanday* "Halin vaktin iyi mi? Durumun nasıl?";** Kullanıldığı yere göre anlamı değişir. Bazen herhangi birinin hal hatırını, sağlığını, esenliğini sormak amacıyla ve bazı durumlarda da karşındaki kimsenin maddi durumunu sormak için söylenen sözdür.

***Abalı oor* "Hali yaman";** Herhangi birinin maddi durumu kötü durumda iken ya da hasta olan birinin durumu ağır olduğunda kullanılacak sözdür.

***Mal can aman- esenbi* "Herkes sağ salim mi?";** Kullanıldığı yere göre anlamları değişebilir. Bir toplumun, ailenin genel olarak sağlığını, esenliğini sormak için ya da hayvanların durumunu öğrenmek için söylenen sözdür.

***Ayıl apa aman-* esenbi "Aileniz esen mi?";** Herhangi birinin ailesinin sağlığını, durumunu öğrenmek için veya genel olarak köydekilerin ne durumda olduğunu öğrenmek için söylenen sözdür.

Törgö öt **“Buyurun içeri geçin, başköşeye geç”;** Dışarıdan gelen birinin evde rahat, huzurlu hissetmesi için içeri buyurun anlamında söylenen sözdür. Sevilen ya da sevilmeyen eve gelen herkese saygı duyulduğunu belirtmek için kullanılır.

Kıyın bolboso **“Zahmet olmazsa”;** Kendisi için bir şey yapması istenen kişiye söylenirken veya birisinin bir işi yapması gerektiğini vurgulamak amacıyla söylenen sözdür.

Cakşı **“İyi”;** Herhangi birinin sevmediği bir şey yaptığında hoşlanmadığını ya da biri iyi bir şey yaptığında beğendiğini belirtmek amacıyla söylenir.

Caman emes **“Fena değil”;** Birinin yaptığı bir işin iyi olduğunu veya durumunun nasıl olduğunu belirtmek için söylenen sözdür.

Sakalın örttöngür **“Saçından sakalından utan”;** Genelde büyükler yalan söylediğinde veya yanlış bir şey yaptığında söylenen sözdür.

Col bolsun! **“Nerden geliyorsun”;** Herhangi birinin nerden, neden geldiğini öğrenmek veya biri yola çıkarken yolculuğunun iyi geçmesi için söylenen sözdür.

Coluñ bolgur! **“Hayır, olsun”;** Beklenmeyen biri geldiğinde şaşkın bir şekilde kötü bir durum olup olmadığını öğrenmek için söylenen sözdür.

Canım kurman! **“Kurban olayım”;** Birine yalvarmak için veya bir kişiye duyduğu hayranlığı, sevgiyi belirtmek için söylenen sözdür.

Bay bolgur! **“Hyırdır”;** Birine olan sitemini bildirmek için veya beğenilmeyen bir hareket karşısında söylenen sözdür.

Ustukanıñ upat bolgur! **“Soyun kurusun”;** Beğenilmeyen bir topluluğa, gruba, aileye söylenen sitem sözüdür.

Uçañdan urgur! **“Akılsız”;** Herhangi biri yanlış bir şey yaptığında ne kadar yanlış olduğunu dile getirmek için söylenen sözdür.

Töböñdön urgur! **“İyilik göme”;** Hoş olmayan, uygunsuz bir şey yapan birine karşı söylenen beddua sözüdür.

Tiliñe kelgir! **“Dilin kurusun”;** Herhangi biri hoş olmayan tutarsız veya saçma bir şey söylediğinde söylenen sözdür.

Taraza tappagır! **"İyilik görme";** Herhangi biri tarafından haksız yere kendisine yapılan kötülük karşısında söylenen beddua sözüdür.

Saat baskır! **"Lanet olsun";** Herhangi bir işin istenildiği gibi gitmediği durumda söylenen kalıp sözüdür.

Ölmöktön doñuz kop! **"Ne olursan ol";** Kötü bir olay karşısında umursamadığını belirtmek için söylenen sözdür.

Oozuñdu biröö tırmadıbı? **"Seni söyle diye kim söyledi?";** Belli bir zamana kadar saklanması, söylenmemesi gereken bir şeyi söyleyen kişiye kızdığını belirtmek için söylenen sözdür.

Oozuña karap süylö! **"Konuşmalarına dikkat et, ağzından çıkanı kulağın duysun";** Herhangi biri ağır, hoş, uygun olmayan sözler söylediğinde, söylediklerine dikkat et anlamında söylenen sözdür.

Omurtkañ sıngır! **"Kemiğin kırılasıca";** Çok oyun oynayan genelde genç çocuklara karşı söylenen sitem etme sözüdür.

Oozuña kan tolgur! **"Ağzına kan dolsun";** Kötü bir şey söyleyen veya kötü haber getiren birine karşı söylenen sözdür.

Aman bol **"Sağlıklı ol";** Uzak yola çıkan kişiye veya bir yerden ayrılırken kalan kişilerin sağlıklı ve esenlikle kalmaları dileğiyle söylenen sözdür.

Tagdırı cetti **"Takdiri ilahî";** Ölüm veya kötü bir olayla karşılaşıldığında, bu dünyada olan her şeyin Allah'ın takdirinde olduğunu belirtmek için söylenen sözdür.

Adam tagdırından kaçıp kutula albayt **"İnsan kaderinden kaçamaz";** Teselli etmek için bir insanın vefatından sonra yakınlarına söylenen sözdür.

Buyursa **"İnşallah";** Herhangi bir şey için Allah dilerse gerçekleşir anlamında veya yapılması gerekken bir şey yapılmadığı zaman kullanılan sözdür.

Kuday buyursa **"Allah izin verirse";** *Buyursa* "İnşallah" kelimesi ile aynı anlamda kullanılır.

Abayla **"Dikkat et";** Anlamları kullanıldığı durumlara göre değişebilir. Birisinin davranışlarına, hareketlerine dikkat etmesi gerektiğini belirtmek için ya da herhangi bir durumdan endişelenen kişi tarafından söylenen sözdür.

***Abaylagıla* “Dikkat edin”;** *Abayla* “dikkat et” kelimesi ile aynı anlamda kullanılır. Ancak, burada çokluğu belirtmek için kullanılır.

***Baykap cür* “Dikkat et”;** Herhangi biri merak edildiğinde, dikkatini onun üzerine yoğunlaşmasını istemek için veya kendine dikkat et anlamında söylenen sözdür.

***Başımdı oorutpa* “Kafamı şişirme”;** Anlamsız, boş konuşan birine ya da çok gürültü yapan birine söylenen sözdür.

***Munu bilip cür* “Bunu bilmelisin, kulağına küpe yap”;** Herhangi birini uyarmak amacıyla ya da bir konuda haberdar etmek için söylenen sözdür.

***Canım* “Canım”;** Değer verdiği, sevdiği birine veya yakın birine karşı sevgisini belirtmek için kullanılan sözdür.

***Kuday üçün* “Allah aşkına”;** Birisinden bir şey isterken çok ihtiyacı olduğunu belirtmek için veya dilencilerin söyledikleri sözdür.

***Alla ıraazıçılıgı üçün* “Allah rızası için”;** Birinden bir şey rica ederken karşılık beklenmeden yapılmasını belirtmek için söylenecek sözdür.

***Kulun boloyun* “Kölen olayım”;** Birinden gerçekleşmesi zor olan bir şey isterken ya da birine sevdiğini belirtmek için söylenen bir sözdür.

***Baykuşum ay* “Vah, zavallı”;** Birinin başına bir şey geldiğinde üzüldüğünü belirtmek için söylenen sözdür.

***Musapırım* “Vah, zavallım”;** Birinin durumuna üzüldüğünü belirtmek için ya da sevdiği birine yalvarmak amacıyla kullanılan sözdür.

***Tüş tülkünüñ bogu* “Düş tilkinin tezeğidir” (Kötü rüya görüldüğünde söylenir);** Kötü bir rüya görüldüğünde onun gerçekleşmemesini dilemek için söylenen sözdür.

***Mal canın aman bolsun* “İşin gücün rast gitsin”;** Her şey gönlünce olsun, başarıların artsın anlamında söylenen sözdür.

***Otun öçpösün* “Ocağın sönmesin” (Allah dert vermesin anlamında kullanılır);** Allah başka acı vermesin anlamında kullanılan dilek sözüdür.

***Betiñ barbı!* “Yüzsüz”;** Hoş olmayan bir şey yapan birine ya da utanmayı bilmeyen birine söylenen sözdür.

1.3. İşlevlerine Göre Kalıp Sözler

Kalıp sözler sosyal ve toplumsal ilişkilerin, günlük konuşmaların istenilen bir şekilde gerçekleşmesinde ve iletişimin olumlu olmasında önemli bir işleve sahiptir. İnsanoğlu sevincini, üzüntüsünü, olumlu ya da olumsuz bir durum ile karşılaştığında yaşadığı hisleri dile getirmek ya da başkalarıyla paylaşmak ister. Örneğin; *Kuttuktaym* "Tebrik ederim", *Baktıluu bolgula* "Mutlu olun", *Tez sakayıp ketiniz* "Acil şıfalar versin", *Colunuz şıdır bolsunl* "İyi yolculuklar" vb. gibi kalıp sözler insanların günlük iletişiminde sıklıkla kullandıkları sözlerdir.

Kalıp sözlerin işlevlerinin betimlenmesi hem bu sözlerin tanınması hem de öteki kalıplaşmış dil birimlerinden ayırt edilmesinde kullanılabilecek bir ölçüt olabilir (Gökdayı 201: 80). Kalıp sözler toplum arasındaki iletişimin olumlu düzeyde yürütülmesinde önemli bir işleve sahiptir. Olumlu bir durumda (örneğin; yeni bir eşya alındığında) *ut bolsun* "Hayırlı olsun" ya da olumsuz bir durumda (örneğin; hasta olunduğunda) *Sakayıp ketiniz* "Geçmiş olsun" gibi dilekler söylenir. Sabah *Kutman tan* "Günaydın," yemek yiyene *Aş bolsun* "Afiyet olsun," yola çıkan birine *Colunuz şıdır bolsun* "İyi yolculuklar" diyerek insanlar arasında olumlu bir iletişimin kurulması sağlanır. Bununla beraber olumlu durumların yanında hayatta istenmeyen, olumsuz durumlar da yer almaktadır. Örneğin; söylenilen bir şeyi dinlemeyen ya da dikkate almayan birine kızdığımızda *Emne kılsan oşo kıl* "Ne halin varsa gör" ifadesi kullanılır. Kalıp sözler sadece mutluluk ya da üzüntüyü paylaşmaya yönelik değil insanlar arasındaki düşünce ve duyguların ifadesinde de önemlidir. Kalıp sözler bu özellikleriyle toplumun sosyal etkileşimini devam ettirmede önemli bir işleve sahiptir.

Kalıp sözler konuşmanın hızlı ve akıcı olmasını sağlamaktadır. Tanıdık biriyle karşılaştığımızda *Salam kandaysınar?* "Selam, nasılsınız?" şeklinde başlayan konuşma *Cakşı, rahmat. Özün kandaysın?* "İyiyim, teşekkürler. Sen nasılsın? olarak devam etmektedir.

Gökdayı (2015) kalıp sözleri işlevlerine göre aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır (s. 106):

1.3.1. İyi Dilek Bildiren Kalıp Sözler (Dua, Alkış)

İnsanlar başlarına felaket gelmemesi ya da yakınlarına nazar değmemesi için alkış sözleri yeri ve zamanında söylerler. Örneğin; Türkiye Türkçesinde bir öğrenci sınava

girmeden önce başarılı olması için anne babası ya da yakınları o öğrenciye "Allah zihin açıklığı versin!" der. Yine çiftçilerin hasat mevsiminde yağmur yağdığı zaman yağmurun doluya dönüşmemesi, sele meydan vermemesi için mahsullerine, mallarına ve evlerine zarar gelmesin diye "Allah afatından korusun!" diye Allah'a dua ederler. Bu tür dualara Kazak, Kırgız ve diğer Türk halklarında da rastlamak mümkündür (Daşman, 2019: 54).

Uzun yıllar konar-göçer olarak yaşayan Türk toplumları gizli güçlere inanmaya meylederek, kötülüklerden, doğal afetlerden, hastalıklardan, ölümlerden ve düşmanlardan korunmak için mücadele etmişlerdir. Karşı koyamadıkları kötülüklerden de uzak durmaya çalışmışlar, bazı güçlü kişilerden (bakşı) yardım almışlar ve gizli güçlere de inanarak onlardan yardımcı olmaları için duada bulunup kurbanlar adamışlardır. Bu tür davranış ve inanç biçimi bugün de Orta Asya'da ve Türkiye'de devam etmektedir.

Belli bir konuda Allah'a sunulacak dilekleri ve talepleri ifade eden "dua" kelimesi "çağırmak, seslenmek, istemek, yardım istemek" manasındaki "da'vet" ve "da'vâ" kelimeleri gibi mastardır ve "küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz" anlamında bir isimdir (Cilacı 1992: 5). Genel olarak Türkiye Türkçesinde ve Kırgız Türkçesinde "Allah", "Caratkan", "Tenir" sözcüğüyle başlayan kalıp sözlerin sayısı çoktur. Eski zamanlardan beri her iyi veya kötü durumda insanlar Allah'a ve Tenir'e sığınmışlar, bu sözler ile dileklerini dile getirmişlerdir. Örneğin; *Teñir calğasın!* "Tanrı yanında olsun.", *Kuday kut kılsın!* "Allah bağışlasın.", *Kudayga şügür!* "Allaha şükür.", *Caratkan koldosun* "Allah yardım etsin" vb.

Duaların ve alkışların ana hedefi ise bir şahsın Allah'a durumunu, halini, isteğini arz etmesini sağlamaktır ve kalıp sözler şeklinde günlük hayatta sıklıkla kullanılır. Kişinin gelecek ile ilgili beklentileri, arzuları ve hayatın bazı geçiş dönemlerinde (evlilik, doğum, ölüm vb.) S*üygönünö cet* "Sevdiğine kavuş", *Ak cooluguñ başıñan tüşpösün!* "Ak yazman başından düşmesin, mutlu, huzurlu ol", *Artı kayırluu bolsun!* "Allah rahmet eylesin" gibi iyi dilekleri dile getirmek için ya da karşıdaki kişiye destek olmak için kullanılır. İyi bir durum karşısında söylendiği gibi herhangi bir sıkıntıda, ölüm

ardından *Catkan ceri cayluu bolsun!* "Allah rahmet eylesin", *"Kadırıñ can bolsun!* "Üzülme" gibi sözler de karşıdaki insana destek vermek için kullanılmaktadır.

Kırgız Türkçesinde sıklıkla kullanılan ve iyi dilek bildiren kalıp sözler şunlardır:

1.3.1.1. Bir Yere Giden veya Bir Yerden Dönen İçin Söylenen Dualar

Ak coluñ açılsın! "Yolun açık olsun"; *Saparıñ baysalduu bolsun, Kurman Karasartov.* "Yolun açık olsun, Kurman Karasartov." (Beyşenaliev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 116).

Coluñ açılsın "Yolun açık olsun"; *"Coluñ açılsın, çıragım!" dep çal bata berdi. "*Yolun açık olsun yavrum! diye ihtiyar dua etti." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 116).

Coluñ şıdır, coldoşuñ kıdır bolsun! "Yolun açık yoldaşın Hızır olsun"; *"Coluñ şıdır, coldoşuñ kıdır bolsun, balam!" -dep karı adam bata berdi.* "Yolun açık, yoldaşın Hızır olsun oğlum" diye ihtiyar dua etti." (Osmonkulov, 2007: 120).

Coluñ şıdır bolsun! "Yolun aydınlık olsun"; *Saadanbek, emi cakşılap ayda, aldıña keteyin! Coluñ şıdır bolsun! "*Saadanbek, dikkatli sür, kurban olduğum! Yolun aydınlık olsun!" (Cusupov, 2007: 120).

Col bolsun! "Nerden geliyorsun, hayrolsun"; *Akuncansıñbı? Col bolsun, üköm? "*Akuncan mısın? Nerden geliyorsun ağabeyim?" (Baytemirov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 120).

1.3.1.2. Ölen Kişinin Ardından Söylenen Dualar

Artı kayırluu bolsun! "Allah rahmet eylesin"; *Kantem. Artı kayırluu bolsun, mından özgö köñül tötögü barbı? – dedi. "*Ne yapalım ki… Allah rahmet eylesin, bundan daha büyük bir acı var mı? dedi." (Kasımbekov, Osmonkulov A., Akunova A., 2007: 117).

Beyişi bolgur! "Cennetten yer alsın, rahmetli"; *Atam beyişi bolgur, tirüü kezinde uşul cayloonu caylaçı eken.* "Babam Rahmetli hayattayken bu yaylada yazı geçirirdi." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 119).

Catkan ceri cayluu bolsun! "Yattığı yer nur olsun, Allah rahmet eylesin"; *Muzooke… Catkan ceri cayluu bolsun! Öñgölör unutular. Muzookenin dañazası unutulbas. "*Muzooke… Allah rahmet eylesin! Her şey unutulur. Muzooke'nin yaptıkları unutulmaz." (Beyşenaliev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 120).

1.3.1.3. Nazara Karşı Söylenen Dualar

Köz tiydi! "Nazar değdi"; *Uy- bülööm bul özgörüülördü baykap kaldı. Apam bolso maga köz tiydi dep oylop kaldı.* "Ailem bu değişiklikleri fark etti. Annem ise bana nazar değdi diye düşündü." (BBC, Mobin Acar, 14.07.17.)

1.3.1.4. Bolluk, Bereket Üzerine Dualar

Sogum çüygün bolsun! "Et bereketli olsun, kesene bereket"; *Kadırdın "Sogum çüygün bolsun!" degen sözünö içegi -karın arıtıp catkan Mariya çüyrüñ-çüyrüñ etip, "cegilik kılsın" dep, tamaşalay coop berdi. "*Kadır'ın "kesene bereket" dediğine bağırsakları yıkamakla uğraşan Mariya beğenmeyerek "bereketli olsun" diye şakayla karışık cevap verdi." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 124).

Caratkan bereket bersin "Allah bereket versin"; *Caratkan ceribizge, elibizge bak-bereket bersin. Ar birinizderge bekem den sooluk, can düynönüzdörgö tınçtık kaalaym!* "Allah yurdumuza, halkımıza bereket versin. Herkese sağlıklı ve huzurlu hayat dilerim!" (Kırgız Tuusu, Sayasat Cana Koom, 2005: 3).

1.3.1.5. Şükür Duaları

Aytkanıñ kelsin! "Şükürler olsun"; *Aytkanıñar kelsin, Kagılayındar! Akırı körör kün, içeer suubuz bar eken*. "Şükürler olsun, sevinin, görecek günümüz, içecek suyumuz varmış." (Saatov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 116).

Kudayga şügür! "Allaha şükür"; *Kudayga şügür, turmuşubuz ança dele caman emes,baldar butuna turup kaldı. "*Allaha şükür, hayatımız o kadar da kötü değil. Çocuklar büyüdü artık." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 122).

1.3.1.6. Sağlık Üzerine Söylenen Dualar

Caratkanıbız elibizge amandık bersin "Allah halkımıza dirlik versin"; *Calpı elibizge amandık tilep dua kılıp, mayramı menen kuttuktadı. "*Allah halkımıza dirlik versin diye dua ederek bayramı kutladı." (Kök Cangak, 15.06.2017: 4).

El-curt aman bolsun "Halkımız sağ olsun"; *Oşo künü keçinde cıyılıp kelğen köpçülükkö Mırzabay gospitalda catıp koşkon maydan ırların ırdap, "Aylanayın el-curtum, Kürküröönün boyunda aman-esen barsınbı" dep, kayrılıp oturdu. "*O gün akşam toplanıp gelenlere Mırzabay hastanede söylediği şarkılarını söyleyip "Kurban olduğum halkım, Kürküröö boylarında sağ salim misiniz"? diyerek halkına hitap etti." (Aytmatov, 2008h: 298).

Başın aman bolsun "Başın sağ olsun, hep yanımda ol": Hep yanımda ol anlamında kullanılmaktadır. *Mülktün da, balanın da keregi cok, calañ Çınarbay dosumun gana başı aman bolsun! "*Bana malın da mülkün da çocuğun da gereği yok, Çınabay dostum yanımda olsun sadece." (Kaldıbaev, 2018: 24).

Bat sakayıp ket "Tez vakitte iyileş, geçmiş olsun!"; *Sakayıp ket batıraak. Alahım koldop erterek sakayıp kuroş gilemin guldoto ber anan Germaniyadan atraktsiongo tuşup curö ber. "*Geçmiş olsun. Allah yardımcın olsun, zihin açıklığı versin. Almanya'da yolun açık olsun." (Mahmudov, 2019: 34).

Tez sakayıp ketsin "Tez vakitte sağılığına kavuş"; *"Sizdin sırkoolop, oorukanağa catıp kalganınız tuuraluu kabardı ötö tınçsızdanuu menen kabıl aldım. Sizdin tez arada sakayıp ketişiñizge tilekteştigimdi bildirem", — dep aytılat katta.* "Hastalanıp hastaneye yattığınızı duyunca çok üzüldüm. Tez vakitte sağlığınıza kavuşmanızı dilerim. Geçmiş olsun" – diye yazılmış mektupta." (Aytmatov, 2008h: 2).

Tez sakayıp ketiñiz "Tez vakitte sağlınıza kavuşun"; *Ayabay okunuçtuu, tez sakayıp ketsin, allahım ozu şıpaasın bersin. "*Çok üzüldüm. Tez vakitte sağlığınıza kavuşun. Allah yardımcısı olsun." (Kaldıbaev, 2018: 35).

Bat sakayıp ket "Geçmiş olsun!"; *Sakayıp ket batıraak. Alahım koldop erterek sakayıp ket anan Germaniyadan atraktsiongo tuşup curö ber. "*Geçmiş olsun! Allah

yardımcın olup çabuk iyileşmeni dilerim. Daha Almanya'dan parklara gezme dileğiyle." (Mahmudov, 2019).

1.3.1.7. İş Üzerine Söylenen Dualar

İş ilgeri! "Kolay gelsn"; *İş ilgeri baldar, emne kılıp catasıñar? "*Kolay gelsin çocuklar, ne yapıyorsunuz?" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 120).

İş ilgeri bolsun! "Kolay gelsin, Allah işini rast getirsin"; *"İş ilgeri bolsun!",– dedi Kümüş. "Anday bolsun, ece!", - deşti iştep catkandar.* "Kolay gelsin!" dedi Kümüş. "Öyle olsun abla!" dedi çalışanlar." (Osmonaliev, 2007: 120).

1.3.1.8. Çocuğu Olanlar İçin Dualar

Beşik booñ bek bolsun! "Beşik bağı sağlam olsun, analı babalı büyüsün"; *Bir Karel emes, biz dağı balaluu bolduk. Baarıñardın "beşik booñor bek bolsun"! "*Sadece Karel'in değil bizim de çocuğumuz oldu. Analı babalı büyüsün." (Aşımbaev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 119).

Beşik boo bek bolsun "Beşık bağın sağlam olsun" (iyi insan olsun, Allah uzun ömür versin anlamında kullanılır); *Beşik boonor bek bolsun, caratkanım ar bir ata-enege bala cıtın cıttaganga nasip etsin. "*Beşik bağın sağlam olsun, Allah her anne, babaya çocuk nasip etsin." (Super İnfo Gazetası, 13.02.2015: 5).

1.3.1.9. Sevdiğine Kavuşmak İçin Yapılan Dualar

Süygönünö cet "Sevdiğine var"; Süygönünö *cet. Ar dayım uşunday suluu kızdardan bolup, Allahtın süygön pendesi bol. "*Sevdiğine ulaş. Bahtın da senin kadar güzel olsun, Allah'ın sevilen kulu ol." (Obon gazetası, 25.11.2018: 5).

1.3.1.10. Kötü Bir Felakete Uğrayanlar İçin Söylenen Dualar

Artın bersin! "Artık iyi şeyler olsun, sonun erdirsin"; *Artın bersin! Köp kapa bolbogula.* "Artık iyi şeyler olsun! Çok dert olmasın." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 117)

1.3.1.11. Uzun Ömür ve Mutluluk Dilemek İçin Söylenen Dualar

Boosu bek bolsun! "Sağlam biri olsun, ömrü uzun olsun"; *Emi uşularının boosu bek bolsun! "*Bunların ömrü uzun olsun!" (Beyşenaliev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 119).

Örkönüñ össün! Ölkönüñ össün "Devamını getirsin" (gençlere denir, mutlu olun anlamında kullanılmaktadır); *Irahmat, balam, örkönüñ össün! "*Teşekkür ederim oğlum, devamını getirsin." (Medetov, 2007: 130).

Ömürlüü bol! "Uzun yaşa"; *"Ölkönüñ össün, ömürlüü bol, aylanayın!", - dedi kempir.* "Uzun yaşa, ömürlü ol kurban olduğum!",- dedi ihtiyar kadın." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 123).

Ömürüñ uzun bolsun! "Ömrün uzun olsun, çok yaşa"; *Ömürüñ uzun bolsun! Kuday calgasın! Soop iş kıldıñ, işiñ oñolsun!... "*Ömrün uzun olsun! Allah bağışlasın! Sevap işledin, işin düzelsin!" (Medetov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 123).

Ömür bersin! "Ömür versin"; *Ömür bersin, aylanayın! Ak coltoyum, sadaga keteyinim, öpkömdü çabayınım! "*Kurban olduğum! İlk göz ağrım benim, canın sağ olsun!" (Abakirov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 123).

1.3.1.12. Nasip, Kısmet, Dilek, İyilik ve Murada Ermek İçin Söylenen Dualar

Çoñ cigit bol "Büyük adam ol"; *Kele çöntöğüñdü tos, - dep konfet uuçtap sundu. - Çoñ cigit bol.* "Gel cebini aç deyip şeker koydu, büyük adam ol yavrum dedi." (Aytmatov, 2008a: 25).

Oylogonuna cet "Dileğin kabul olsun"; *Oylogonuña cet. Emi sözübüzdü koomçuluktun caşoosuna bursak. "*Dileğin kabul olsun. Şimdi halkımızın hayatı hakkında söz edelim." (Obon gazetası, 02.08.2008: 2).

Başına bak konuu! "Başına talih kuşu konsun, bahtın açık olsun"; *Başıña bak konsun, ırıs etegiñden calğasın! "*Bahtın açık olsun, mutluluk yüzünden eksik olmasın." (Sıdıkbekov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 118).

Başına kut konuu! "Talih kuşu konmak"; *Baktıbektin başına kuş konup, bolup-tolup turgan kezi. "*Baktıbek'in başına talih kuşu kondu, keyfi yerinde." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 119).

Otun oçposun "Ocağın sönmesin" (Allah dert vermesin anlamında kullanılır); *Cakkan otuñ öçpösün, Intımak birlik saktalıp, Konuşuñdan köçpöğün. "*Ocağın sönmesin, evinden barış ve huzur eksik olasın." (Akın İmiş, 27.07.2017: 3).

Ölkögö caragan azamattardan bolsun "Ülkeye yarayışlı yiğit olsun, vatanına milletine bağlı insan olsun"; *Kırgızdın namısına caragan mıktı, bilimdüü kızdardan bolğum kelet. "*Kırgız halkına yarayışlı, bilimli kızlardan olmak istiyorum." (Uçar Gazetası, 27.01.11: 20).

Üy bulööñö kut konsun "Ailen daim olsun"; *On cıl boyu bir klassta olturup, Altın uya ak mektepte okuduk. Den-sooluğunuz, çın bolsun, Bakıt taalay, üy-bülöönörgö kut konsun. "*On yıl aynı sırada oturup, aynı okulda okuduk. Sağlıkla, mutlulukla, aileniz daim olsun." (Sayranbaev, 11.09.2012: 3).

Toy toygo ulansın "Devamını nasip etsin"; *Toylordo ak kızmat kılabız siz oylogondoy toy toygo ulansın. "*Düğünlerde hizmet ederiz, dilediğiniz gibi Allah devamını nasip etsin." (İsa Nurbaev, 17.11.2017: 7).

Kutun öçpösün "Mutluluğun eksilmesin"; *Borombaydın bosogosunan körgüm kelbeyt, datkam! Başıñdan kutuñ kaçpasın. "*Boronbay'ın kapısından sizi görmek istemiyorum beyim! Mutluluğun eksilmesin." (Tokombaev, 2010: 320).

Altın başın aman bolsun "Altın yuvan sağ olsun"; *Altın başın aman bolsun balam dep, -dua kılıp catıptır. "*Altın yuvan sağ olsun oğlum diye dua ediyordu…" (Sultanov, 2004: 156).

Bar bol! "Selam, var ol" ; Selam veren insana cevap olarak kullanılır. *"Bar bol, sadagañ!",- dedi Baalkan.* "Var ol kurban olduğum" dedi Baalkan." (Cantöşev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 118).

Kadırıñ can bolsun! "Senin canın sağ olsun"; *Senin kadırıñ can bolsun, köp ele kabatır bolo berbe. "*Senin canın sağ olsun, fazla düşünme sen öyle." (Abdukaimov, 2007: 120).

Közüñ camandıktı körbösün! "Gözün kötülük, Allah şerden uzak tutsun"; *Közüñ camandıktı körbösün! Cer bir zamatta aylan-köçök bolup ketkensidi. "*Allah şerden uzak tutsun! Bir anda her şey alt üst olacakmış gibi oldu." (Cusupov, 2007: 121).

Ortoñor tolsun! "Dostluğunuz daim olsun"; *"Ortoñor tolsun!" dep aytıp, şıñga boyluu, ak sarğıl cigit kelip uçuraştı.* "Dostluğunuz daim olsun" diyerek uzun boylu, beyaz tenli yiğit selam verdi." (Akmatov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 123).

Cakşı catıp, cay turuñuz! "Allah rahatlık versin"; *"Tüşündüñbü? Korkpo! Cakşı catıp cay tur!", -dep çığıp ketti.* "Anladın mı? Korkma! Allah rahatlık versin!" diyerek gitti." (Saatov, 2007: 119).

1.3.1.13. Din ve Yaratıcı ile İlgili Dualar

Kuday calgasın! "Allah yanında olsun"; *Ömürüñ uzun bolsun! Kuday calgasın! Soop iş kıldıñ, işiñ oñolsun! "*Ömrün uzun olsun! Allah yanında olsun! Sevaba girdin, işlerin yoluna girsin!" (Medetov, 2007: 121).

Teñir calgasın! "Tanrı yanında olsun"; *A-a, aylanayın balam. Saga çoñ rahmat! Seni teñir calgasın! Emi biz kaytalı, kele koluñdu ber, azamatım! "*Kurban olduğum oğlum. Sana çok teşekkür ederim! Tanrı hep yanında olsun! Dönelim biz" diye elini uzattı." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 121).

Kuday kut kılsın! "Allah bereket versin"; *Aldıña keteyinderim! Ayta berse bizdin comok tügönöbü… Emi silerdin uşunuñardı kuday kut kılsın! "*Kurban olduklarım! Söylemeye devam edersek bizim masallar bitmez… bu duruma Allah bereket versin!" (Ömürbaev, 2007: 121- 122).

1.3.1.14. Evlenenler için Söylenen Dualar

Ak cooluguñ başıñan tüşpösün! "Ak yazman başından düşmesin"; Yeni evlenen gelinlere mutlu, huzurlu bir hayatın olsun anlamında söylenir**.** *Ak cooluguñ başıñan tüşpöy, baktıluu bol!" – deşip katındar çuuldap alkaştı.* "Elleriniz hiç ayrılmasın, mutluluklar dileriz!" diye kadınlar alkışladılar." (Cantöşev, 2007: 117).

Ak eleçegiñ başıñan tüşpösün! "Bir yastıkta kocayın"; *Ak eleçegiñ başıñan tüşpösün, balam, ömürlüü bol! "*Bir yastıkta kocayın yavrum, uzun ömür dilerim." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 117).

Arkañdı mal bassın, aldıñdı bala bassın "Arkan malla önün çocukla dolsun, mutlu ol"; *Emi öz curtuña barasıñ, kuday arkañdı mal basıp, aldıñdı bala basıp, öz aldıñça bolosuñ, kagılayın.* "Artık ana yurduna gideceksin. Allah bahtını açık etsin, mutlu ol canım." (Kasımbekov, 2007: 117).

Köşögöñ kögörsün! "Mutluluğunuz daim olsun, bereket getirsin"; *"Irahmat kızım! Köşögöñ kögörsün!", – dep kempir ünün kargıldanttı* "Teşekkür ederim kızım! Mutluluğunuz daim olsun!" dedi kadıncağız ince sesiyle." (Baytemirov, 2007: 121).

Kuş boo bek bolsun "Bir yastıkta kocayın!"; *Kuttuktaym! Kuş boo bek bolsun! Karmaşkan kolunar uzulboy, baktıluu, taalayluu carlardan bolgula. "*Kutlarım! Bir yastıkta kocayın! Tuttuğunuz eli bırakmayın! Hayırlı uğurlu olsun, mutluluklar dilerim." (Bökönbaev, 31.08.2007: 4).

Bakıt cıloolosun! "Mutluluğun artsın"; Ilayım *bakıt cıloolosun, uçuñ uzarsın! "*Her zaman mutluluğun artsın." (Beyşenaliev, 2007: 118).

1.3.1.15. Yanlış Bir Şey Yapana Söylenen Dualar

Bay bolgur! "Aşk olsun"; *Bay bolgur, bir az sabır etip, söz uguzçu, carıldabay!* "Aşk olsun, biraz sabredip söz dinlesen!" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 118).

Col bolsun! "Hayırdır?"; *"Küyöö balañız menen kızıñızga ıntımak- ırıs kaalap, özüñüz içpey koygonuñuzga col bolsun!", -dep Kökötay kısıngan çaldın aylasın tügöttü. "*Damadınız ile kızınıza güzel dilekler söyleyip elinizdekini kendiniz içmediniz, hayırdır!" diyerek Kökötay çekinen ihtiyarın üstüne gitti." (Aytmatov, 2008a: 120).

Közüñdü kara! "Önüne bak, dikkat et"; *"Sen bala, közüñdü kara, özüñ komsomol bolup turup, koy öltürüşüñ uyat", -dep küpüldödü da, kayra cürüp ketti. "*Oğlum sen dikkat et, kendin komsomol iken böyle koyun öldürmen ayıp" diye söylendi de yoluna devam etti." (Cantöşev, 2007: 121).

1.3.1.16. Teşekkür Etmek için Söylenen Dualar

Miñ mertebe tobo! "Minnettarım"; *Anı bizdin ırıskıbızga caratkanına miñ mertebe tobo! "*Onu bize bağışladığı için Allah'ıma minnettarım." (Medetov, 2007:122).

Miñ mertebe ıraazı! "Bin kere razıyım"; *Uşunday bülöögö tuş bolğonuña miñ mertebe ıraazı bolosuñ. "*Böyle bir aileye denk geldiğim için bin kere razıyım." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 122).

Ölsöm söögüm ıraazı "Ölsem ruhum razı"; *Aykölüm, sizge tirüülüktö özüm, ölsöm söögüm ıraazı. "*Aykölüm hayattayken kendim, ölürsem de ruhum razıdır." (Beyşenaliev, 2007: 123).

1.3.1.17. Güzel veya Kötü Söze Karşı Söylenen Dualar

Oozuña may! "Ağzına sağlık"; *"Oozuña may, aylanayın, oozuña may! Kana, okup ciberçi!", – dep Sotur süyüngönünön emne kılaarın bilbey turdu.* "Ağzına sağlık canım ağzına sağlık! Haydi, okuyuver!" diye Sotur sevincinden ne yapacağını bilemedi." (Abdukaimov, 1998: 54).

Aldıña keteyin! "Kurban olayım"; *Öh! Sadagañ, Sardarım, aldıña keteyin! Men senin aldıña keteyin. "*Canım, kurban olduğum Sardarcığım! Kurban olayım sana!" (Toybayev, 2007: 117).

Balaketiñdi alayın! "Kurban olduğum"; *Balaketiñdi alayın, tuura kılıpsıñ oşonu! "*Kurban olduğum, iyi yapmışsın onu." (Cusupov, 2007: 118).

Meenetiñdi alayın! "Kurban olduğum, derdini aldığım"; *Meenetiñdi alayındar! Çoñoyduñarbı? Böböktörüñör çoñoyup catabı? – deşip Surma menen Kadır neberelerin öbüşüp, ...ozup kelgen maşinaga tüşüp, şaar içine karay cürüp kalıştı. "*Kurban olduklarım büyüdünüz mü? Bebekleriniz büyüdü mü? diye Surma ile Kadır torunlarını öperek, arabalarıyla şehre yol aldılar." (Cantöşev, 2007: 118).

Böyrögümdü çabayın! "Allah'ına kurban"; *"Serbeygen kölököm, böyrögümdü çabayın, turagoy" dep calbargan ene kızının mañdayında oturat.* "Allah'ına kurban

olduğum yavrum kalk haydi" diye annesi kızının önünde oturuyordu." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 119).

Canım kurman! "Kuran olduğum"; *Oozuñan seket boloyun, uşul kepti cetkirgen oozuñan! Canım kurman! "*Bunları diyen ağzına sağlık! Kurban olduğum!" (Medetov, 2007: 119).

Canımdı çabayın! "Kurban olayım"; "*Canımdı çabayın! Oozuñdan, koluñdan…",- dep abışka ööp cıttağılap, neberesinin beti-başınan çolo cer kaltırbadı. "*Kurban olayım! Ağzından, ellerinden…" diyerek ihtiyar torunlarının her yerinden öpüyordu." (Beyşenaliev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 119, 120).

Kut kılsın! "Bereket getirsin"; *Kurmanbekke kut kılsın, Kanışay calgız balamdı. "*Yalnız kızım Kanışay'ı Kurmanbek'e bereket getirsin." (Cantöşev, 1942:52).

Meenet keteyin! "Başına/varlığına kurban olayım/olurum!"; *Cıldızkan, çarçagan coksuñbu, ıya? Ülüröygön meenet keteyin! "*Cıldızkan, yorulmadın değil mi? Kurban olayım sana." (Baytemirov, 2007: 122).

Oozuñan seket boloyun! "Ağzına yüzüne kurban olayım"; *Oozuñan seket boloyun, uşul kepti cetkirgen oozuñan! "*Bu cümleyi söyleyenin ağzına kurban olayım." (Medetov, 2007: 123).

Oozuñdan aylanayın! "Ağzına yüzüne kurban olayım"; *Oozuñdan aylanayın! Ataganat, ceriñ bolso, uşintip cokçuluktun korun tartat belek. "*Ağzına yüzüne kurban olayım! Keşke yerimiz yurdumuz olsaydı, böyle yokluk çeker miydik?" (Saatov, 2007: 123).

Sadaga boloyun! "Kurban olayım"; *Men sadaga boloyun! Calcıldagan közüñdön "*Parlayan gözlerine kurban olayım!" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 124).

Seket boloyun! "Kurban olyım";"*Seket boloyun, öz üydögüdöy körüp tartınbay içe ber", - deyt ene çooçun kızga. "*Kurban olayım kendi evin gibi rahat ol", dedi anne yabancı kıza." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 124).

Sadagañ keteyin! "Kurban olayım"; *"Sadagañ keteyin dese!", – dep, Kalmurat Alımkulğa karadı.* Kalmurat, "Kurban olayım" deyip Alımkul'a baktı." (Abduakrimov, 2007: 124).

1.3.1.18. Taşınırken Söylenen Dualar

Köç baysalduu bolsun! "Hayırlı olsun" (birileri taşınırken kullanılan kalıp sözdür"; *"O, ceñeler, köç baysalduu bolsun!", – dedi Dayır.* "Yengeler, hayırlı olsun!" dedi Dayır." (Cantöşev, 2007: 121).

1.3.2. Kötü Dilek Bildiren Kalıp Sözler (Beddualar, Kargışlar)

İnsanlar öfkesini, acısını ve muhatabına olan nefretini kötü dilekler ile (beddua, kargış) dile getirirler. Kırgız Tükçesinde beddualar ve kargışlarla ilgili çok sayıda kalıp söz bulunmaktadır. Örneğin; *Egerim eki bolbo* "hiçbir zaman gün yüzüne çıkma, aydınlık görme", *bagın baylangır* "kısmetin bağlansın", *balaketimdi al!* "Benimle uğraşma, ettiğin beddualar senin başına gelsin anlamında, ettiğini bul". Beddua, Farsça *bed* "kötü" ve Arapça *dua* "dileme, isteme" kelimelerinden oluşmuştur.

Beddualar muhataba ya da insanın kendisine manevi olarak zarar veren, hakaret, küçük düşürme amaçlı can yakmak için söylenen sözlerdir. Dinî yönden bakıldığında İslam inancında kişilerin olur olmaz sebeplerle birbirlerine beddua etmeleri hoş karşılanmamaktadır (Çağrıcı, 1992: 298). Beddualar genelde herhangi birini ağır bir şekilde üzdüğünde, üzen kişinin yaptığını bulacağına dair inancının ifadesidir.

1.3.2.1. Kişinin Yok Olması Üzerine Söylenen Beddualar

Atın öçkür "Adın batsın"; *Kara togolok militsioner kim ele, atıñ öçkür ay, unutup kalıptırmın. "*Esmer biraz kilolu polis kimdi, ismi silinsin unutmuşum ismini." (Berdikeev, 2007: 126).

Baygege sayılgır "Yok olasıca" (kaybol anlamında kullanılır); *Baygege sayılgır ay! dep ayal bezildep cattı. "*Yok olasıca! diye kadın kızıyordu." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 126).

1.3.2.2. Ölüm Üzerine Söylenen Beddualar

Ölüp ket "Geberesice" (ne olursan ol anlamında kullanılmaktadır); *Ayalım ölüp ket dep basıp ketse kim bolmokmun bilbeym. "*Karım gebersin deyip bırakıp gitseydi ne olacaktım bilmiyorum." (Özübekov, 2015: 2).

Kara başıñdı cutkur! "Kendi başını yesin"; *Kara başıñdı cutkur! Butumdu oorutup koyduñbu? "*Kendi başını yesin! Ayağımı ağrıttın mı sen?" (Ubukeev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 131).

Kara cerge kir! "Yerin dibine gir, cehennemin dibine gir"; *"O, katınıñ menen kara cerge kir", - dep cekirgen Karasakal, anın sözün bölüp ketti.* "O karınla beraber cehennemin dibine gir", diye Karasakal onun lafına karıştı." (Abdıramanov, 2007: 131).

Ölmöktön doñuz kop! "Beter ol"; *At ölmöktön doñuz kopsun, tigi çal ılayım it ölümün tapsa eken.* "Beter olsun, o ihtiyar ettiğini bulur inşallah." (Aytmatov, 2008h: 135).

Ölöt algır! "Geberesice" (azarlamak için kullanılır, genelde ineklere denir); *"Öş! Öş, öş deym, ölöt algır! Aydak!", – dep döbödön çañkıldadı. "Öş deym, alda ölöt algır ay!" degen Alımkuldun ünü çıktı.* "Öş, Öş, geberesice! Aydak!", diye tepeden bağırıyordu, "Ne oldu sana!" diye seslenen Alımkul'un sesi çıktı." (Abdukarimov, 2007: 135).

Çalkañdan tüşkür "Geber"; *Çalkañdan tüşkür, munun kuytulugu tüpkö cetet beym.* "Bunun kurnazlığı yetti bize, geber." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 138).

1.3.2.3. Hedef Kişinin Mutsuz olması Üzerine Söylenen Beddualar

Egerim eki bolbo "Günyüzü görme"; *Zapkı kögön cetim – cesir kargap cattı: "Eğerim eki bolbo cakşılık körbö", - dep abdan naarazı boldular. "*Zalim gören yetimler beddua ediyorlardı: "Hiçbir zaman gün yüzü görme, iyilik görme", - diye çok şikâyetçi oldular" (Kosoraeva, 2006: 11). *Kayırga karşı bargandar, Egerim eki bolbosun. "Egerim eki bolboy kal!", – dep Kalıypa alkınıp çıgıp ketti.* "Sadakate karşı çıkanların iki yakası bir araya gelmesin inşallah. "İki yakan bir araya gelmesin," diye sinirlenerek Kalıypa dışarı çıktı." (Berdikeev, 2007: 138).

Balaket baskır "İyilik görme" (kötülükle karşılaş, Allah belanı versin, Allah kahretsin anlamında kullanılır); *"O, balaket baskır dese! Alkı buzulgan manaptar, atan berbese dele torpoktu alat ele da!", - dep Surma teren uşkürdü. "Myndayga köz da tiiybeyt, balaket baskır! – dep oylodu Kılıçbek.* İyilik görmez olsunlar! Niyeti bozuk şu zenginler, baban vermezse de alırlardı ki sonuçta buzağı!", diye Surma içi içe çekti" Böylelere nazar da değmez, Allah kahretsin onları! diye düşündü Kılıçbek." (Cakıpbekov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 126).

Baralıña cetpegir! "Günyüzü görme"; (uzun yaşama anlamında kullanılır); *Oo, baralıña cetpegir! Ubalı uktatpasın uşu kargış naristenin.* "Gün yüzü görme! Bu bebeğin ahı gün göstermesin sana." (Ömürbaev, 2007: 126- 127).

Taraza tappagır! "İyilik görme"; *Taraza tappagırdın köz cazgırıp ketkenin kara! "*Ortadan kaybolduğuna bak, iyilik görmez umarım!" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 137).

1.3.2.4. Soyun Kuruması Üzerine Söylenen Beddualar

Sogonçogun kanabay kalsın "Kısır kalırsın inşallah!" (Bebeğin olmasın, soyun kurusun); *"Sogonçogun kanabay kalsın" – dedi al.* "Kısır kalırsın inşallah" dedi o." (Narınbaeva, 2011: 6).

1.3.2.5. Aşağılamak Amacıyla Söylenen Beddualar

Meesi cok "Akılsız / beyinsiz"; *Meesi cok deputattar taptakır ele cindi bolup kalıştı. "*Akılsız milletvekilleri tamamen aklını kaçırdılar." (Akramov, 19.09. 2014:1).

Uçañdan urgur! "Akılsız"; *Uçañdan urgur! Aydaraalı cel öpkö ele. Özgöçö bozogo toyup alganda bul ayılda al muştaşpagan kişi kalçu emes. "*Akılsız! Aydaralı kuru havalıydı. Özellikle bozo çok kaçırdığında köyde kavga etmeyen insan kalmazdı." (Abdukarov, 2007: 137).

Ceteñden urgur! "Terbiyesiz"; *"Ceteñden urgurdun kılgan işin kara!", – dep kocoyun maga ızırına baştadı.* "Terbiyesizin yaptığı işine bak!", diye patron bana kızmaya başladı." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 130).

Betimdin beş terisi "Arsız"; *İ-i, betimdin beş terisi, Kuday oşondoy kılgılık kılbasın! "*Arsız! Allah öyle günlere düşürmesin!" (Baytemirov, 2007: 127).

Bereke tappagır! "Bereketsiz" (işe yaramayan anlamında kullanılmaktadır); *Ataa beçara ay! Aligi arakeç it, bereke tappagır, cürögün tüşürüp salgan tura! "*Ah zavallı! O bereketsiz alkolik aklını çıkarmış!" (Ömürbaev, 2007: 127).

Barınan cogu "Varlığından yokluğu iyi"; *Mınday bolgondon körö bolboy kygonu tüzük, tirüü cürgönünön cürbögönü, bolgonunan bolbogonu on kara başın kalkalagan catıp içerlerdin barınan cogu! "*Böyle olacağından olmaması, hayatta olmalarından

olmamaları, varlığından yokluğu iyi, kendini düşünen, yiyip içenlerin varlığından yokluğu iyidir." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 127).

Şoruñ katkır! "Biçare"; *Şoruñ katkır, cılıtma cer tapsañ go cakşı. "*Biçare, ısınacak yer bulsan iyi." (Osmaonaliev, Akunova, 2007: 138).

1.3.2.6. Bela ve Ceza Dilemek için Söylenen Beddualar

Körü küysün! "Kefeni yansın"; *Körü küysün! Coro şaytan köründö da cön catpayt, ölsö dele maga asılganın koyboyt. "*Kefeni yansın! Yerinde duramaz o, ölse de bana asıldığını bırakmaz." (Cigitov, 2007: 132).

Körüñdön taş çıkkır! "Mezarını taş bassın"; *Körüñdön taş çıkkır! Kim gana boldu eken a?! – dep küydü Madıl.* "Mezarını taş bassın! *"*Kim o acaba o! diye sinirlendi Madıl." (Kasımbekov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 133).

Cerge kir! "Yere giren" *Cerge kirkir, emnelerdi ele sülöp atasın!* "Yere gir! Ne saçma sapan konuşuyorsun! (Osmonaliev, 2007: 134- 135).

Kolun sınsın "Elin kırılsın"; *Eşek! Adam emes, it! Koş kat ayalga kötörğön kolun sınsın! Butun üzülüp tüşsün! - Atamdın mınday açuulanganın birinçi körüşüm.* "Hayvan! İnsan değilsin sen! Hamile bir kadına el kaldırdığın elin kırılsın! Ayağın kırılsın! Babamın böyle sinirlendiğini ilk defa duydum!" (Azattık. Kg, 2019: 23).

Butuñ sınsın "Ayağın kırılsın"; *Eşek! Adam emes, it! Koş kat ayalga kötörgön kolun sınsın! Butun üzülüp tüşsün! - Atamdın mınday açuulanganın birinçi körüşüm. "*Hayvan! İnsan değilsin sen! Hamile bir kadına el kaldırdığın elin kırılsın! Ayağın kırılsın! Babamın böyle sinirlendiğini ilk defa duydum!" (Azattık. Kg, 2019: 23).

Atandın başı "Lanet olsun"; *"Atandın başı!" – dep Sabır emi birotolo çañırıp kirdi, canına küç kelse kerek.* "Lanet olsun!" diye Sabır bağırmaya başladı, canından bezmişsin sen." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 125).

Kara cerge kir! "Cehennemin dibine gir"; *"O, katınıñ menen kara cerge kir", - dep cekirgen Karasakal, anın sözün bölüp ketti.* "O karınla beraber cehennemin dibine gir", diye Karasakal onun lafına karıştı." (Abdıramanov, Osmonkulov, Akunova, 2007: 131).

Karan kün! "Allah kahretsin, eyvah"; *Emne deyt? Karan kün, ayta körbö! Ismayıl akemen kara ka gaz keldi… Karan kün tüştü bizdin üygö. "*Ne diyor? Allah kahretsin sakın söyleme! İsmail abimden ölüm haber geldi." (Mırzaev, 2007: 131).

Saat baskır! Saat çırmagır! "Lanet olsun" (iş istediği gibi gitmese denir); *"Saat çırmagır, cogolgonun kara", - dep korbaşı tınçsızdana baştadı.* "Lanet olsun, kaybolduğuna bak", diye Kobaşı endişelenmeye başladı." (Cantöşev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 136).

Ubalı uktatpasın! "Vicdanın rahat olmasın, ahı tutmak"; Oo*, ubalı uktatpasın uşu naristenin. Cetimderdin ubalı uktatpasın aramdar! "*Bu bebeğin ahı seni rahat etmesin. Yetimlerin ahı seni rahat uyutmaz." (Elebaev, 2007: 137).

Ustukanıñ upat bolgur! "Soyun kurusun"; *Ustukanıñ upat bolgur! Aligi arakeç it cedep ele cürögün tüşürüp salgan tura! "*Soyun kurusun! O alkolik hayvan erif hep korkutmuş." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 137).

Köründö ökür "Mezarında ters dön"; *Başkaga kımınday cakşılık oyloboysun, köründö ökür, kankor! "*Başka birinden hiçbir iyilik beklemesin, mezarında ters dön nankör." (Osmonaliev, 2007: 87).

Ant urgur "Allah çarpsın"; *Ant urgurdun kılgan işin kara, karatıp turup bilmeksenge salat. "*Allah çarpsın onu. Yaptığı işine bak. Bilerek anlamazlıktan geliyor." (Jooşbaev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 125).

Arbak urgur "Ruhu çarpsın" (Allah belasını versin anlamında kullanılır); *Atandın arbagı ursun! Menin tuzuma kara sanagısı bar.* "Babanın ruhu çarpsın seni! Benim ekmek parama göz koymuşsun." (Osmonaliev, 2007: 125).

Atandın kanın iç "Gözün doysun" (kızdığına söylenecek bir kelime); *Azdık kılıp baratsa, atandın kanın koşo iç. "*Bu da yetmiyorsa babanın kanın iç…" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 125).

Atandın başı "lanet olsun"; *"Atandın başı!" – dep Sabır emi birotolo çañırıp kirdi, canına küç kelse kerek.* "Lanet olsun!" diye Sabır bağırmaya başladı, canından bezmişsin sen." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 125).

1.3.2.7. Göz Üzerine Söylenen Beddualar

Közüñdön çıksın! "Kör olasıca" (birinin iyiliğin unutup değerini bilmeyenlere denir, vefasız, hayırsız anlamında kullanılır); *Ssenin közüñdön çıksın uşunu da bilbeysin! Irakmat, ırakmat, siz uşintip adilettikke kızmat kılsañız, biz sizge ıraazı bolbobuzı!* "Gözün kör ola onu bile bilmiyorsun!" "Teşekkür ederim, siz böylece adalet için hizmet ederseniz. Biz sizden razı oluruz." (Kasımbekov, 2007: 132).

Közüñ akkır! Közüñ kaşaygır! "Ağlak, kör olasıca" (çok ağlayanları azarlamak için kullanılır"; *Közüñ akkır emne boldu, saga! Karbalastabay tüz baspaysıñbı? "Emnege mınça ıylay turgan cönüñ bar",- dedi. "Közüñ kaşayğır!", – dep kıykırıp ciberdi, eşiktin közün sıypalap cürüp.* "Ağlak sana ne oldu! Dikkatlice düz yürüseydin? "Niye bu kadar ağlama alışkanlığın var" dedi. "Kör olasıca!" diye bağırıverdi, kapıyı ararken." (Kasımbekov, 2007: 132).

Körüñdö ökür! "Mezarında ağla"; *"Körüñdö ökür, kak baş!", dep kargap cattı. Başkaga kımınday cakşılık oyloboysuñ, körüñdö ökür, kankor!* "Mezarında ağla, salak!" Diye beddua etti. Başka birilerine küçücük de iyilik istemiyorsun, mezarında ağla nankör!" (Osmonaliev, Osmonkulov, Akunova, 2007: 133).

Gözünden çıksın "Gözüne dizine dursun"; *Tölömüştön cakşılıgın bilbesek közübüzdön çıksın! "*Tölmüş'ün iyiliğini unutursak gözümüze dizimize dursun!" (Berdikeev, 2003: 67).

1.3.2.8. Başkalarına Muhtaç Kalınması Üzerine Söylenen Beddualar

Sadaga ket! Seket ket! "Kurban ol" (küçümseme anlamında kullanılır); *Baladan seket ket, öppögün arak cıttangan oozuñ menen!* "Kurban ol sen, çocuktan sana ne! Alkolik seni." (Osmonkulov, Akunova, 2007:136).

1.3.2.9. Din ve Allah ile İlgili Beddualar

Kuday algır! "Allah canını alsın"; *Kuday algır, kolunan kelbegenden kiyin anday işke kiyligişip emne kılat eken "*Allah canını alsın versin, elinden gelmeyen işe neden bulaştı ki." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 133).

Kuday atkır! "Allah belanı versin" ("Kuday algır" kalıp sözü ikisi aynı alamda kullanılmaktadır; *Kuday atkır, ımtırabay tıñıraak bol deseñ bolmok eken. "*Allah

onun belasını versin, oyalanmadan çabuk ol deseydin." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 133).

Kuday albagır! "Allah'tan bul"; *Tel muzoodoy bolğon küyöösün aytsañ, ar – namısı cok kuday albağır. "*Buzalara benzeyen eşine bak sen namussuz, Allah bizden uzak tutsun onu." (Berdikeev, 2007: 133).

Kuday ursun! "Allah çarpsın"; *Kuday ursun! Men özüm kördüm. Kuday ursun, tiygen cokmun. Kuday ursun, bargan cokmun. Uşu cakşılığıñdı unutsam, kuday ursun!* "Allah çarpsın! Ben kendim gördüm! Allah çarpsın, dokunmadım. Allah çarpsın, gitmedim. Bu iyiliğini nutsam Allah çarpsın!" (Berdikeev, 2007: 133- 134).

Kuday- Teñir ursun! "Allah çarpsın"; "*Kuday – Teñir ursun, oşondogu men korgön kiçinekey kagaz dal uşul bolçu",- dep Aşırbek canın sabayt.* "Allah çarpsın, ta o zaman gördüğüm küçük kâğıt tam buydu", dedi Aşırbek." (Akmatov, 2007: 133).

Kuday alkagır! "Allah kahretsin"; *O, Kuday alkagır, mınça emne cogolduñ?* "Allah kahretsin niye bu kadar kayboldun?" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 121).

1.3.2.10. Ettiğini Bulmak Üzerine Söylenen Beddualar

Balaketimdi al! "Ettiğini bul, benimle uğraşma" (benimle uğraşma ya da ettiğin beddualar senin başına gelsin anlamında kullanılır); "*Menin balaketimde albay cön cür. Köpsö, menin balaketimdi alıp cürgön oşo eken da. "*Benimle uğraşmayı bırak. Meğer benimle uğraşan o muymuş?" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 126).

Başıña körüngür "Kendi başına gelsin inşaallah"; *O, ıymansız kaapır! Başıña körüngür! Uyatın bolso çınındı ayt. "*Ahlaksız adam! Kendi başına gelsin inşallah! Vicdanın varsa doğrusunu söyle." (Toybaev, 2007: 127).

Betin arı kılsın! "Evlerden ırak"; *Ooba, andaydın betin arı kılsın! "*Evet, onun gibiler evlerden ırak dursun!" (Cantöşev, 2007: 127- 128).

Betin körsötpösün! "Evlerden ırak olsun" (kendi başıyla gitsin, böyle şeyden uzak duralım); *Astı biz tartkan azaptın çetin uşularga körgözbösün! Anın betin arı kılsın! "*Bizim çektiğimiz eziyetleri bunlar çekmesin! Evlerden ırak olsun!" (Ömüraliev, 2007: 128).

Kara başıña körüngür! "Kendi başına gelsin, ettiğini bul"; *Anday kara başıña körügür, al törölör, künü asman carılıp ketçüdöy kürküröyt imiş. "*Böyle bir şey kendi başına gelsin beyler, o dünyaya geldiği gün gökyüzü şiddetli bir şeklide gürlüyormuş." (Osmanaliev, 2007: 130- 131).

Özü menen ketsin! "Kötülük kendisiyle gitsin"; *Anday ittik özüñ menen ketsin, ekinçi maga oozanbagın, men ukpayın. "*Öyle bir kötülük kendisiyle gitsin, bir daha bana bir şey demeye kalkma, dinlemem seni." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 135).

1.3.2.11. Mala Zarar Gelmesi için Söylenen Beddualar

Üyü küysün! "Evi yansın"; *O, - o, moldonun üyü küysün! – dedi Çüköbay. "*Hocanın evi yansın! Dedi Çüköbay." (Bayalinov, 2007: 138).

1.3.2.12. Nasibin Bağlanması ile İlgili Söylenen Beddualar

Bagıñ baylangır "Kısmetin bağlansın"; *Butun ak cooluktun namın bulgadı e, bagıñ baylangır. "*Beyaz başörtülerin ismini kirletti, kısmeti bağlansın." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 126).

1.3.2.13. Çocuklar için Söylenen Beddualar

Booruña kelgir! "Haddini bil" (erkek çocukları azarlamak için kullanılır); *Booruña kelgir! Taymanbay aytışıp turganın kara! "*Haddini bil! Cesurca tartıştığına bak!" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 116).

Booruña çeçek çıkkır! "Ciğerin yansın"; *(*erkek çocukları azarlamak için kullanılır); *Tışka klak türgön Tatıke alkına ketti: -Booruña çeçek çıksın!* "Kulağı dışarıda olan Tatıke sinirlenerek: ciğerin yansın senin!" (Ömürbaev, 2007: 128).

Booruña çok tüşkür! "Ciğerine ateş düşsün" (erkek çocukları azarlamak için kullanılmaktadır); *Booruña çok tüşkür, erteden beri kayda cürösün.* "Ciğerine ateş düşsün, sabahtan beri nerelerdesin." (Akmataliev, 2004: 23)

Omurtkañ sıngır! "Kemikleri kırılasıca" (çok oyun oynayanlara denir); *Omurtkañ sıngır, oynop cürüp albadıbı!* "Kemikleri kırılasıca, yine oyun mu oynadın?" (Osmonaliev, 2007: 134).

Ölügüñdü köröyün! "Ölümünü göreyim" (kadınlar tarafından denir, azarlamak için kullanılır); *"Ölügüñdü gana köröyün Cubarımbek, koluma bir tüşörsüñ! ...Seni*

*elebi, saga elebi… kalkalap alar kökşün tayatañ ekööñdü teñ karap tur! …" Otur bılk etpey, ölügüñdü köröyün kök mee, kuyuşkanga kıpçılbay şük otur! "*Lanet olsun Cumabek, seni bir elime geçireyim! Bekle sen, bekle… Ben size yapacağımı bilirim!" "Kıpırdama otur, Allah belanı versin senin, her şeye de burnunu sokma!" (Aytmatov, 2008g: 135).

1.3.2.14. Kötü Söz Söyleyene Karşı Söylenen Beddualar

Caagıñ sıngır! "Çenen düşsün"; *Ataa! Sazayıñdı beremin! Erkekke asılğanın kara, caağıñ sıngır, erkekçe sögünüp.* "Baba! Sana göstereceğim! Erkeklere asılmak sana mı kalmış çenen düşkün, erkek gibi küfrederek." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 129).

Caagıña cılan cumurtkalagır! "Sivri dilli"; *Caağıña cılan uyalağır! Ölö albay catıp munun tilinin uusun kantesiñ, Tart tiliñdi! "*Sivri dilli! Daha büyümeden ettiği laflara bak, konuşmalarına dikkat et." (Ümötaliev, 2007: 129).

Caagıña taş! "Ağzına taş dolsun" (kötü haber getirene denir);*"Oo, caagıña taş! Kara coltoy!", – dep tildep ciberdi.* "Dilini ısır! Kara Coltoy!" diye azarladı." (Sasıkbaev, 2007: 129).

Kara oozuña kan tolgur! "Kan kussun inşaallah" (kötü bir şey söyleyenlere denir); *"Uşundan kiyin katuu aytsam, kara oozuna kan tolsun!", - dedi.* "Bundan sonra fazla ağır bir şey dersem Allah kan kustursun", dedi." (Berdikeev, 2007: 131).

Oozuña kan tolgur! "Ağzına kan dolsun" (kötü bir şey söyleyenlere denir); *Bul kanday neme? Oozuna kan tolgur! Kaydağı torpok! "*Bu nasıl bir şey? Ağzına kan dolsun! Hangi buza?" (Ögöbaev, 2007: 131).

Ok oozuña! "Hay ağzına"; *Ok oozüña! Kokuy naalat antpe!* "Hay ağzına! Öyle beddua etme!" (Beyşenaliev, 2007: 134).

Oozuña kara! "Ağzından çıkanı kulağın duysun"; *"Bala, sen oozuña kara!", – dep çetki oturgan adam aga tüsün üyrüdü.* "Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu?", diye kenarda oturan adam ona yüklendi." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 134).

Oozuña karap süylö! "Konuşmalarına dikkat et"; *"Oozuñuzga karap süylöñüz, bay", - dedi kayran bala caltanbastan Mırzabekke. Emne deyt! Oozuña karap süylö! Men da sıyluu konokmun.* "Konuşmalarına dikkat et", dedi zavallı çocuk cesurca

Mırzabek'e" "Ne diyor! Ağzından çıkana dikkat et! Ben de değerli konuğum." (Eşmambetov, 2007: 134)

Oozuña kara taş! "Ağzına taş"; *Sözün bütkörö koyboy katını: "Oozuña kara taş! Döörügönüñ ılayım öz başıña cetsin" "*Sözünü bitirmeden eşi: "Ağzına taş! Saçmaladığın kendi başına gelsin." (Ciğitov, 2007: 134).

Oozuña taş! "Ağzından yel alsın"; *Oozuña taş, kakşangan caagıñ sıngır! "*Ağzından yel alsın, çenen kırılsın!" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 116).

Oozuña kelgir! "Ağzına tüküreyim" (bir şeyi söyleyen şeye beddua ederek denir); *"Oozuña kelğir! Kanday neme ayttı eken" dep, küykölöktöp kargap cattı*. "Ağzına tüküreyim! Nasıl biri demiş bunu acaba" diye beddua ediyordu." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 116).

Oozuñdu biröö tırmadıbı? "Çeneni tutamadın mı?"; *Tölömüştün oozun biröö tırmadıbı? Şük otur!* "Tölömüş çeneni tutamadın mı? Sus!" (Beyşenaliev, 2007: 135).

Tiliñe kelgir! "Dilini tut, saçmalama" (saçma sapan konuşana denir); *"Tiliñe kelgir! Sözüñdü toktotçu", - dep açuulandı.* "Saçma sapan konuşma!" Sus artık" diye sinirlendi." (Osmonkulov, 2007: 137).

Oozuña taş "Ağzından yel alsın"; *Tek, antip aytpa, oozuña taş! - Al emnesi eken! - dedi anda arı caktan moynun sozgon çal. "*Ağzından yel alsın öyle deme! Bu ne demekmiş! dedi bir az uzakta duran ihtiyar." (Aytmatov, 2008b: 15).

Tiliñe tibirtke çıksın "Dilinde çıban çıksın"; *Kakıldap keçke süylöysüñ, tiliñe tibirtkke çıkkır!* "Sabahtan akşama kadar konuşuyorsun, dilinde çıban çıksın!" (Osmonkulo, Akunova, 2007: 138).

Bas caagıñdı "Sus, çeneni kapat"; *"Caagıñdı bas!" dep kolundagı açkıçtı Çıngızga sundu.* "Çeneni kapat!" diye elindeki anahtarı Çıngız'a uzattı." (Osmonaliev, 2007: 127).

1.3.2.15. Yalan Söyleyenlere Karşı Söylenen Beddualar

Kepiniñdi cegir! "Yalancı"; *Kepiniñdi cegir! İt-kuşka cem bolboy, üyüñdö adal öl! "*Yalancı seni! Hayvanlara yem olacağına evinde öl!" (Cooşbaev, 2007: 131).

Kepiniñ örttöngür! "Kefenin yansın"; *Kepiniñ örttöngür! Kantip kara sanadıñ! "*Kefenin yansın! Nasıl kötülük istedin?" (Osmonkulov, Akunova, 2007: 116).

Kepiniñdi cebe! "Yediğin kaba tükürme"; *Kepiniñdi cebe, kuday atkır, mintseñ işiñ oñolboyt. "*Yediğin kaba tükürme, Allah var yukarıda, böyle yaparsan işin düzelmez." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 132).

Iymanıñdı cebe! "Yalan söyleme"; *Bir at üçün ıymanıñdı cebe! "*Bir at için yalan söyleme!" (Osmonaliev, 2007: 138).

1.3.2.16. Utanmayan Birine Karşı Söylenen Beddualar

Cüzüñ kur! "Utanmaz" (utanmayı bilmeyen insanlara söylenir); *Oo, tündün bir ookumu kezde üydön arbaktay, appak adam çıkkan imiş! Cüzüñ kur! El dırıldap tuş-tuşka kaçıp cönöptür. "*Gecenin bir vaktinde evden ruhlara benzeyen bembeyaz bir adam çıkmış! Yüzsüz! Herkes rast geldiği yere kaçmaya başlamış." (Kuşubekov, 2007: 130).

Sakalıñ örttöngür! Sakalıñ kırkılgır! "Sakalından utan"; *Sakalıñ örttöngür, karatıp turup kalp aytkandan uyalsañ bolo! "*Sakalından utan, yalan söylemekten utan!" (Osmonkulov, 2007: 136).

Betiñ barbı! "Yüzsüz"; *Betiñ barbı? Kantip kalp ayttın? "*Yüzsüz! Nasıl yalan söyledin." (Ümötaliev, 2007: 128).

Betin küygür "Yüzsüz" (suç işleyen insana denir); *Emi kıla elek emnen kaldı? Betin küygür – dedi Möltöy Nököndü tabalay berip.* Yapacağını yaptın, daha neler yapacaksın? Yüzsüz seni diye Möltöy Nökön'ü azarladı." (Ümötaliev, 2007: 128).

Beti kurusun! "Yüzsüz" (kötü bir işi ya da durumu söylerken başka birine beddua ederek söyler); *Beti kurusun… Biz go baş-uçunda bolgonubuz cok, ukkandar aytat. "*Yüzsüz… Biz işin içinde değiliz ama duyanlar söyleyecekler." (Kasımbekov, 2007: 127).

Sakalın örttöngür "Aksakalından utan, saçından sakalından utan"; *Sakalıñ örttöñğür... – Alcıp kalıptırsız! Oy, eje, eriñizdi koy debeysizbi...* "Aksakalından utan. Yaşlanmışsın! Abla eşinize yapma deyin…" (Literatura. Kg, Baktalaş, 2011: 5).

1.3.3. Selamlaşma ile İlgili Kalıp Sözler

Her toplumda insanların birbiriyle iletişim kurmasında selamlaşma büyük önem taşımaktadır. Günlük hayatta genel olarak iletişim yolları ilk önce selamlaşma ile başlar. Toplumda insanlar arasındaki iletişimde selamlaşma kültürü önemli bir yere sahiptir. Selamlaşma iletişim kurmanın en birinci kademesidir. İletişimin baştan bozulmaması için veya olumlu bir iletişime geçmesi için selamlaşma ilk sıradadır. Herhangi bir ortamda ya da toplum içerisinde yeni giren bir kişinin selamlaşması veya orada bulunan kişileri tanısa da tanımasa da samimi bir şekilde selam vermesi toplum içerisinde normal olarak karşılanmaktadır. Örneğin; *Salamatsızbı* "Mehabalar", *Kandaysınar?* "Nasılsınız?" *Salam* "Selam" vb. Kırgız Türkçesinde genellikle selamlaştıktan sonra, selamlaşma kalıp sözleri yerine hâl hatır sorma kalıp sözleri de kullanılmaktadır. Bu durum da selamlaşma olarak sayılmaktadır. Mesela: *Kandaysınar? Cakşısıñarbı?* "Nasılsınız? İyi misiniz?" vb. Burada *Kandaysınar* kelimesi hem "Nasılsınız?" hem de "Merhaba" anlamına gelmektedir. Daha ciddi ortamlarda selamlaşma kalıp sözlerinden *Salamatsızbı?* "Merhabalar" kelimesi tercih edilmektedir. Bir ortam içerisinde herkese selam vererek karşı tarafa olan saygımızı, kültürümüzü, samimiyetimizi gösterir. Selamlaşma olumlu bir iletişim başlatmanın anahtarıdır. Selamlaşma kalıp sözleri ya cümle şeklinde veya tek sözcük şeklindedir. Kırgız Türkçesinde Arapçadan giren *"Salam",* "Selam" kelimesi tek kelime şeklinde olan kalıp sözdür. Cümle şeklinde olan selamlaşma kalıp sözlerini ise *Kandaysınar?* "Nasılsınız?" oluşturmaktadır.

***Arıba* "Merhaba";** *"Arıba Tolgonay" dep ança sözgö da kele berbey, şaşılış, kürsüldöp cötölüp, suuk tiyip kalıptır dep süylönüp çatıp saga kat bar bele degendey sumkasın antarıp kat berdi.* "Merhaba Tolgonay" diye aceleyle pek konuşmadan üşütmüşüm diye öksürerek sana mektup var mıydı demiş gibi çantasını açarak mektup verdi." (Aytmatov, 2008ı: 182)

***Salam* "Selam";** *Ey, çıragım, urmattuu adamdar menen kezdeşkende salam aytuu cokpu silerde? "*Hey canım benim büyüklerle karşılaştığında selam vermek yok mu sizlerde?" (Aytmatov, 2008g: 465).

Salamat "Sağ salim"; *Körüşkönçö salamat turunuz! "*Görüşmek üzere sağ salim olun." (Kaimov, 2007: 125).

Salam Aleykum "Selamın aleykum"; *Salam aleykum, ata! Aleykum selam, Kurban! Balam! Seni gördüğüm üçün kubanıçtamın. Balası menen kuçaklaştılar. "*Selamın aleyküm baba! Aleykum selam, Kurban! Oğlum! Seni gördüğüme sevindim. Oğlu ile kucaklaştılar." (Kurban Berdi, 2008: 1).

Salamatsızbı "Merhaba"; *Salamatsızbı! - dedi klass. Birdeme boldubu? - dedi İñkamal-Apay ünü buulup. "*Merhaba! dedi sınıf. Bir şey mi oldu? Dedi İnkamal-Apay sesi kesilerek." (Aytmatov, 2008f: 193).

1.3.3.1. Birine Selam İletmek İçin Kullanılan Kalıp Sözler

Salam ayt "Selam söyle"; *Salam aytıp cay surap, alar cönündö bilgisi keldi.* "Selamlaştıktan sonra onlar hakkında öğrenmek istedi." (Tokombaev, 1947: 68).

Salam coldoo "Salam söyle"; *Aalı akın aytılgan salamga alik bergenbi? Kıtaylık akındar Aalı akınga salam coldoşuptur.* "Yazar Aalı verilen selama cevap verdi mi? Çinli yazarlar, yazar Aalı'ya selam söylemişler." (Kaldıbeav, 2018: 7).

Salamımı ayt "Benden selam söyle"; *Tokto uzatıp koioyun dep suylonup baştadı birotolo barbaym dep catkam, cezdem açu cini menen tildep saldı menida, birğe barsak barbasakda caman cindenip catat bir akan bar ekenğo kim deyt Aman dedibi, oa Aman dep siğaretin oçurduda, Ayıldagı meni tanıp kalgan dostoruna salam, osnovnoy Timaga ıssık ısık salamımdı ayt, unutup kalba dep sozun ayaktadı.* "Bekle, kapıya kadar eşlik edeyim diye seslendi. Aslında tamamen gitmeyecektim, enişte sinirli haliyle beni de azarladı. Beraber gitsek de gitmesek de sinirlenir. Kim dedi? Aman mı? Evet, Aman diye sigarasını söndürdü. Köydeki beni tanıyan arkadaşlara, özellikle Tima'ya selam söyleyin, unutmayın ama, diye sözünü bitirdi." (Super İnfo Gazetası, 28.02.2014: 3).

1.3.3.2. Hâl Hatır Sorma ile İlgili Kalıp Sözler

Amansınbı "Merhaba"; *Amansınbı, kuttuu talaam? - Amançılık, Tolgonay! Bıltırkıdan dagı karıy tüşüpsüñ go. Çaçıñ kuuday, koluñda tayak* "Merhaba, kutsal toprağım? İyiyim, Tolgonay! Geçen senekinden daha yaşlanmışsın. Saçların beyaz, elinde sopa!" (Aytmatov, 2008ı: 45)

Esensinbi "Merhaba"; *Esensiñbi, men törölüp öskön cer, eçen iret karegimen köçkön cer. Köktöyümön ata enemen acırap, köz caşımdı könöktötüp tökkön cer. "*Merhaba, doğduğum memleketim, kaç kere dört gözle gelmeyi beklediğim yer. Küçüklüğümden anne, babamdan ayrılıp, gözyaşlarıma şahit olan yer." (Mamadaliev, Super İnfo Gazetesi, 2017: 5).

Esensizbi "Merhabalar"; *Esensizbi? — dedi da başın saal çaykap: — Bilbeymin, men bilbeymin. "*Merhabalar? Dedi başını sallayarak: bilmiyorum, ben bilmiyorum." (Aytmatov, 2008a: 95).

Esensinerbi "Nasılsınız"; *Aman-esensiñerbi? Siler ketkenden beri el curt uktabay kaldı "*Nasılsınız? Sizler gittikten sonra halkın gözüne uyku girmiyor." (Tokombaev, 1947: 89).

Ayıl … Amanbı "akraba hısım iyi mi? herkes iyi mi"; *Tayake, aylıñ aman-esenbi? — Bayagı tügöngön taceñeñ ölgön. Başkabız aman-esen. "*Dayı, akraba hısım nasıl? O yengen vefat etti, diğerleri hepsi iyi." (Kaimov, 2007: 13).

Aman- esensinerbi "Nasılsınız?"; *Astapıralla. Degi aman-esensiñerbi? - dep alaktadı kempir-çal bir oozdon "*Allah korusun. Nasılınız? İyi misiniz? diye ihtiyar eşiyle endişeli sordular." (Aytmatov, 2008a: 120).

Bala çaka amanbı "Çoluk çocuk iyi mi?"; *Cıl on eki ay toodobuz, siler bolso mınday çöptöy şuudurap çoñoyot ekensiñer. Bala-çakanı taanıbay da kalat ekenbiz, işi kılıp aman bolğula. "*On iki ay yayladayız, sizler ise büyüyorsunuz. Çoluk çocuğu tanımamaya başlıyormuşsun, ne olursa olsun hep iyi olsun." (Aytmatov, 2008b: 11).

Den soolugun cakşıbı "Sağlığın iyi mi?"; *Den soolugun cakşıbı ce siler cakta şamal katuu bolup catabı. "*Sağlığın iyi mi ya da siler tarafta çok rüzgâr mı var?" (Aliev, 19.05.2015: 3).

Abalın kanday "Halin vaktin iyi mi? durumun nasıl"; *Abalıñ kanday, ayıldaş? Cakırçılıktın ayınan mektepke barbay catkan baldardın köygöyü köbünçö ayıl cerinde bolup catat. "*Durumun nasıl hem şehrim? Yokluğun yüzünden okula gidemeyen çocuklar genelde köylerde çok." (Drachev, Kırgız Kızmatı, 2019: 2).

Abalı oor "Hali yaman"; *Bul eki beçaranın abalı oor. "*Bu iki zavallın hali yaman." (İsabaeva, 2012: 22).

Kanday "Nasıl?"; *Atam eken dep bala anı eç ubakıtta oylogon emes, mınday işti özü kaparına da albas bele... kanday dese bolot... Enesi. Baarın enesi kıldı "*Babam diye çocuğun hiç bir zaman aklına gelmemişti, böyle bir şeyi aklına bile takmazdı… Nasıl dese doğru olur… Annesi. Her şeyi annesi yaptı." (Aytmatov, 2008b: 9).

Kandaysın "Nasılsın?"; *Atası gana keede kılçaya kalıp, "Kandaysıñ?" degendey cımıyıp koyot "*Babası bazen çocuğa bakarak "Nasılsın?" demiş gibi gülümsüyordu." (Aytmatov, 2008e: 318).

Kandaysınar "Nasılsınız?"; *Kandaysıñar? Kanikul köñüldüü ulanıp catabı? Mektep baştalganga çeyin oynop-oynop algıla. "*Nasılsınız? Tatil güzel geçiyor mu? Okul başlayana kadar bol bol oynayın." (Kamıtov, 2018: 1).

Mal can aman- esenbi "Herkes sağ salim mi?"; *"Ata-babanın eelep kelgen konuşu silerge kut bolsun, örüşüñör kenen bolsun! Mal canıñar aman-esenbi, bala-bakırañar çoñoyup catabı?"- dep uçuraşat tayatam "*Ata babalarımız yaşayan ev size şans getirsin, geleceğiniz açık olsun. Herkes sağ salim mi? Çoluk çocuk büyüyor mu? diye selamlaştı dedem." (Aytmatov, 2008a: 53).

Emne canılık "Ne haber?"; *Balam, elde curtta emne kep, emne cañılık bar? Ayta otur, dedi. – Ukkanımdı aytayınbı ce körgönümdü aytayınbı? – dep suradı. "*Oğlum, memlekette ne haberler var? Onlardan bahset, dedi. Duyduğumu söyleyeyim mi ya da gördüğümü mü? diye sordu." (Kaldıbaev, 2018: 7).

Ayıl apa aman- esenbi "Ailen esen mi?"; *Cakşı turasızbı, ayaş apa?! ... Ayıldıktar aman-esenbi? "*İyi misiniz, nasılsınız anne? Köydekiler esen mi?" (İsabaeva, 2012: 54).

Mal canın aman bolsun "İşin gücün rast gitsin"; *Mal canınar aman-esenbi, bala-bakıranar çonoyup catabı?- dep uçuraşat tayatam. "*Her şey yolunda mı, çoluk çocuk büyüyor mu? diye selamlaştı dedem." (Aytmatov, 2008a: 53).

1.3.3.3. Karşılama ile İlgili Kalıp Sözler

Törgö öt "Buyurun içeri geçin"; *Dosum kelip: "Dosum, törgö öt" degende, canıñdagılardın aldında martabañ arta tüşöt.* "Arkadaşım yanıma yaklaşarak: 'Dostum, buyur, içeri geç' dediğinde, yanımdakilerin gözünde değerim artıyor." (Sıdıkbekov, 20.03.2018: 4).

Koş keldin "Hoş geldin!"; *Kırgızstan ayaldar önüktürüü borboru RAMAZAN ayının urmatına, "Koş keldiñ ramazan" attuu carmanke uyuşturuuda. "*Kırgızistan'daki Kadınlar Geliştirme Merkezi RAMAZAN ayı için "Koş geldin ramazan" adlı bayram düzenliyorlar." (Https://ru-ru. Facebook.com› censkiy-tsentr-razvitiya-woman-center-hissa).

Koş keldiñiz "Hoş geldiniz!"; *Ekonomika cana başkaruu fakultetinin studentterinin "Koş keldiñiz" mayramdık programması. "*Ekonomi ve İdari Bilimler Fakültesinin öğrencilerinin 'Koş keldiniz' adlı programı." (Manas, 2008: 87)

Törgö otur "Başköşeye otur"; *Kel apa, törgö otur, kalıñdap saldıñarbı töşöktü dep Taabaldı kızdarın karadı. "*Gelin anne, başköşeye oturun, kalın döşediniz mi diye Tabıldı kızlarına baktı." (Öksügön Sezim, 03.11.2019: 6).

1.3.4. Dinî Etkiyle Kullanılan Kalıp Sözler

Doğum, ölüm, evliliği kapsayan durumlarda dinî inançların etkisi görülmektedir. Bir kişinin dünyaya gelmesi, evliliği üzerindeki etki ve güç, irade dinî inanç açısından Tanrı'ya aittir. Bu yüzden evlilik, ölüm, bebeğin dünyaya gelmesinde ve iyi ya da kötü durumlarda Tanrı'ya sığınırız, Tanrı'dan yardım isteriz. Batıl bir inanca göre Kırgız halkı eskiden beri kötü durumlarda, başına kaza geldiğinde ya da kötü bir hastalıkta Allah rızası için hayvan keserler, kan akıtırlar, bunun sebebi bütün kötülüklerin kan ile beraber gittiği inancıdır. Buna *"Kan Çıgaruu"* "kan akıtma" denir. Bu inaç günümüzde de Kırgız toplumunda yaygın olarak kullanılmaktadır. Dinî etkiyle kullanılan kalıp sözler içinde *"Kuday",* "Allah" sözcüğü ile başlayan ya da *"Kuday",* "Allah" sözü katılan çok sayıda kalıp söz bulunmaktadır. Örneğin; *Kudayga tapşırdık* "Allaha ısmarladık", *Kudayga şügür* "Allaha şükür" vb. gibi.

Kudayga tapşırdık "Allaha ısmarladık"; *Bir kudayga tapşırdı. Opol toodon köçsün deyt, Kebez toogo cetsin deyt, Colgo karool koysun deyt, Colgo bekem bolsun deyt. "*Allaha ısmarladık. Opol dağdan Kebez dağa göç etsin diyor, yollara bekçi koysun ve çok dikkatli olsun diyor." (Olcobay, 2012: 54).

Kudayga Şügür "Allaha şükür"; *Dosbergen kelatat. Kudayga şügür, bu da Sabırdı satkandan cakşı eken. "*Dosbergen geliyor. Allaha şükür, bu da Sabırı satan insandan iyiymiş." (Aytmatov, 2008g: 469).

Buyursa "İnşallah"; *İşi kılıp kantip satsa antip satsın, bir kap akça, buyursa, koldo dey ber! "*Nasıl satacaksa öyle satsın, inşallah bir torba para elimizde var say!" (Aytmatov, 2008f: 273).

Kuday buyursa "Allah izin verirse"; *Bizge kapa bolboçu, inim, - dedi Momun azdan soñ. - Küzündö, kuday buyursa, kartöşkö satıp alabız. "*Bize küsme kardeşim – dedi Momun biraz sonra. Allah izin verirse sonbaharda patates satıp alırız onu." (Aytmatov, 2008a: 30).

Kuday özü keçirsin "Allah affetsin"; *Kalp aytkan sayın "kuday özü keçirsin" dedim içimden, dep baldarga da aytıp berdim. "*Her yalan söylediğimde "Allah affetsin" dedim içimde, diye çocuklara da anlattım." (https://www.gezitter.org).

Ar bir adamdın öz tagdırı bar "Her insanın kendi kaderi var"; *Adam tagdırı, üy – bülö tagdırı, mamleket tagdırı ar bir adamdın kolunda. "*Her insanın kaderi, memleket, aile ile alakalı kaderi kendi ellerinde!" (Karbozova, 2019: 34)

Kuday koldosun "Allah korusun, yardımcın olsun"; *Kuday koldoso, tirüü can öz colun taap ketet... - deptir tayatası. "*Allah yardımcı olursa her canlı kendi yolunu bulur demiş dedesi." (Aytmatov, 2008a: 45).

Adam tagdırından kaçıp kutula albayt "İnsan kaderden kaçamaz"; *Kanday kılgan kundo da tagdırından kaçıp kutula albaysın. "*Nasıl olsa da insan kendi kaderinden kaçamaz." (Momunov, Super İnfo Gazetası, 10.09.2017: 6).

1.3.5. Tanışma ile İlgili Kalıp Sözler

Toplum içinde insan ilişkilerindeki tanışma kalıp sözleri soru cevap şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir ortamda muhatabı tanımak için kullanılır ve karşılığında bir cevap beklentisi vardır. Örneğin; bu kalıp sözler *Atınız kim?* "İsminiz ne?", *Keliniz*

tanışıp alalı "Gelin sizinle tanışalım", *Sizinle tanışkanım üçün kubanıçtamın* "Sizinle tanıştığıma mutlu oldum" vb. soru cevap cümlelerinden meydana gelmektedir. Yukarıda gördüğümüz gibi Kırgız Türkçesinde "kim" soru kelimesi kullanılırken Türkiye Türkçesinde ise "ne" soru kelimesi kullanıldığı görülmektedir. Tanışma kalıp sözlerinin karşılıklı kullanımı bulunmaktadır. Karşılık olarak da cevap beklenmektedir. Cevap verilmemesi ya da olumsuz cevap verildiği durumda iletişim kesilir ya da olumsuz bir şekilde devam edilir. Yabancı iki insanının birbirini tanımak için daha da iyi iletişim kurmasında tanışma kalıp sözlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Atın kim? "Adın ne?"; *Barakelde, cigit, atıñ kim! - Avalbek.- Kimdin balasısıñ? Bul suroogo cetkende Avalbek çekçeyip turup cooptu tak aytat: - Men Toktosundun balasımın! "*Aferin yiğit, adın ne senin? – Avalbek. Kimin oğlusun? Bu soruya geldiğinde Avalebek gözlerin büyüterek tam cevap verir: Ben Toktosun'un oğluyum!" (Aytmatov, 2008b: 10).

Atınız kim? "İsminiz ne?"; *Küdördün birinde cetim bala adatınça el kıdırıp cürsö, bir adam coluğup: "Balam, kaydan cürösüñ, atıñız kim?" deyt. "*Günlerin birinde yetim çocuk her zamanki gibi dolaşırken, bir adam karşına çıkıp: Oğlum ne yapıyorsun? Adın ne?" diyor." (Kaldıbaev, 2018: S 19).

Keliniz tanışıp alalı "Gelin sizinle tanışalım"; A-*a, menbi, men kaysı bir cağınan sizge kesipteş bolup ketem, Hasan Hanzadanın el aralık baylanış kızmatının basma söz katçısımın, atım – Robert, cön aytkanday Bob Lukas, Taanışıp alalı. "*Ben mi, ben bir taraftan sizin meslektaşınız olurum, Hasan Hanzada'nın bilişim hizmetinin basın sözcüsüyüm. Adım Robert, kısacası Bob Lukas tanışalım önceden." (Aytmatov, 2008h: 78).

Kim bolosuz "Siz kimsiniz"; *"Kim bolosun tiruu Can, Calğız kayda barasın? İzdegenin emine, Kaydan curgen balasın?"* "Kimsin sen, yalnız nereye gidiyorsun? Aradığın ne, nerden geliyorsun?" (Tokombaev, 2010: 135).

Tanınışıp alalı "Tanışalım"; *Bölök cerdik körünösüz, atıcönüñüz kim, taanışıp alalı, – dedi. Çokçoloy dağı kışkış etip, arstanday aybattuu türdö: – Meni uşul ubakka çein tanıbaysnbı? Çokçoloy Batır men bolom! –dedi.* "Buraya yabancı gibi duruyorsunuz.

İsmin ne? Tanışalım, dedi. Çokçoloy arslan gibi bakış atarak: beni bu aman kadar tanımıyor musun? Çokçoloy Batır benim!" (Kaldıbaev, 2019: 56).

Sizinle tanışkanım üçün kubanıçtamın "Sizinle tanıştığıma mutlu oldum"; *Oo, cakşı bolot. Men siz menen taanışkanım üçün abdan kubanıçtamın. "*Evet, iyi olurdu. Sizinle tanıştığıma mutlu oldum." (Aydaraliev, 27.03.2013: 3).

1.3.6. Rica Etme ile İlgili Kalıp Sözler

Rica kavramı toplum içerisinde önemli bir yere sahiptir. Dilbilimsel nezaket (linguistic politeness); toplum içerisindeki iletişimde kişiler arası mesafelere, saygı ve dayanışma kurallarına göre muhatap veya muhataplarına uygun bir şekilde konuşmak anlamına gelmektedir. İletişim uygun bir şekilde kurulmazsa taraflardan biri veya her ikisi kaba olarak değerlendirilir (Holmes 1992: 97). Arkadaşlar, aile, akrabalar ve yakın kişiler arasındaki samimi ortamlarda kullanılan istekleri ve ricaları dile getiren kalıp sözler nezaket ifadeleridir. Örneğin; *Ötünöm* "Rica ederim", *Kıyın bolboso* "Zor olmazsa, zahmet olmazsa", *Uruksat berseniz* "Müsade varsa" vb. Rica etme kalıp sözleri oluşturan ifadeler olasılık, emir gibi kipler eklenerek de meydana gelmektedir. Türkiye Türkçesindeki *"yalvarmak, dilemek, rica etmek"* anlamına gelen fiil, Kırgız Türkçesinde *"Ötünöm"* anlamına gelmektedir.

Mümkün bolso "Mümkünse"; *Kütsö bolot eneden ukmuş coruk: Mümkün bolso sen üçün turmak oorup, Al gana emes: "Munu koy, meni algın" — dep, Acalga da barmak al seni korup*. "Anneden her şey beklese olur: mümkünse senin için hasta bile olur, hatta 'Bırak bunu beni al' der, ölüme bile gider seni korur." (Eraliev, 2009: 2).

Ötünöm "Rica ederim"; *"Bügün men düynölük sottun aldında turam cana sizderden korgoonu ötünöm", -dep baştadı öz sözün Ukrainalık delegatsiyanın cetektep kelğen Elena Zerkal.* "Bugün ben dünya mahkemesindeyim, sizden beni korumanızı rica ederim", diye sözüne başladı Ukrayna Delegasyonu Başkanı Elena Zerkal." (BBC, Kırgız Kızmatı, 07.03.2017: 4).

Uruksat berseñiz "Müsade varsa"; *Keterinde biy ata men sizden bir nerse surayın, uruksat berseñiz. İi balam sura dedi. "*Giderken Bey olan ata sizden bir şey soracaktım müsaade varsa. Tamam, oğlum sor dedi." (Abdrahmanov, 16.08.2012: 8).

Kıyın bolboso "Zor olmazsa, zahmet olmazsa"; *Caşoo mynçalıkı kıyın bolboso, uşul abalda bolot belem… "*Hayat bu kadar zor olmazsa bu durumda olur muydum?" (Cibek, Super İnfo Gazetası, 25.08.2014: 9).

Tuura dep oylosonuz "Doğru buluyorsanız"; *Ata-eneñe baş iy, kerek bolso alar saga bul düynönün cırgalçılıktarınan baş tart dese, ata-eneñ üçün alardan baş tart. Seniki tuura dep oylosoñ da biylik eelerinin çeçimderi boyunça talaşpa. "*Anne beni dinle, yeri gelirse onlar sana bu dünyadan vazgeç derlerse, anne baban için bunlardan vazgeç. Kendi düşünceni doğru buluyorsan bile baştakilerin kararları ile tartışma." (Al-Abad Al – Mufrad, 26.06.2019:18).

Eç nerse emes "Bir şey değil"; *Eki alğan balanı cemelegendin orduna, eç nerse emes. "Azır bilbey kaldıñ, anan bilip alasıñ da, men saga işenem, senin meeñ eñ sonun işteyt!" –dep könülün kötörüü zarıl. "*Kötü not alan çocuğuna kızmak yerine bir şey olmaz. 'Şimdi bilemedin sonra öğrenirsin, ben sana güveniyorum, senin kafan çok güzel çalışıyor', diye gönlünü almanız lazım." (Karbozova, 2019: 67).

1.3.7. Teşekkür Etme ile İlgili Kalıp Sözler

Teşekkür etme kültürü ilk olarak her şeyin değerini bilerek saygılı olmanın ilk kademesidir. Herhangi bir emeğe veya yapılan iyilik karşısında memnun kaldığını ve bunu yapan kişiye saygısını, memnuniyetini dile getirmek için kullanılmaktadır. Yapılan herhangi bir iş ya da yardım karşılığında kişiye teşekkür ettiğimizde karşılık olarak teşekküre alçak gönüllülükle cevap vermek için çeşitli kalıp sözler kullanılmaktadır. Örneğin; *Rahmat* "teşekkür ederim", *çon rahmat* "çok teşekkür ederim", *eç nerse emes* "bir şey değil" vb. Teşekkür etme kalıp sözleri karşılıklı kullanılan kalıp sözler sınıfına girer. Kırgız Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde de teşekkür etme kalıp sözleri kullanıldığında mutlaka karşısındaki insandan bir karşılık beklenmektedir. Örneğin; *çon rahmat* "çok teşekkür ederim" kalıp sözü söylendiğinde muhatap alınan kişi *eç nerse emes* "bir şey değil/rica ederim" diye karşılık vermektedir.

Rahmat "Teşekkür ederim"; *Uşunday bolot dep kim oyloptur... Çınında men kara taman calçının üyünön çıkkamın... Birinçi oozangan sözübüz: "Keñeş". Maga okşogondordu carıkka cetkirgen oşol Keñeş ökmötümö rahmat! "*Böyle olacak diye kimin aklına gelsin. Doğrusunu söylemek gerekirse ben fakirin evinden çıkmış

biriyim. İlk ağzımıza aldığımız kelime: "Keneş". Bana benzeyenleri geliştiren o Keneş belediyesine teşekkür ederim." (Aytmatov, 2008g: 444).

Çoñ rahmat "Çok teşekkür ederim"; *Eñ aldı menen sizge çoñ raxmat. "*İlk olarak size çok teşekkür ederim." (Aytmatov, 2008g: 443).

1.3.8. Özür Dileme ile İlgili Kalıp Sözler

Özür dilemeyi bilen insan kendini her açıdan geliştirmiş demektir. İnsanlar kimi zaman bilerek kimi zaman bilmeden iletişim sırasında veya herhangi bir durumda karşısındaki kişiyi incitebilir. Böyle bir durumda kabahatli tarafın yaptığı davranış yüzünden ya da muhatabını kırdığından dolayı özür dilemek için bir takım kalıp sözler kullanmaktadır. Özür dileyerek olumlu bir iletişim sağlanabilir. Eğer bu gerçekleşmezse iletişim kopma noktasına gelir ya da taraflar arasındaki ilişki bozulur. Bu yüzden toplum içerisinde ve insanın hayatında özür dileme kültürü son derecede önemli bir yere sahiptir. Örneğin; *Keçirip koyunuz* "affedersiniz", *keçiresiz* "özür dilerim", *sizdin saldınızda keçirim suroogo uruksat etiniz* "sizin karşınızda özür dilememe izin verin" *vb.* gibi özür dileme kalıp sözleri bulunmaktadır.

Keçirip koyuñuz "Affedersiniz"; *Sabagıñızdan alagdı kılğanımı keçirip koyuñuz, uruksat aldım, - dep zavuçka başın cañsadı. "*Dersinizi böldüğüm için affedersiniz, izin aldım diye bölüm başkanına başını sağladı." (Aytmatov, 2008f:192).

Keçirip koy "Afedersin"; *Keçeegini unut, keçirip koy. Sen dele maga bölök-bötön emessiñ go. "*Dünkünü unut özür dilerim. Sen bana yabancı değilsin ki." (Aytmatov, 2008a: 147).

Keçir "Özür"; *Cörmölöp baratat da, erinderi kıbırap, keñkelestenip birdemelerdi: "Keçir, Müyüzdüü Bugu-Ene, keçir..."- dep kübüröp barat. "*Sürünerek gidiyor ve bir şeyler geveleniyordu: "Özür, Boynuzlu Maral Ana, özür…" diyerek gidiyordu." (Aytmatov, 2008a: 163 – 164).

Keçiresiz "Özür dilerim"; *İsabek Pay, pay, pay, Oseke…. keçiresiz, İosif Tataeviç, özüñüzdön özüñüz aşıp tüştüñüz go. "*İsabek. Vay, vay, Oseke, özür dilerim İosif Tataeviç, kendinizi kendiniz aşıyorsunuz sanki." (Aytmatov, 2008g: 432).

1.3.9. Onaylama ile İlgili Kalıp Sözler

Bu tür kalıp sözler yapılan herhangi bir işi ya da bir davranışı veya söylenen sözün onaylandığını, kabul edildiğini dile getirmek için kullanılmaktadır. Örneğin; *Makul* "tamam", *allbette* "elbette", *cakşı* "iyi", *sözsüz* "kesinlikle" vb. Talep edilen şeye onay verdiğini ifade etmekle birlikte karşımızdaki insanın fikrine katıldığını ifade eden kalıp sözler de bulunmaktadır: *Ayırması cok* "fark etmez", *ozun bilesin* "sen bilirsin", *oşondoy bolsun* "öyle olsun" vb. gibi. Kırgız Türkçesinde onaylama kalıp sözleri yapısal olarak genelde eksiltili cümle ve tek kelime şeklinde meydana gelmektedir. Bütün dillerde en çok kullanılan onaylama kalıp sözü *tamam* (Kr. "makul")'dır.

Cakşı boluptur "İyi olmuş"; *Karıyanın munu aytkanı cakşı boluptur, uçurunda eskertip koygonu cakşı boluptur, Köp ötpöy paydası tiydi. "*İhtiyarın bunu söylemesi iyi olmuş, zamanında hatırlattığı iyi olmuş. Çok geçmeden faydası dokundu." (Aytmatov, 2008e: 352).

Albette "Elbette"; *Albette, bir cerde tura bergenden körö süzüp cürgön cakşı. "*Elbette, bir yerde durmak yerine yüzmemiz daha iyi." (Aytmatov, 2008e: 362).

Boluptur "Tamam"; *İi, oşondoy de? - Bırs küldü Organ. - Canagıday boordon kiyin cönü bar. Boluptur, boluptur! Baarıbız ele suusadık go deym, ıya? "*Öyle desene? Gülüverdi Organ. Öteki gibi kendine güvenmiş hali var. Tamam, tamam. Hepimizin su içesi geldi, değil mi?" (Aytmatov, 2008e: 344).

Cakşı "İyi"; *Özü ölsö da, Manas-Atanın etegindegi el oozunda cakşı atı kaldı.* "Kendisi ölse bile Manas babanın etrafında yaşayan halk arasında iyi adı kaldı." (Aytmatov, 2008h: 234).

Caman emes "Fena değil"; *Caraysıñ, içiñdegi közüñ caman emes eken, - dep koburadı. "*Aferin, içgüdün fena değilmiş dedi" diye içinden konuştu." (Aytmatov, 2008e: 328).

Makul "Peki"; *Makul, Acıke, ıylabaçı. Atam aman kelse boldu, ekööbüz Çabdardı minip, aldınan çaap çığabız... "*Peki, Acıke ağlama. Yeter ki babam sağ salim gelsin. Atla karşılarız ikimiz." (Aytmatov, 2008f: 83).

1.3.10. Reddetme ile İlgili Kalıp Sözler

Taraflar arasında anlaşma, onaylama, kabul etme kalıp sözleri olduğu gibi reddetme kalıp sözleri de vardır. Kişi yapılan işi ya da karşı taraftan edilen teklifi uygun görmüyorsa reddedecektir. Herhangi bir olay, durum, davranış, teklif, söz ve davranışları reddetmek için kullanılan kalıp sözler: *Bolboyt* "olmaz", *cok* "hayır", *mümkün emes* "imkânsız" vb. Kırgız Türkçesinde reddetme kalıp sözleri cümle şeklinde, eksiltili ve tek kelime şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Cümle şeklinde olan reddetme kalıp sözleri*: keçiresiz men casay albaym* "afedersiniz ben yapmam", tek kelime şeklinde olanlar: *cok* "hayır", eksiltili cümle şeklinde olan reddetme kalıp sözleri: *Men karşımın* "Ben karşıyım" vb.

Bolboyt "Olmaz"; *Bolboyt,- dep Kökötöy çaldı Seydakmat eköönün ortosuna oturguzdu. "*Olmaz diye Kökötöy ihtiyarı Seydakmat ikisinin ortasına oturttu." (Aytmatov, 2008a: 158).

Mümkün emes "İmkânsız"; *Düynö uşunday bolup kurulgan eken, başkaça boluşu mümkün emes dep gana tuyuk sezdi bala. "*Dünya öyle yaratılmış, başka türlü olması imkânsız diye düşündü çocuk." (Aytmatov, 2008f: 282).

Cok "Hayır"; *Cok, cok. Mındaydın col-cosunun senden artık kaydan bileli*. "Hayır, hayır. Bunun çözümünü senden başka daha iyi nerden biliriz ki!" (Aytmatov, 2008g: 417).

Men karşımın "Ben katılmıyorum"; *Men karşımın ayaldarga. A, körsö bular voenkomatka barıp, soguşka cibergile dep suranışıptır. "*Ben katılmıyorum kadınlara. Meğer bunlar asker şubesine gidip savaşa gönderin diye istekte bulunmuştur." (Aytmatov, 2008g: 440).

Mınday bolboyt "Böyle olmaz"; *Mınday bolboyt. Birok sayasatçı özünün ölkösünün kızıkçılığın oyloboso, oşol ele uçurda al başka ölkölördün kızıkçılığı menen baylanışta bolso, ce bolboso teskerisinçe başka ölkölörgö kas pozitsiyada bolup catsa, andan ölkögö payda bolboyt. "*Böyle olmaz. Ama siyasetçi kendi ülkesinin geleceğini düşünmezse aynı zamanda başka ülkelerin geleceği ile ilgileniyorsa ya da tam tersi başka ülkelere ters bakış acısı varsa ondan ülkeye fayda olmaz." (BBC, Kırgız Kızmaty, 21.11.2016: 2).

Anday emes "Öyle değil"; *Azır bolso, özünö emes kitep kabına aytıp kelattı: "Sen aga işenbe, menin tayatam anday emes". "*Şimdi ise kenidisine değil çantasına diyordu: sen ona güvenme, benim dedem öyle değil." (Aytmatov, 2008a: 35).

1.3.11. Vedalaşma ile İlgili Kalıp Sözler

Bir yere giden insana ya da birbirlerinden ayrılan kişiler için kullanılan vedalaşma, uğurlama kalıp sözleri iletişimde oldukça önemli yere sahiptir. İletişim esnasında söylenen selamlaşma, hâl hatır sorma, özür dileme kalıp sözleri gibi vedalaşma kalıp sözleri de kişiler arası iletişimin ve ilişkinin olumlu yönde gelişmesini sağlayan unsurlardır. Birilerini yolcu etmede, bir yerden ayrılırken kalanlarla vedalaşmak için onların sağlıkla ve rahatlıkla kalmalarını dile getirmede söylenmektedir. Örneğin; *Cakşı kalgıla* "kendinize iyi bakın/güle güle", *körüşkönçö* "görüşürüz", *koş bol* "hoşça kal" vb. sözlerin yanında cümle şeklinde olan *Koş bolgula, den soolukta bolunuzdar* "hoşça kalın, sağlıklı kalın" ve tek sözcük şeklinde olan *Cakşı kalgıla* "güle güle" vb.sözler vedalaşma kalıp sözleri grubu içerisinde yer alır.

Aman bol "Sağlıklı ol"; *Bali, atanın uulu degen uşul. Aman bol, - deşet. "*Aferin, babanın oğlu diye bunu ne der işte! Sağlıklı ol dediler." (Aytmatov, 2008b: 11).

Aman boluñuzdar "Sağlıklı kalın"; *Bizdin baktıbızga aman bolunuzdar, ılayım! Kuday nasip kylsa, köptögön aruu tilek, kıyaldar bar. "*Bizim mutluluğumuza sağlıklı olun her zaman! Allah nasip ederse ileride iyi planlar, dilekler var." (Gülnaz, 02.11.2018: 5)

Cakşı kalgıla "Sağlıkla kalın"; *Cakşı kagıla, bul künü bir-biribizden acırap, kara topurakka koşula turgan kün keldi. "*Haydi, sağlıkla kalın bugün birbirimizden ayrılıp toprağa karışma zamanı geldi." (Kalandarov, 1998: 218).

Körüşkönçö "Görüşürüz"; *Belgilüü sayasatçı Kamçıbek Taşiev "Bardık cakşı nerseler emi gana baştaluuda! Cakında körüşkönçö!" dep cazıp, "Respublika-Ata Curt" fraktsiyasının murunku lideri Ömürbek Babanov menen birge tüşkön sürötün carıyaladı. "*Ünlü siyasetçi Kamçıbek Taşiev "Bütün iyi şeyler yeni yeni başlıyor! Yakında görüşürüz!" diye yazarak, "Respublika-Ata Curt" partisinin eski lideri Ömürbek Babanov ile beraber çekilen resmini paylaştı." (Taşiev, 27.03.2019: 2).

Sak bol "Dikkat et"; *Sebebi, basıp baratkanda oylogon oylor tez atkarılat, oşon üçün caman oylordu oylogondon sak bol! "*Sebebi de yürürken düşünceler çabuk gerçekleşiyor, o yüzden kötü düşünceleri düşünmekten dikkat edin." (Karbozova, 2019: 2).

Kayda cursöñ da aman bol "Nereye gidersen git, hep iyi ol"; *Kayda cursön da aman bol balam. "*Nereye gidersen git hep iyi ol oğlum." (Kaldıbaev, 2018: 21)

Koş bol "Hoşça kal"; *Sen columu bögöbö. Koş bolğula. Balkim kutulup çıgarsıñar. "*Sen yolumu kapatma. Hoşça kalın. Belki kurtulursunuz." (Aytmatov, 2008e: 384).

Koş boluñuzdar "Hoşça kalın"; *Emi temamdı caap salsa tuura ele boloor. Koş bolunuzdar. "*Şimdi konumu kapatırlarsa iyi olurdu. Hoşça kalın." (https://www.super.kg).

1.3.12. Yola Çıkanlar için Söylenen Kalıp Sözler

Türkiye geleneklerinde biri uzun yola çıkarken arkasından su dökülür ve *"Su gibi git, su gibi gel"* ya da "Su kadar temiz ve berrak git." diye iyi dilekler söylenir. Halk arasındaki inanca göre bir yolculuğa çıkan herhangi birinin arkasından su dökmek seyahatin iyi geçmesi ve iyi şans getirmesi, mutlu bir şekilde dönmesi dileğiyle yapılan bir pratiktir. Kırgız Türkçesinde de yakın biri ya da herhangi biri yola çıkarken huzurlu, rahat ve sağlıklı gidip gelmesi için dilekler söyler, dua edilir. Örneğin; *Aman – esen barıp kelgile* "Sağ salim gidin, su gibi git su gibi gel.", *colunuz açık bolsun* "Yolunuz açık olsun", *ak col* "iyi yolculuklar" vb.

Ak col "Ak yol, hayırlı yolculuklar"; *Ak mektepti buturup catkan karındaştarım-inilerim! Ak Col saga buturuuçu. "*Bu okulun mezunları kardeşlerim! Yolunuz açık olsun mezunlar!" (Satıbeldieva, Super İnfo Gazetası, 20.05.2018: 9).

Aman – esen barıp kelgile "Sağ gidip sağ dönün, su gibi git su gibi gel"; *Ananayın kırgız tuugandar aman- esen barıp cakşı bolup kelgile. "*Kurban olduğum Kırgız kardeşlerim, sağ gidip sağ dönün." (Momunov, 2019: 1).

Ceñil barıp oor kelgile "Hafif gidip karlı dön"; *Cakşı es alıp kelgile ak col cenil barıp oor kelgile cegeninenrden ala kelgile... Ak col! "*İyi tatiller, yolunuz açık olsun, hafif gidip ağır dönün, yediklerinizden bize de getirin. Yolunuz açık olsun!" (Alieva, Super İnfo Gazetası, 02.12.2017: 13).

Colun açık bolsun "Yolun açık olsun"; *Menin canım momposuyum şirinim tuulğan kunun menen baktıluu bol eç kaçan ooruba dayıma kulup cur colun ar dayım colun açık bolsun. "*Benim canım, tatlım doğum günün kutlu olsun, mutlu ol, hiçbir zaman hasta olma her zaman yolun açık olsun." (Alieva, Super İnfo Gazetası, 07.11.2018: 5).

Saparıñız baysalduu bolsun "Hayırlı yokçuluklar"; *İygilik. Colun şıdır bolup, saparın baysalduu bolsun. "*Başarılar. Yolun açık olsun, hayırlı yolculuklar." (Kalıdıbaeva, Super İnfo Gazetası, 15.04.2018: 04).

Colun şıdır bolsun "Yolun aydınlık olsun"; *Bir nerseni baştardan murda, ce saparğa çıgardan murda, birinçi Ata-eneñden bata al. Oşondo senin coluñ açık, şıdır bolot. "*Bir şeyi başlamadan önce ya da yola çıkmadan önce ilk olarak anne babandan dua al. O zaman senin yolun açık olur." (Okuya Mediya, 08.02.2017:5).

1.3.13. Her Durumda Söylenen Kalıp Sözler

Kadırluu keç "İyi akşamlar"; *Kadırluu keç, dostor… Kuz kelip, kun katuu ısıbay-terini ağartuunu baştooğo ubakıt keldi. "*İyi akşamlar arkadaşlar. Sonbahar gelip hava soğumaya başladı. Derimizi beyazlatma zamanı da geldi." (Kırgız Tuusu, 2018:1).

Kutman keç "Hayırlı geceler"; *Salam dostor, Kutmanduu keç kaalaym Orozonuzdar kabıl bolsun. "*Selam arkadaşlar, hayırlı geceler hepinizin orucunuzu Allah kabul etsin." (Taştanaliev, 20.11.2019: 8).

Beypil tün "İyi geceler"; *Oşol beypil tün üçün ben ömürdö dalay colu ıyladım. Meerim izdep, özümdü-özüm kıynadım. "*O uzun gecelerde bu hayatta kaç kere ağladım. Sevgi eksikliğinde kendimi kendimi zorladım." (Abdykadırov, 2012: 1).

Tünüñüz beypil bolsun "Geceniz hayırlı olsun "; *Maya kitep okup, birok oyun bir cerge toktoto albay koydu. Maya: "Çon apa, men catayın. Tününüz beypil bolsun". "*Maya kitap okuduktan sonra düşüncelerini toparlayamadı. Maya: "Nine ben yatayım, size iyi geceler." (Fridli, 2018: 121).

Aş bolsun "Afiyet olsun"; *Tamagınar damdu boluptur aş bolsun dostor. "*Yemeğiniz lezzetli olmuş afiyet olsun arkadaşlar." (Sagınbaev, 2019: 1).

Tamagıñız tattuu bolsun "Yemeğiniz bal şeker olsun"; *Anda emese tasmanı körüñüz dağı tamşanıñız, tamağıñız tattuu bolsun! "*Haydi, bakalım masaya geçin ve yemeğiniz bal şeker olsun!" (Kırgız Tuusu, 05.10.2019: 7

Damına tat "Tadına bak"; *Tamaktın daamın tatıp kör.* "Yemeğin tadına bak." (http://www.translatos.com/ru/kg).

Cep- içip oturuñuz "Çekinmeyin, yiyin için"; *Anı menen uçuraşıp, "Kaleke, oturuñuz cep- içip oturunuz" dedi.* "Onunla selamlaşıp 'Kaleke çekinmeyin. Kendi eviniz gibi görün. Yiyin, için' dedi." (Sultanov, Iyman, 1955: 56).

Ak çüç "Çok yaşa"; *Ak çüç — adam oorup kalganda kırgızdar çüçkürüp-bışkırıp kalıptır dep koyuşat. Oşonduktan çüçkürğöndö "ak çüç" dep aytılat. "*Çok yaşa; insan hasta olduğunda Kırgızlarda o üşütmüş derler. O yüzden hapsolduğunda "çok yaşa" denilir" (Kadırbekov, 16.06.2016: 2).

Alhamdüllila! "Elhamdülillah!"; *Belgilüü bolgondoy "alhamdüllila" çüçkürgündö aytıla turgan söz, kuday ooru – sırkoodon saktasyn degen manini tüşündüröt. "*Belindiği gibi 'Elhamdülillah' hapşırdığında söylenecek sözdür. 'Allah hastalıktan uzak tutsun anlamına gelir." (Kadırbekov, 16.06.2016: 2).

Tüş tülkünüñ bogu "Düş tilkinin tezeğidir" (kötü rüya görüldüğünde söylenir); *Tülkünün boğu — adam caman tüş körüp korkup kalsa "tüşüñ tülkünün boğu" dep koyuşkan. "*Düş, tilkinin tezeğidir: Kötü rüya görüp endişelendiğinde 'Düş, tilkinin tezeğidir' derler." (Kadırbekov, 16.06.2016: 4).

İş ilgeri bolsun "Kolay gelsin"; *Salt bilbeğen nemelerbi, bolboso koşçu körğön colooçu kıya ötpöyt, kayrılıp salamdaşıp, iş ilğeri bolsun, kepsenğe keleerbiz dep ketet emespi. "*Gelenekleri bilmeyen insanlar galiba, yoksa yoldan geçen yolcu uğramadan geçmezdi. Dönüp selamlaşır 'kolay gelsin' daha gelirizdir der giderdi." (Aytmatov, 2008f: 265).

Köz tiybesin "Nazar değmesin, göz değmesin"; *Köz tiet değen kalp dep okutpadı bele mektepte. "*Nazar değer' diye inancı yalan diye öğretmişlerdi okulda." (Aytmatov, 2008f: 261).

Eki ooz söz "İki çift laf"; *Eki ooz söz menen tüşündürüp berçü iş bolso kana.* "İki çift laf ile anlatılacak şey olsaydı keşke." (Aytmatov, 2008ı :119).

Künü- tünü "Gece gündüz"; *Kiyinki kündördö oylogonum ele uşul, künü-tünü oulonom.* "Son günleri sadece düşündüğüm bu olay. Gündüz gece düşünüyorum." (Aytmatov, 2008ı: 119).

Cürögün üşün aluu "Korkutmadan"; *Kantkende balanın cürögün üşütpöy, caştayınan turmuştan könülün kaltırbay, sırımdı aytıp berem*? "Çocuğu korkutmadan, gençken hayattan soğutmadan sırımı nasıl söyleyeceğim?" (Aytmatov, 2008ı :119).

Oozu boş "Boşboğaz"; *Aytor, ertebi keçpi, akırı bir künü al ugat da, Tolgonay.Eldin arasında oozu boş biröö- carım cok deysinbi?* "Kısacası erken ya da geç bir gün duyacaktır Tolgonay. Halk arasında boşboğaz insanlar yok mu sanıyorsun?" (Aytmatov, 2008ı: 118).

Tarazaga tartıp "Ölçüp tartmak"; *mintip da, tigintp da tarazaga tartıp köröm: cön ele aytıp berçü comok emes eken*. "Öyle de böyle de ölçüp tartarım: kolay anlatılacak masal değilmiş." (Aytmatov, 2008ı: 120).

1.3.14. Avutma ve Teselli Etme ile İlgili Kalıp Sözler

Herhangi birinin başına kötü bir olay geldiğinde veya beklenmeyen olumsuz durumlarda avutmak, teselli etmek amacıyla her şeyin düzeleceğini, her şeyin yoluna gireceğini dile getirmek için kullanılmaktadır. Olumsuzluk karşısında umutsuzluğa kapılmaması ve kendini bırakmaması için motive etmek amacıyla söylenen kalıp sözlerdir. Örneğin; *Kapalanma* "üzülme", *Allah sabır versin* "Allah sabır versin", *maani berbe* "önem verme", *baarı cakşı bolot* "her şey iyi olacak" vb. Yapısal olarak baktığımızda tek sözcük şeklinde olan avutma teselli etme kalıp sözleri: *Oylonbo* "düşünme", cümle şeklinde olanlar ise: *Kolubuzdan eç nerse kelbyet* "elimizden hiçbir şey gelmez", *Allah sabır bersin* "Allah sabır versin" vb.'dir. Avutma teselli etme kalıp sözleri insan arasındaki iletişimde samimiyeti sağlamaktadır.

Allah sabır bersin "Allah sabır versin"; *Artında kalğandarga alla sabır bersin. "*Arkasında kalanlara Allah sabır versin." (Al-Abad Al – Mufrad, 26.06.2019: 09).

Kolubuzdan eç nerse kelbeyt "Elimizden bir şey gelmez"; *Bul düynödö eç kim turkuk bolboyt eken adam balası. Ayla cok kolubuzdan eç nerse kelbeyt eken. Dagı dele işenbey olturam. "*Bu dünyada kimse kalıcı değilmiş. Başka çaremiz yok, elimizden bir şey gelmiyormuş. Hala inanamıyorum." (https://www.super.kg).

Baarı cakşı bolot "Her şey iyi olur"; *"Buyursa, baarı cakşı bolot. Başka kommentariy bere albaym"*. "İnşallah her şey iyi olacak. Başka yorum yapamam." (Asanov, 2019: 5).

Kapalanba "Üzülme"; *Nurgazı kayra karındaşın soorotuş menen alek boldu: "Iylabay baldarıña al-kubatıñı sakta, soguş degen soguş, keede öldü dep tüñülüp kalğan kişiden dele carım cıldan kiyin kat kelip catpaybı, kapalanba", - dep köñül cubatıp oturdu...* "Nurgazı kardeşini avutmakla uğraşıyordu 'ağlama çocuklar için gücünü topla, savaş dediğin savaştır bazen öldü haberi alındıktan sonra da mektup gelirdi, üzülme diye avutuyordu." (Aytmatov, 2008f: 218).

Oylonbo "Endişelenme"; *Birok al munun baarın teriştirdibi, antkeni, cırgal üstündö adam oylonboyt. "*Ama o bunun hepsini araştırdı mı, çünkü keyfi yerinde olan insan endişelenmez." (Aytmatov, 2008f: 181).

Ayla cok "Çare yok"; *Birok ayla cok, apay kataal. Anın üstünö kurulay kapa kılğısı kelbeyt. "*Ama başka çare yok durum kötü. Hem boşuna endişelendirmek istemiyor." (Aytmatov, 2008f: 191)

Maani berbe "Önem verme"; *Teskerisinçe, agayın-tuugandarı balanın çoñdordu eerçip uuga çıkkanın baykamaksanga aldı, bul okuyaga köp dele maani berbegendey köründü. "*Tam tersi çocuğun akrabaları ve büyükleri çocuğun ava arkalarından geldiğini görmezden geldiler. Bu olaya o kadar önem vermediler." (Aytmatov, 2008e: 309- 310).

Sabır kıl "Sabret"; *Sabır kıl, Mılğun, - dedi akırında Emrayin. "*Sabret Mılgun, dedi sonunda Emrayin." (Aytmatov, 2008e: 368).

Sabır kılınız "Sabredin"; *Anda Akılkaraçaç: – Ata, sabır kılıñız. "Sabırdın tübü sarı altın" - dedi. "*Akılkaraçaç: Baba sabredin. "Sabrın sonu iyidir." Dedi." (Kaldıbaev, 2018: 3).

Sabırduu bol "Sabırlı ol"; *Sabırduu bol sanaa tartpa köp. Tuşun canım öydösü bar ıldıyı. "*Sabırlı ol fazla düşünme. Bu hayatta iyisi de var kötüsü de." (Kaldıbaev, 2018: 3).

Biraz çıda "Biraz dayan"; *Altınım balam sağındım periştem menin kiçinekey. Biraz çıda baarı oz orduna kelet. "*Canım oğlum özledim seni bebeğim. Biraz daha dayan her şey yoluna girecek." (https://www.super.kg).

1.3.15. Kutlama ile İlgili Kalıp Sözler

Kutlanacak herhangi bir durum, düğün, tören, bayram karşısında iyi dileklerimizi dile getirir, tebrik ederiz. Kırgız Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde düğünlerde, yeni yıl, doğum günü ve özel günlerde, bayramlarda kullanılan kutlama kalıp sözleri: *Kuttu bolsun* "kutlu olsun", *kuttuktaybız* "kutlarız", *baktıluu bolgula* "mutlu olun" vb. Yapısal olarak bakıldığında Kırgız Türkçesinde eksiltili cümle şeklinde kullanılan kalıp sözleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Kırgız Türkçesinde eksiltili cümle şeklinde kullanılan kalıp sözleri *"menen", "üçün"* edatlarıyla beraber karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; *Mayramın menen* "bayramınız kutlu olsun", *canı cılınız menen* "yeni yılınız kutlu olsun", *tuulgan künüz menen* "doğum gününüz kutlu olsun", *sizin den soolugunuz üçün* "sizin sıhhatinize" vb. Tek kelime şeklinde olan kutlama kalıp sözlerine genellikle herhangi bir kutlama sırasında kadeh kaldırırken kullanılan *"Den soolugubuzga"* "Sağlığımıza" kelimesini örnek olarak gösterilebilir.

Baktıluu bol "Mutlu ol"; *Baktıluu bol, aylanayın. Cüz görüşüp taanışpasak da, sırtınan bilem. "*Mutlu ol kurban olduğum. Yüz yüze görüşüp tanışmazsak da uzaktan tanıyorum seni." (Aytmatov, 2008g: 419).

Cañı cılıñ menen "Yeni yılın kutlu olsun"; *Baarınardı Canı cıl menen kuttuktaym! Silerge den-soolkuk, çığarmaçılık ösüş kaalaym. "*Hepinizin yeni yılı kutlu olsun! Sağlık ve işinizde başarılar dilerim." (Oy Tobo, 2016: 4).

Kuttu bolsun "Kutlu olsun"; *Sıylıgınar kut bolsun! TÜRKSOY uyumu 19-fevralda Bişkektegi Kasımalı Bayalinov atındağı kitepkanada cıyın ötkörüp, bir top madaniyat, iskusstvo kızmatkelerine sıylık tapşıdı. "*Ödülünüz kutlu olsun. TÜRKSOY teşkilatı tarafından 19 şubat'ta Bişkek'teki Kasımalı Bayalinov kütüphanesinde düzenlenen

toplantıda, kültür, sanat sektöründe çalışanlara ödül verildi." (Kyrgyz News, 23.11.2019: 1).

Kuttuktaybız "Kutlarız"; *Eğemendüülük künüñüzdör menen çın cüröktön kuttuktaybız. "*Bağımsızlık günü kutlu olsun. Yürekten kutlarız." (Abdraev, 27.08.2019: 2).

İygilik alıp kelsin "Başarılar getirsin"; *Sınaktarıñızdarga iygilik kaalaybız! "*Sınavlarınızda başarılar getirsin!" (Students, Mainas. Edu. Kg).

Maryamıñ menen "Bayramın kutlu olsun"; *Eçendi baştan ötkörgön akılman Kırgız elim! Büğünkü Eğemendik mayramıñ menen kuttuktaym! "*Çok şey geçiren Kırgız halkım! Bugünkü bağımsızlık bayramın kutlu olsun." (Cumagulov, 21.08.2014: 2).

Mayramıñız kuttu bolsun "Bayramınız kutlu olsun"; *Nooruz mayram Kut bolsun! Carkıragan Kunu bizdin Baldar Kırgız elinin salttarın, oyundarın, Irların Cana biylerin korsotuştu. "*Nevruz bayramın kutlu olsun! Nevruz bayramda çocuklar Kırgız halkının milli oyunların, gelenek göreneklerin, şarkıların söylediler." (Cumagulov, Super İnfo Gazetesi, 26.04.2018: 5).

Çın cüröktön kuttuktaymın "İçten dileklerimle kutlarım"; *Tumara Cakşılıkova: Tuulğan künün menen çın cüröktön kuttuktaym. "*Tumara Cakşılıkov: Doğum günün kutlu olsun, içten dileklerimle kutlarım." (Aliev, Super İnfo Gazetesi, 23.11.2019: 12).

Tuulgan künüñüz kuttu bolsun "Doğum gününüz kutlu olsun"; *Aygul ece tuulğan kun kut bolsun! Bar bolunuz.* Aygul abla, doğum gününüz kutlu olsun! İyi ki varsınız! (Tınıbekov, Super İnfo Gazetesi, 2017: 8).

Tuulgan künüñ menen "Doğum günün kutlu olsun"; *Tuulğan kunun kut bolsun, den sooolukta bol, cuzunon kulku ketpey ata-enen, bir tuugan, coro- coldoştorun menen baktıluuu bol! "*Doğum günün kutlu olsun, yüzün hep gülsün, sağlıkla ailenizle, akrabalarınızla mutlu olun!" (İsabaeva, Super İnfo Gazetası, 05.09.2008: 11).

Kut bolsun "Güle güle kullan, hayırlı olsun"; *Çın curokton kuttuktaybız! Uy kut bolsun! Cakşılıkka buyrusun! "*İçten dileklerimle kutlarım! Ev hayırlı olsun! Şans getirsin!" (Tınıbekova, 25.09.2019: 4).

1.3.16. Bayramlar ile İlgili Kalıp Sözler

1.3.16.1. Ramazan Bayramında Kullanılan Kalıp Sözler

Ayt maarek bolsun "Bayramınız mübarek olsun"; *Ayt maarek bolsun! Caratkan ceribizğe tınçtık, elibizğe ıntımak, bereke bersin. "*Bayramınız mübarek olsun! Allah halkımıza barış, yurdumuza bereket versin!" (Momunova, 05.07.2016: 1).

Ramazan mayramıñız kabıl bolsun "Ramazan mübarek olsun"; *Orozo ayt maarek bolsun! Sizderğe çın cüröktön tınçtık cana bakubat caşoo kaalaybız! "*Ramazan mübarek olsun! İçten dileklerimle kutlarım, barış ve huzur içinde bir hayat dilerim!" (Canıbekov, 2019: 1).

1.3.16.2. Kurban Bayramında Kullanılan Kalıp sözler

Kurman ayt kabıl bolsun "Kurban Bayramınız mübarek olsun!"; *Kele catkan Kurban ayt mayramınızdar menen! Adamğa cakşılık kılsan sozsuz kaytat. "*Kurban Bayramı'nız mübarek olsun! İnsanlara iyilik yaparsan tabi bir gün döner kendine." (AIT group, 2008: 1).

1.3.16.3. Nevruz Bayramında Kullanılan Kalıp Sözler

Nooruz mayramıñız kuttu bolsun "Nevruz kutlu olsun"; *Nooruz mayramınız menen! Sizğe molçuluk, tınçtık cana bakubattuuluk kaalaybız! "*Nevruz kutlu olsun! Bolluk, bereket, mutluluk dileriz!" (Canıbekova, Super İnfo Gazetesi, 19.03.2012:6).

1.3.16. 4. Yeni Yıl Kutlamaları ile İlgili Kalıp Sözler

Cañı cılınızdar menen "Yeni yılınız kutlu olsun"; *Kele catkan canı cılınızdar menen zamandaştar, dostor ... "*Yeni yılınız kutlu olsun arkadaşlar!" (İsabaeva, Super İnfo Gazetesi, 31.11.2017: 7).

1.3.17. Yemin Etme ile İlgili Kalıp Sözler

Yemin etmek yerine getirilmesi gereken ve ileride yapılması mümkün olan bir iş üzerine ya da bir işin yapılacağına dair söz vermektir. Yemin etmek aslında güzel bir davranıştır. Ama aynı anda boş ve gereksiz yere yemin etmek ve onu alışkanlık haline getirmek iyi bir şey değildir. Yapılacağı bir iş veya söz üzerine yemin edildiği gibi üzerine suç atıldığında yapmadığını dile getirmek için *Nan ursun men casagan cokmun*, "Ekmek çarpsın ben yapmadım" gibi yemin kalıp sözleri kullanılmaktadır.

İnsanlar suçsuz olduğunu ispatlamak için çaresiz bir durumda kaldıklarında Allah üzerine yemin ederler. Kırgız toplumunda *Nan ursun,* "Ekmek çarpsın", *Kuday ursun,* "Allah çarpsın" gibi yemin kalıp sözleri bulunmaktadır.

Ölüp keteyin "Yemin ederim"; *Ölüp keteyin, çın ele çatırap örttönüp catat,- dep narı beri çurkap eldi çakırat. "*Yemin ederim, gerçekten yanıyor deyip oraya buraya koşarak halkı çağırıyordu." (Kırgız El Comogu, 2020:3).

Kuday ursun "Allah çarpsın"; *Oy silerdi kuday urdubu, çak tüştö kuçaktaşıp. "*Sizleri Allah mı çarptı bu saatte kucaklaşıyorsunuz." (Aytmatov, 2008g: 412).

Sokur bolup kalayın "Kör olayım"; *Atambaev cakşı iştedi, uşunu bilbesener kozunor ılayım sokur bolup kalsın. "*Atambaev iyi yaptı görevini, bunu unutursanız kör olun." (Kırgız Tuusu, 21.11. 2019: 3).

Allah kübö "Allah şahit"; *Allah kübö, baldarım menen karganam, men künöölüü emesmin. "*Allah şahit çocuklarım üzerine yemin ederim, ben suçlu değilim." (Https://ky. Kloop. Asia, 2016.10.04: 1).

Söz berem "Söz veriyorum"; Oş*ondon kiyin Orozkul tuugandı karabaska, Müyüzdüü Bugu-Enenin tügül, teñirdin balası bolso da adamga cakşılık kılbaska, başkaça aytkanda, karagay emes çegedek berbeske özünö özü söz berip koygon. "*O günden sonra Orozkul ne arkadaşa ne Boynuzlu Maral anaya ne insanlara iyilik yapmaya yani camağcı değil odun bile vermemeye kendi kendine söz vermişti." (Aytmatov, 2008a: 85).

Atım kurusun "Adım batsın"; *Men uşundan öçümdü albasam, atım kurusun! "*Ben bundan öcümü almazsam adım batsın!" (http://www.translatos.com/uz/kg).

Çın aytıp atam "Doğru söylüyorum"; *Emne külösüñör? - dedi Tınaliev külümsüröp. - Çın aytıp atam, dağı köp-köp okuym. "*Niye gülüyorsunuz? Dedi Tınaliev gülümseyerek. Doğru söylüyorum daha çok okuyacağım." (Aytmatov, 2008f: 196).

Ölüp keteyin! "Ölümü öp"; *Ölüp keteyin, aksakal, öz ataman da cakşı köröm! "*Ölü yüzümü öp, kendi babamdan da daha çok severim!" (Aytmatov, 2008h: 136).

Sakalım örttönsün! "Yemin ederim"; *Sakalım örttönsün, men kantip uşuga barayın.* "Yemin ederim ben bunu nasıl yapayım." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 136).

1.3.18. Uyarma ya da Eleştirme ile İlgili Kalıp Sözler

Eleştiri, bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işidir (TS, 2011: 786). Eleştiri ve uyarma gündelik hayattaki herhangi bir olay ve durum karşısında gösterilen tepkiler açısından bakıldığında, olumsuzluk içeren söylemlerin ön planda olduğu ve genellikle küçümseme, kınama, azarlama, yakınma edimlerinin yanı sıra Allah'ın ıslah etmesine yönelik duada bulunulduğu; olumlu değerlendirmelerin ise daha çok övgü çerçevesinde ele alındığı görülmektedir (Bayraktar, 2019: 112). Kırgız Türkçesinde herhangi bir durumda ya da bir işe başlandığında insanların dikkat etmesi için kullanılan uyarma kalıp sözleri: *Abayla* "dikkat et", *baykap cür* "dikkat et" vb.'dir.

Abayla "Dikkat et"; *Kayra artına şart burulup, tayız ceekti cirey keçip, ulam tereñdep barıp, anan abaylap kuçağın cazıp, Ayım-Balıktı akırın boşotup ciberet. "*Tekrar arkasına dönüp, kenardan derin tarafa ilerleyip Ayım-Balığı dikkatlice denize attı." (Aytmatov, 2008e: 332).

Abaylagıla "Dikkat edin"; *Ay, baldarım, abaylağıla. Dayra suunun boyunda oturgan ceriñer cok.* "Çocuklarım, dikkat edin. Suyun kenarında oturmuyorsunuz." (Aytmatov, 2008e: 345).

Aytkanım aytkan "Dediğim dedik"; *Aytkanım aytkan, degenim degen, meniki gana tuura deyt da turat.* "Söylediklerimi sçyledim. Benim dediğim doğru diye inat ediyor." (Aytmatov, 2008a: 80 – 81).

Baykap cür "Dikkat et"; *Bala anın açuuluu kabak-kaşın, kaşkaygan tişterin, başındağı temir kaskasın, ıyığındağı pogondorun — baarın teñ baykap oturdu. "*Çocuk onun sinirli haline, dişlerine, demirden yapılan başına geçirdiği şeye yani her şeyine dikkat ediyordu." (Aytmatov, 2008b: 9).

Başımdı oorutpa "Kafamı şişirme"; *Başımdı oorutpay, bar, ustundu al! Suudan ötkörüp salmayınça anday-mınday sözündü ukpaymın. "*Kafamı şişirtme git ağcı al! Sudan geçirene kadar saçma sapan laflınızı duymayım." (Ak keme, 2008: 92).

Munu bilip cür "Bunu bilmelisin"; *Kalayık kalk değendin tandoosunda kançalağan er-azamattar bar. Tekebaev calğız emestir. Munu bilip cür.* "Halkın seçiminde bir sürü

bahadır yiğitler var. Tekebaev yalnız değildir. Bunu bilmelisin." (Uçur Gazetesi, 23.12.2010: 20).

Esinde bolsun "Aklında olsun"; *"Çındık" değenbiz bul coldoş professor. Mobu idişteği onkolotmo esinizde bolsun!* "Doğruluk" dediğimiz bu, sayın profesör. Bu şeydeki yapılan iş aklınızda olsun." (Aytmatov, 2008g: 428).

Esini cıy "Aklını başına al, kafanı toparla"; *Tokto, esiñi cıy. Büğün ele akçanı dayındatıp koyomun. "*Dur, aklını başına topla. Hemen bugün parayı hazırlatırım." (Www.bulut.kg› stavkanın-azayışı)

Uyat bolot "Ayıp olur"; *Biz dağı sizdi uyat kılğan cokpuz ğo deym.* "Biz daha sizi rezil etmedik galiba." (Aytmatov, 2008g: 443).

1.3.19. Hitap Etme, Seslenme ile İlgili Kalıp Sözler

1.3.19.1. İyelik Ekleriyle Yapılan Hitap Etme, Seslenme ile İlgili Kalıp Sözler

Apakem "Anneciğim"; *Men apakem menen sıymıktanam, kuç- kubat alam. Maktayın desem soz butpoyt eken albette maktay turgan adamda. "*Ben anneciğimle gurur duyuyorum, güç alıyorum. Şüphesiz övgüyü hak etmiş insana kelimelerim dahi yeterli gelmiyor." (Super İnfo Gazetesi, 05.08.2019:12).

Ecekem "Ablacığım"; *Nurkamal ecekem özünün bir sıyra kiyimin baştıkka salıp, men cuunup bütkön kezde kirgizip berdi. "*Nurkamal ablacığım kendi eşyalarını bir torbaya koyup ben yıkandıktan sonra bana verdi." (İsabaeva, 2011: 53).

İniçek "Kardeşim"; *Gulnara Baytemirova, İniçek bar bol, aman bol, ak tanday akındığına taazim, çındıktı çırkıratasında, azamatsın, işine iygilik, taazim etem.* "Gulnura Baytemirov, kardeşim var ol, sağlıklı ol! Yazar olduğuna saygımız sonsuz, gerçeği herkesin yüzüne vuruyorsun afferin başarılar." (www.vtbblog.ru, 21.06.2019: 1).

Ceñekem "Yengeciğim"; *Ketmen çapkan ceñekem. Kerilip işter kezi eken. Kücürmön işte, küç ceñet, Küzündö bolsun berekeñ. "*Çapa vuran yengeciğim. Çalışmaya başlayan haliymiş. Güç gücü yener derler, ilkbaharda olsun bereket." (Sagınbay, 1926: 2).

1.3.19.2. Şımartma, Yalvarma Amacıyla Kullanılan Kalıp Sözler

Altınım "Canım"; *Isık-Köl, Çatır-Köl, Suusamır, Arstanbap, Sarı-Çelek dağı başka cerleribizdi körüp "beyiştin ceri tura", dep suktangandar köp. Altınım Kırgızstanım kanday keremet... "*Issık – Göl, Çatır – Göl, Suusamır, Arstanbap, Sarı – Çelek ve daha başka yerlerimizi görüp "Cennetmiş burası", diyenler çok. Canım, Kırgızistan'ım nasıl bir güzel yersin!" (Azattyk. Kg, 2015: 2).

Aylanıp keteyin "Kurban olayım"; *Aylanıp keteyinder, silerdi karap oturup menin kubançıma çek cok. "*Kurban olayım, sizlere bakarak ben bile o kadar çok seviniyorum ki." (Aytmatov, 2008g: 438).

Canım "Canım"; *Fudziyamanın çokusuna çıkkan adam cürögünün eñ kupuya sırın açarın bilesiñbi, canım? "*Fuji-Yama'nın tepesine çıkan adam kalbindeki sırrını söyler. Biliyor muydun canım?" (Aytmatov, 2008g: 413).

Carıgım "Işığım"; *Çıdaçı, carığım!- degen apası. - Erteñ menen ele oynop ketesiñ. "Çıçkan akem, suu ber" dep içiñen ayta ber. "*Dayan ışığım diyen annesi. Yarın ayağa kalkarsın. "Sıçan babam, su ver" diye içinden söyle." (Aytmatov, 2008e 371).

Kımbatım "Değerlim"; *Cürögü oşsolcup, uşunçalık korkup, uşunçalık kubanp ketken eken, başı aylanıp, erinderinen: "Kımbatım!" degen ısık demi çıktı. "*Kalbi hızlı çarpıp o kadar korkmuş, o kadar sevinmiş ki başı dönüp ağzından "Değerlim" kelimesi çıkmış." (Aytmatov, 2008f: 243).

Çıragım "Gözümün nuru"; *Oylonup aytsañ kantet, çırağım!- dep cemelep koydu Organ. - Çapçañdık kılıp koyduñ beym, oylonçu.* "Düşünerek söylesene, gözümün nuru diye kızdı Organ. Düşünmeden konuştun, biraz düşün." (Aytmatov, 2008e: 336).

Kulunum "Yavrum"; *Korkkonum oşonçoluk, "kulunum ay, özüñ aman kalğanıña şügür" dedim içimen. "*Korktum o kadar 'yavrum kendin sağ salim olduğuna şükür' dedim içimden." (Aytmatov, 2008g: 442

Cöcöm "Civcivim"; *Menin cöcöm okuuna iygilik cakşı okup köp köp iygilikterdi bağındır. "*Benim civcivim derslerine başarılar daha çok başarılar dilerim." (Tuuganbaeva, 2019: 7).

Kuday üçün "Allah için"; *Kuday üçün maga cardam ber. Baarı men oylogondoy bolboy kaldı.* "Allah için bana yardım et. Her şey benim düşündüğüm gibi olmadı." (Aytmatov, 2008g: 67)

Sadagan boloyun "Kurban olayım"; *Canında oturgan apası: "Bir ceriñ oorubaybı, sadagañ boloyun? Kiyinki kündörü azıp kettiñ go",- dedi.* "Yanında oturan annesi: "Bir şeyin ağrıyor mu, kurban olduğum? Sonraki günlerde çok zayıfladın sanki'dedi." (Aytmatov, 2008f: 239).

Alla ıraazıçılıgı üçün "Allah rızası için"; *Barınızdardı Allah ıraazıçılık uçun cakşı korom. "*Hepinizi Allah rızası için seviyorum." (https://snap361.org/ig-tag/muslimkyrgyzstan).

1.3.20. Utanma, Pişman Olma ile İlgili Kalıp Sözler

Söylenen, yapılan herhangi bir iş ya da davranışın olumsuz etkilerini görerek pişmanlığı ifade eden duygu, genellikle özür dileme duygusunu ifade etmektedir. Örneğin; *Eldin betin kantip karaym* "milletin yüzüne nasıl bakarım", *Ataganat* "keşke", *uyat boldu* "ayıp oldu" vb. Geçmişte yapılan veya tam tersi yapılmayan bir iş için de pişmanlık duygusu beslenir. *"Azırkı meen bolgondo"* "şimdiki aklım olsa" gibi geçmişe dair pişmanlık duyma kalıp sözünde şimdi daha olgun ve akıllı olduğunu, daha doğru bir davranışta bulunacağını dile getirmek için kullanılmaktadır. Herkes yaptığı yanlışların zararından ders alır ve bir daha yapmamaya çalışır.

Ataganat "Keşke"; *Atağanat, bu capayı toodoğu capan tağdırıñdı özgörtör ayla cok tura: eki birdey koruk karağaydı tün katıp alıp ketmekke maşine keçinde ele cetip kelet. "*Keşke bu dağdaki kaderini değiştirecek çare olsa: iki büyük çamağcı gece yarısı götürmek için araba hemen gelir." (Aytmatov, 2008a: 86).

Eldin betin kantip karaym "Milletin yüzüne nasıl bakarım"; *Karşı dobuş berip catkanda eldin betin kantip karaym değen oy cok değende birinerdin meenerğe keldi boldu beken... "*Karşı çıkma oyu kullanırken milletin yüzüne nasıl bakacağım diye bari birileriniz düşündünüz mü acaba." (Kaldıbaeva, Super İnfo Gazete, 2014, 23: 6).

Kaysı betim menen süylöşöm "Şimdi hangi yüzle konuşacağım"; *Al menin uuru ekenimdi öz közü menen körbödü bele. Emi ağa kaysı betim menen baram. "*O benim

hırsız olduğumu kendi gözleriyle görmüydü. Şimdi hangi yüzle gideceğim ona." (Tokombaev, 2008: 15).

Eh ataganat "Ah, keşke"; *Eh atağanat, uşu tün içinde kapilet cel turup, kapilet dobul soğup, aalaa astın-üstün tüşsö, asman açılıp, cıldız körünsö ee! "*Ah, keşke bu gece yarısı rüzgâr olur gökyüzü açılıp yıldızlar görünse." (Aytmatov, 2008e: 370).

Uyat boldu "Ayıp oldu"; *Kün şaşkede dürbölöñdöp cetip bardık. Uyat ele iş boldu. "*Öğleyin gürültü içinde oraya ulaştık. Çok ayıp oldu." (Aytmatov, 2008h: 286).

1.3.21. Alkışlamak; Takdir Etmek için Kullanılan Kalıp Sözler

Alkışlar diğer kalıp sözler gibi halkın zaman içinde oluşturduğu özlü anlatım kalıp sözleridir. İnsanların yakınlarını, akrabalarını ve sevdiği insanların yaptığı herhangi bir hareketi alkışlamak, övmek ve motive etmek için kullanılan sözlerdir. Kırgız Türkçesinde alkışlama ile ilgili kalıp sözler yarı bir başlık altında incelenmiştir. Bu özlü sözler iletişim esnasında motivasyonu sağlamak için kullanılmaktadır. Örneğin; *Alga* "ileri", *keremet* "harika" vb. gibi. Bu kelimeler iletişimi süsler ve duyguları belirleyici hale getirir, konuşmayı güçlendirir. İnsanlar arasındaki işlerin başarısını dile getirmek için önemli unsurlardır.

Alga "İleri"; *Alğa, Çabdarım, alğa, can birğe canıbarım! Kuup cet uurulardı! "*İleri, Çabdarım, ileri, seninleyim canım! Yetiş soygunlara!" (Aytmatov, 2008g: 275).

Bali-bali "Aferin"; *Sokonun üç katar tişteri kırtışka süngüp kirip, cerdin tereninden tolkun aydaganday, aygırcal çımdardı capıra oodarıp cürüp ketkende, eldin baarı çuuldap, "Bali-bali" dep koşkurgan attardı kamçıga ala dagı da traktordun artından cönöp kalışı.* "Üç sıra saban dişleri yere daldığında ve yerin derinliklerinden bir dalga gibi çimenlerin üzerinden geçerken, tüm insanlar "aferin!" diye bağırdılar. Başıboş atları kırbaçladılar ve traktörün peşinden koştular." (Aytmatov, 2008ı:126)

Oo çirkin "Ah, ne güzel"; *Oo, çirkin ooy. Aytkanday ele, ekiğe ekini koşsok- tört bolot emespi. "*Ah ne güzel! Söylediğin gibi iki artı iki dört olur ya." (Aytmatov, 2008g: 428).

Caraysıñ! "Ah, aferin size!"; *Caraysıñ, içiñdeği közüñ caman emes eken, - dep koburadı. "*Aferin sana, içgüdün fena değilmiş diye içinden konuştu." (Aytmatov, 2008e: 321).

Keremet "Harika"; *Özün ölümgö berer aldında Emrayin keremet cañılık açtı: can berip, köz cumğanğa çeyin uulunda ulanış üçün al ömür boyu uşul Emrayin bolup caşap kelğen tura. "*Kendini ölüme atacakken Emrayin harika bir haberi açıkladı: Dnyaya gelip ölene kadar neslinin devam etmesi için o Emrayin olarak hayatını devam ettirmiş." (Aytmatov, 2008e: 390).

1.3.22. Sofrada Kullanılan Kalıp Sözler

Genel olarak Türk toplumunda evde misafir ağırlamak önemli bir gelenektir. Kırgız toplumunda sofrada ilk olarak erkekler yemeğe başlar. Bir kişi yemeğini bitirse de sofradan kalkılmaz. *"Bismillah"* diye dua ederek yemeğe başlanır ve sofrada yaşı büyük olan kişi *Dastorkonun mol bolsun* "sofranda bolluk olsun" gibi dualar okur. Yemek, bu insanların alın teri dökerek yedikleri yemeklerin karşılığıdır. Bu yüzden eskiden beri sofra kültürüne önem verilmiştir. Yemeklere önem verilir ve ayrıca ekmek kutsal olarak görülür.

Bıssımılda "Bismillah"; *Bıssımılda dep nandan aldım da, çaynap çatıp, kandaydır bir canı daam, canı cıt sezdim* "Bismillah diye ekmeği çiğnerken değişik bir yeni tat ve yeni konuyu hissettim." (Aytmatov,2008ı: 132).

Dastorkonuñuzga bereket bersin "Sofrana bereket versin"; *Dastorkonuzga bereket bersin, üy böölönüzgü tınçtık bersin. "*Sofranıza bereket versin, ailenizle huzur içinde yaşayın." (Bilim-al. Kg, 07.10.2019: 1).

Tamagın tattu bolsun "Afiyet bal şeker olsun"; *Dayar bolğon salatka bir kesimden kaymak may koşunuz. Caşılça çöp menen üstün sebelep koyunuz. Tamağınız tattu bolsun! "*Hazır olan salataya bir dilim kaymak ekleyin. Sebzelerle üstünü süsleyin. Afiyet bal şeker olsun." (Super İnfo Gazetesi, 16.11. 2018: 7).

Dastorkonuñ mol bolsun "Sofranda bolluk olsun"; *Kindik enen suu menen alğaç iret cuuğan kun! Den sooluğun zor bolsun, Dastorkonun mol bolsun. "*Göbek annen ilk defa seni yıkadığı gün… Sağlıklı ol, sofran bereketli olsun." (Toktogulova, 06.10.2018: 1).

1.3.23. Ölümle İlgili Kalıp Sözler

Ölüm, ölen insanın arkasında kalanlar için üzüntü verici bir olaydır. Ölen insanın yakınlarını ve sevdiklerini teselli etmek ve onların acısını hafifletmek için kullanılan

kalıp sözler bulunmaktadır. Birisine ölüm haberi vermek için *artı kayrıluu bolsun* "başınız sağ olsun" gibi kelimeler kullanılır. Ölen insanın arkasında kalan kişilere *başın aman bolsun* "başın aman olsun" gibi sağlık ve sabır dileme dualarıı söylenmektedir.

Acal aytıp kelbeyt "Ecel geliyorum demez"; *Acal aytıp kelbeyt biylep catasınbı namaz okup catasınbı kuran okup catasınbı acal aga karabayt inşa Alla baarıbız dayar bololuu olum. "*Ecel geliyorum demez dans mı ediyorsun ya da namaz mı kılıyorsun ya da kuran mı okuyorsun ecel ona bakmaz, hepimiz hazır olalım." (Mitalov, 2019: 9).

Artı kayrıluu bolsun **"Başın sağ olsun";** *Çek arabızdı korgop kaza bolğon cookeribizdin artı kayrıluu bolsun, apasına, cakındarına köñül aytamın.* "Sınırımızı koruyarak şehit olan askerlerimizin annelerinin, yakınlarının başı sağ olsun." (Elgezit. Kg. 17.09. 2019: 2)

Başın aman bolsun "Başın aman olsun"; Mülktün *da, balanın da keregi cok, calañ Çınarbay dosumun gana başı aman bolsun! "*Mülkün de çocuğun da gereği yok, sadece Çınarbay arkadaşımın başı aman bolsun!" (Kaldıbaev, 2018).

Tagdırdın cazganı "Kader yazısı"; *Tağdırdın cazğanıbı ce ozum kunooluumunbu aytor tuşunboym. "*Kader yazısı mı ya da kendim mi suçlu anlamadım." (Superstan, 26.11.2015: 10)

Markum… bolçu "Rahmetli …. Idi"; *41-cılı cetinçini bütürgön bir klass öydö kurdaştarım: biri eseygen ömürün büt mugalimçilik menen ötkörgön markum Mombekov Bayısbek, dağı biri azır Şeker orto mektebinin köp cıldan beri direktoru Bekmambetov Seytali, respublikanın emgek siñirgen agartuuçusu bolçu "*41.yılı yedinci sınıf mezunları ve bir sınıf üst okuyan arkadaşlarım: bütün hayatını matematik ile geçiren rahmetli Mombekov Bayısbek ve Şeker orta okulunun uzun zamandan beri müdürü olan Bakmambetov Seytal ikisi ülkeye tanılan aydınlarının biri idi." (Aytmatov, 2008h: 283).

Canı catnatta bolsun "Yattığı yer cennet olsun"; *Canı canatta bolsun artı kayrıluu bolsun, kayrat kılınızdar, abdan okunuçtu cap caş eken, ayla cok. "*Mekânı cennetlik olsun! Sabırlı olun, çok üzücü bir durum, daha gençmiş." (Akipress, Turmuş, 24.11.2016: 2).

Cayı beyişte calgasın "Mekânı cennet olsun"; *Cayın beyişte bolsun kudayım seni ozu keçirsin, talanttuu oto insan elen Momun kalğan omurun uuluna bersin allahım oooomin. "*Ruhu şad olsun! Allah affetsin seni, çok yetenekli biri idin. Allah'ım Momun'un oğluna ömürler versin âmin." (Kuçubaev, 2018: 68).

Acal taptı "Vefat etti, eceli geldi"; *Pakistanda zilzalada keminde beş adam acal taptı. "*Pakistan'da beş kişi depremden hayatını kaybetti." (Akmataliev, 2016: 9).

Düynödön kayttı "Dünyadan göçtü"; *"Emese men bu düynödön kaytkanda sen unutpay cürgün. Deñizge çıkkan kündörüñdö meni estey cür..."* "Ben bu dünyadan ayrıldıktan sonra beni unutma. Denize çıktığın günlerde beni hatırla." (Aytmatov, 2008e: 316).

Canı çıktı "Nefesi kesildi"; *Kırkıroo kirip, suusagandan canı çığıp baratkansıdı. "*Geç girip, su içesi geldiğinde nefesi kesildi." (Aytmatov, 2008e: 318).

Kelbes saparga ketti "Dönülmez yola gitti, bu dünyadan göç etti"; *Gulbu Oroskul kızı 40 caş kurağında kelbes saparga ketti. "*Gulbu Oroskul kızı 40 yaşında bu dünyadan göç etti." (Super İnfo Gazetası, 19.09.2017: 1).

Topuragı torko bolsun! "Toprağı bol olsun"; *"Ah, kayran abışka... Topurağıñ torko bolsun emi. Ayla kança!" degen sözdör caadı. "*Ah zavallı ihtiyar! Toprağı bol olsun. Çaresi olmayan bir durum! dedi herkes." (Osmonkulov, Akunova, 2007: 129).

Iymanı coldoş bolsun! "Allah rahmet eylesin" *"Iymanı coldoş bolsun!" dep özünçö dağı bir nerselerdi kübüröp, bata kıldı Murat karıya.* "Allah rahmet eylesin!" diyerek Murat sessizce bir şeyleri söyleyerek dua etti." (Medetov, 2006: 87).

Közüm cumulup ketse "Gözlerim kapanırsa"; 1. Çok uykusu gelmiş olmak. 2. Ölmek. *Birok közüm cumulup ketse aytar kereezimdi aytıp cetişealbay, özüm menen koşo kör astında ala ketembi dep, ayabay korkup catam.* "Yalnız, gözlerim kapanırsa vasiyetimi söyleyemeden kendimle beraber mezara götüreceğim diye korkuyorum" (Aytmatov, 2008ı: 119).

Közüm tirüü turganda "Hayatta olduğum sürece"; *Közüm tirüü turganda, uşul ıyık parzımdan kutulsam, ölsöm da armanım bolbos ele…* "Hayatta olduğum sürede bu kutsal farzımdan kurtulsam ölsem de armanım olmazdı" (Aytmatov, 2008ı: 120)

1.4. Bağlama Göre Kalıp Sözler

Kalıp sözler, kullanıldıkları duruma ve yere göre dil dışı bağlam duyarlı ve dil içi bağlam duyarlı olmak üzere iki grupta incelenmektedir (Tannen ve Öztek 1989: 39). Bağlam iletişim sırasında kullanılan öğeler ile meydana gelen metni yani iletişimi yönetir ve anlamı belirlemeye yardım eden unsurdur. Metin içindeki bir kelimenin hangi anlamda kullanıldığını bağlama göre belirleriz. Yani bir kelimenin anlamını bağlamın yardımıyla belirleriz. Bu yüzden bağlam iletişimde ve sözcüğün anlamını belirlemede önemli bir yere sahiptir. Bağlam iletişimde kalıp sözlerin kullanım yerini ve durumunu yani alanını belirler ve sınırlar.

1.4.1. Dil Dışı Bağlam Duyarlı Kalıp Sözler

Dil dışı bağlam duyarlı kalıp sözler grubundaki kalıp sözlerin kullanılabilmesi için kesinlikle bir olayın meydana gelmesi gerekir. Örneğin; birine *Gözünüz aydın* demek için o insanın kesinlikle güzel bir haber duyması ya da güzel bir olayın yaşanması gerekir. Bu olayların olmadığı bir durumda bu kalıp söz söylenmez. Dil dışı bağlam duyarlı kalıp sözler insanın mutluluğunu, sevincini, üzüntüsünü belirlemektedir. Bu gruba giren kalıp sözleri Gökdayı (2015) üç alt başlık üzerinde incelemiştir (s. 108 – 109).

1.4.1.1. Üzüntü veya Strese Neden Olan Olaylarda Söylenen Kalıp Sözler

Bu gruba giren kalıp sözler insanların baş edemediği ve zor duruma düştüğünde teselli etmeyi sağlamaktadır. İnsanoğlu kötü bir duruma düştüğünde birinin teselli etmesine ya da yakınlarının manevi desteğine ihtiyaç duyar. Her insanın başına gelebilecek bir durumdur. Kırgız halkı misafirperver ve yardımseverdir. Buna örnek olarak II. Dünya Savaşı'nda işe yarayan tüm erkekler savaşa gittiğinde geride kalan kadın, ihtiyar ve çocukların birbirine olan desteklerini verebiliriz. Gökdayı (2015) bu grupta yer alan kalıp sözleri de sağlık ve kayıpla ilgili olanlar şeklinde kendi içinde ikiye ayırmıştır (s. 108):

1.4.1.1.1. Sağlık

Sağlık durumuyla ilgili kötü bir olay ya da kaza olduğunda insanları teselli etmek için kullanılan kalıp sözlerdir. Örneğin; *Bat sakayıp ket* "Geçmiş olsun! *Tez sakayıp ketsin* "Geçmiş olsun" gibi.

1.4.1.1.2. Kayıp

Kayıp durumunda söylenen kalıp sözlerde ayrılık ve ölüm durumunda söylenilecek kalıp sözler üzerinde yoğunlaşır.

1.4.1.1.2.1. Ayrılık

Ayrılıkla ilgili kalıp sözlere *Aman boluñuzdar* "Sağlıklı kalın", *Cakşı kalgıla* "Haydi hoşça kalın, kendine iyi bakınız", *Körüşkönçö* "Görüşürüz", *Sak bol* "Dikkat et", *Kayda cürsön da aman bol* "Nereye gidersen git, hep iyi ol", *Koş bol* "Hoşça kal", *Koş boluñuzdar* "Hoşça kalın", *Saparıñız baysalduu bolsun* "Hayırlı yokçuluklar" vb. gibi örnekler verelebilir.

1.4.1.1.2.2. Ölüm

Ölümle ilgili kalıp sözlere ise *acal taptı* "Eceli geldi, vefat etti", *Düynödön kayttı* "Dünyadan göçtü", *Canı çıktı /üzüldü* "Ruhunu teslim etti", *Kelbes saparga ketti* "Tahtalıköye gitti", *Tagdırı cetti* "Takdiri ilahî", *Acal aytıp kelbeyt* "Ecel geliyorum demez" gibi örnekler verilebilir.

1.4.1.2. Mutluluk Veren Olaylarda Söylenen Kalıp Sözler

Mutluluk veren kalıp sözler, insanoğlunun hayatında mutlu bir olayın olmasıyla ortaya çıkan duygulardır. Wierzbick'e göre (1999) insanoğlunun bir parçası olan "his" ile "duygu" kavramları birbirlerinden ayrı kavramlardır. "Duygu" kavramı toplumun kültürüne bağlıdır ve güvenli bir yol değildir yani duygu ile hareket etmek insanı yanıltabilir. "His" kavramı evrenseldir. O yüzden insan doğasının ve insan deneyiminin araştırılmasında güvenle kullanılabilir (s. 4). Bu gruba giren kalıp sözler önemli günler ve kazanımlarda söylenen kalıp sözler olarak iki başlık altında incelenmektedir.

1.4.1.2.1. Önemli Günler

Bu grupta yer alan kalıp sözlere *Baktıluu bol* "Mutlu ol", *Canı cılın menen* "Yeni yılın kutlu olsun", *Maryamın menen* "Bayramın kutlu olsun", *Mayramınız kuttu bolsun* "Bayramınız kutlu olsun", *Çın cüröktön kuttuktaymın* "İçten dileklerimle kutlarım", *Tuulgan kününüz kuttu bolsun* "Doğum gününüz kutlu olsun", *Tuulgan künün menen* "Doğum günün kutlu olsun", *Kuttu bolsun* "Kutlu olsun" gibi örnekler verilebilir.

1.4.1.2.2. Kazanımlar

Kazanımlar kavuşma ve yeni mal edinme durumunda meydana gelmektedir. İnsanların bir araya geldiğinde karşılıklı olarak kullandıkları kalıp sözlerdir. Örneğin; *Koş keldik* "Hoş bulduk" vb. Genellikle çok beklenen biri geldiğinde ya da belli sebepler yüzünden ayrılan birileri bir araya geldiğinde kullanılmaktadır. Kırgızistan ve Türkiye'de biri yeni bir mal aldığında kullanılan kalıp sözler de bulunmaktadır. Örneğin; *Kut bolsun* "Hayırlı olsun" vb.

1.4.1.3. Başkalarıyla Yakın İlişki Kurmak İstenen Durumlarda Söylenen Kalıp Sözler

İletişim sırasında birbirleriyle samimiyet kurmak ve samimiyeti artırmak istendiği durumlarda kullanılmaktadır. İletişimin olumlu bir şekilde devam etmesi için doğru ve düzgün cümle kurmak önemlidir. Gökdayı'nın incelemesine göre (2015) karşıdaki insandan kendi konumunu daha aşağı çekmesi ya da muhatabını yüceltmek istemesi gibi durumlarda bunun gibi kalıp sözler kullanılır (s. 109). Bu gruptaki kalıp sözler iki başlık altında incelenir; kendisini alçaltma *Ugup atam* "Efendim", *Astagfurullah* "Estağfurullah" vb.; muhatabını yüceltme *Saga cetpeyt* "Senin kadar değil", *Senden cakşısı cok* "Senden daha iyisi yok" vb.

1.4.2. Dil İçi Bağlam Duyarlı Kalıp Sözler

Dil içi bağlam duyarlı kalıp sözleri kullanmamız için bir durumun ortaya çıkma zorunluluğu yoktur. Bu gruba giren kalıp sözler genellikle insanlar hakkında olumlu düşünceleri kapsayan ya da olumsuzluğu geçebilme, kötülükleri kendilerinden veya başka bir insandan uzaklaştırma amacıyla kullanılır.

Caratkan özü koldosun "Allah yardımcın olsun"

Caratkan ... muhtac kılbasın "caratkan taza suuga muktac kılbasın!" "Allah'ım temiz suya muhtaç etmesin "Allah muhtaç… etmesin"

Köz tiybesin "Nazar değmesin".

SONUÇ

Kalıp sözler deyim, atasözleri, ikilemeler gibi birimlerle birlikte kalıplaşmış dil unsurlarındandır. Bu dil birimleri toplumun maddi ve manevi kültürünü, inançlarını ve değer yargılarını yansıtan derin anlamlı kalıplaşmış sözlerdir. Kalıp sözler etkileyici ve duygu yüklü kelimelerdir. Çünkü bir teşekkürü, bir sevinci ve bir mutluluğu dile getirmek için kalıp sözler kullanılmaktadır.

Kırgız Türkçesinde deyimler, atasözleri, ikilemeler üzerinde oldukça fazla çalışma olmasına rağmen kalıp sözler üzerinde yapılan somut bir çalışma yoktur. Bu çalışmada her iki dildeki kalıp sözlerin sınıflandırılması Hürriyet Gökdayı'nın çalışmasına dayanarak örneklerle açıklanarak tanımlanmıştır. Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kalıp sözleri değerlendirildiğinde şu sonuçlara vardık:

1. Her iki lehçede de birebir örtüşen kalıp sözlerden 178 adet tespit edilmiştir.
2. Her iki lehçede kelimeler değişse de aynı manayı taşıyan kalıp sözlerden 197 adet tespit edilmiştir.
3. Kırgız Türkçesindeki iyi dilekler ile ilgili kalıp sözleden 81, kötü dilekler ile ilgili kalıp sözlerden 108 adet tespit edilmiştir.
4. İşlevsel olarak yapılan sınıflandırmada; selamlaşma ile ilgili kalıp sözlerden 29, kutlama ile ilgili kalıp sözlerden 16, teşekkür etme ile ilgili kalıp sözlerden 6, rica etme ile ilgili kalıp sözlerden 6, vedalaşma ile ilgili kalıp sözlerden 8, ölümle ilgili kalıp sözlerden 16, özür dileme ile ilgili kalıp sözlerden 5, yemin etme ile ilgili kalıp sözlerden 13, teselli etme ile ilgili kalıp sözlerden 11, dinî etkiyle kullanılan kalıp sözlerden 8, tanışma ile ilgili kalıp sözlerden 6, onaylama ile ilgili kalıp sözlerden 6, reddetme ile ilgili kalıp sözlerden 6, yola çıkanlar için söylenen kalıp sözlerden 6, şımartma, yalvarma amacıyla kullanılan kalıp sözlerden 13, her durumda söylenen kalıp sözlerden 18, sofrada kullanılan kalıp sözlerden 4 adettir.
5. Yapısına göre kalıp sözleri sınıflandırırken söz dizimsel görünümler temel alınmıştır. Buna göre tek sözcük olanlar 27, çok sözcüklü sözcük birimler 1, öbek halinde olanlar 38, cümle yapısında olanlar 230, bitişken söz yapısında olanlar ise 7 adet bulunmuştur.
6. Sadece Kırgız Türkçesine ait olan kalıp sözler 565 adettir.

Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kalıp sözler incelendiğinde şu sonuçlara varılabilir:

1. Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki kalıp sözler anlam ve yapı olarak birbirine çok benzemektedir.
2. Türkiye Türkçesinde Kırgız Türkçesine nazaran kalıp sözler ile ilgili daha çok çalışma bulunmaktadır.
3. Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin kalıp sözler sözlüğü henüz oluşmamıştır.
4. Her iki lehçede de iyi ve kötü dilek bildiren kalıp sözler daha yaygın kullanılmaktadır.

Kırgız Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki kalıp sözlerde dinî inançların, ölüm, hastalık, evlilik gibi pratiklerin, gündelik yaşamın ve kültür özelliklerinin etkisi oldukça fazladır.

Kırgız Türkçesinde kalıp sözlerin en yaygın olarak kullanılan grubu iyi dileklerdir. Türkiye Türkçesinde ise yaygın olarak kullanılan kalıp sözlerin başında beddualar gelmektedir.

Kırgız Türkçesinde kalıp sözler deyimlerle aynı sözlükte yer almış durumdadır. Kırgız Türkçesindeki kalıp sözleri diğer dil birliklerinden ayırt eden çalışmaların yapılmasının gerekliliği kanısına varılmıştır. Bu çalışma yapılırken teori kısmında kalıp sözlerle ilgili yazılan kitaplardan, tez çalışmalarından, bilimsel araştırmalardan faydalanılmış, örnekler Kırgız Türkçesindeki roman, hikâye, sözlükler ve medyadan derlenmiştir.

Bu çalışma yapılırken deyimler, atasözleri, ikilemeler, mecazi ifadeler gibi kalıplaşmış dil birimleri üzerinde çok fazla çalışma yapılmış olmasına rağmen, teorik olarak kalıp sözlerin işlevleri ve söz dizimsel bir haritasının çıkarılmadığı, yeteri kadar çalışılmadığı görülmüştür. Bu çalışmanın bu konuyla ilgili yapılacak yeni çalışmalara yardımcı olacağı inancındayız.

KAYNAKÇA

Taranan Eserler

Akmataliev, A. (2015). *Er Töştük, Kırgız Dilinin Düşündürme Sözlüğü*, II bölük, Bişkek: Mektep Yayınları.

Askarov, Ç. (2008). *Ataman Uruulardın Tagdırı*, Bişkek: Kırgızistan Yayınları .

Aytmatov, C.T. (1983). *Kılım Karıtar Bir Gün*, Frunze: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008a). *Ak Keme*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008b). *Atadan Kalgan Tuyak*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008c). *Birinçi Mugalim*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008d). *Çıngızhadın Ak Bulutu*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008e). *Deniz Boyloy Corotkon Aladöböt*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008f). *Erte Cazdagı Turnalar*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008g). *Fudziyamdagı Kadır Tün*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008h). *Manas-Atadan Ak Kar-Kök Muzu*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008ı). *Samançının Colu*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Aytmatov, C.T. (2008i). *Toolor Kulaganda*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Calilov, A. (1996). *Azırkı Kırgız Tili*, Bişkek: Mektep Yayınları.

Camşitova, G. C. (2000). *Glagolnıe Frazeologizmı Kırgızskogo i Russkogo Yazıkov i ih leksikografiçekoe Opisanie*, Bişkek: Şam Yayınları.

Osmonkulov, A., Akunova, A. (2007). *Önör Aldı Kızıl Til*, Bişkek: COC sdudentteri üçün tüzülgön frazeologiyalık minimumdun tüşündürmö sözdügü.

Cilacı, O. (1992). "Dua", *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Eraliev, S. (2009). *Ene*, Bişkek: Kitapkana Yayınları.

Freud, S. (2002). *Totem ve Tabu* (Çev. K. Sahir Sel) (s.16). Ankara: Sosyal Yayınları.

İsabaeva, C. (2012). *Cılandın Süyüüsü*, Bişkek: Kırgız Tuusu.

İsabaeva, C. (2016). *Adaşkandar*, Bişkek: Kırgız Tuusu.

İsabaeva, C. (2012). *Alıkuldu Süygön Kız*, Bişkek: Kırgız Tuusu.

Kaimov, K. (1963). *Atay*, Ala-Too Curnal, Frunze.

Kaldıbaev, İ. (2018). *Böböktör üçün. Kırgız El Comoğu*, Bişkek.

Kırgız Tuusu (2005). *Sayasat Cana Koom*, Bişkek.

Kök Cangak Gazetası, 15.06.2017. Bişkek.

Ömürbaev, S. (1978). *Kök Cayık*, Frunze: Mektep Yayınları.

Osmonkulov, A., Akunova, A. (2007). *Önör Aldı Kızıl Til*, Bişkek: COC sdudentteri üçün tüzülgön frazeologiyalık minimumdun tüşündürmö sözdügü.

Sagynbay Orozbak uulu, (1926). *Nan*, Frunze: Mektep Yayınları.

Sıdıkbekov, A., Akmataliev, A. (2015). *Kırgız Dilinin Düşündürme Sözlüğü,* I bölük, Bişkek.

Tokombaev, A. (2010). *Küünün Sırı*, Bişkek: Biyiktik Yayınları.

Yüceol Özezen, M. (2001*). Türkçede Deyimler Üzerinde Birkaç Söz*, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, İstanbul.

Kaynaklar

Abakirov, E. Ş. (2006). *Russko-Kirgizskiy, Kirgizsko-Russkiy Sinonimiçeskiy Slovar Frazeologizmov so Znaçeniem Psihiçeskoe Sostoyanie Litsa,* Bişkek.

Akişina, A. A., Akişina, T. E. (1990). *Etiket Russkogo Telefonnogo Razgovora, Posobiye dlya studentov-inostrantsev*, Şkola, Moskova.

Akişina, A. A., Formanovskaya, N. İ. (1978). *Russkiy Reçevoy Etiket, Russkiy yazık.* Moskova.

Aksan, D. (2006). *Anadilimizin Söz Denizinde,* 2. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Arıkoğlu, E., Alimova, C., Askarova, R. ve Selçuk, B. K. (2018). *Kırgızca-Türkçe Sözlük I-II*, Ankara: Bengü Yayınları.

Balakay, A.G. (2001). *Slovar Russkogo Reçevogo Etiketa,* Moskva. Ast Gress.

Baygeldieva, K. (2017). *Kırgız ve Kıtay Tilderinde Süylöö Adebinin Özgöçölüktörü*, Bişkek.

Bayraktar, S. (2019). Yabancı Dil olarak Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Aktarım Aracı olarak Kalıp Sözler, Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü*, Ankara, s. 112.

Bulut, S. (2012*).* Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkich,* Volume 7/4, Fall, p. Ankara, ss. 1117–1155.

Canbulat, M., Dilekçi, A. (2013). Türkçe Ders Kitaplarındaki Kalıp Sözler ve Öğrencilerin Kalıp Sözleri Kullanma Düzeyleri, *Formulaıc Words ın Turkısh Textbooks and Student's Formulaıc Words Level,* s. 219.

Devellioğlu, F. (1986). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat,* Aydın Kitabevi, Ankara.

Erol, Ç. (2007). Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler Üzerinde Bir İnceleme*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, ss. 87-206.

Ersoy, H. Y. (2011). Başkurt Türkçesinde Kalıp Sözler, *Formulaic Expressions in Bashkir Turkish,* Türkiyat Araştırmaları Dergisi, ss. 10-48.

Formanovskaya, N. İ. (1979). *Reçevoy Etiket, Russkaya reç,* Moskova.

Formanovskaya, N. İ. (1980). *Reçevoy Etiket. Privetstviye, Russkaya reç,* Moskova.

Formanovskaya, N. İ. (1982). *Upotrebleniye Russkogo Reçevogo Etiketa,* Vısşaya şkola, Moskova.

Formanovskaya, N. İ. (1984). *Upotreblenie Russkogo Reçevogo Etiketa,* Moskova.

Formanovskaya, N. İ. (1987). *Russkiy Reçevoy etiket: ligvistiçeskiy i metodiçeskiy aspektı,* Vısşaya şkola, Moskova.

Formanovskaya, N. İ. (1994). *Obraşeniye,* Vısşaya şkola, Moskova.

Goldin, V. E. (1983). *Reç i Etiket,* Vısşaya şkola, Moskova.

Gökdayı, H. (2003). Sözlü İletişimde Kalıp Sözlerin İşlevleri, *Anadili Dil ve Eğitim Dergisi, 28,* İstanbul, ss. 31-45.

Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler, *Bilig*, S. 44: ss. 89-110.

Gökdayı, H. (2011). *Türkçede Kalıp Sözler*, İstanbul: Kriter Yayınları.

Karaulov, Y. N. (1987). *Russkiy Yazık i Yazıkovaya liçnost,* Vısşaya şkola, Moskova.

Kassımova, A. (2018). Kazak Türkçesinde Kalıp Sözler, *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Denizli, ss. 16-35.

Kaya, D. (1997). *"Dualar ve Beddualar",* Türklük Bilimi Araştırmaları, Sivas.

Kostomarov, V. G. (1967). *Russkiy Reçevoy Etiket, Russkiy yazık za rubejom,* Moskova.

Musaev, S. C. (1993). *Kep Madaniyatı cana Norma*. Bişkek: Mektep Yayınları.

Mustafa, Ç. (1992). *Beddua,* İslam Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sepir, E. (1993). *Otnoşeniye Amerikanistiki k Obşemu v Yazıkoznaniyuv,* Vısşaya şkola, Moskova.

Sokolova, V.V. (1995). *Kultura Reçi i Kultura ob Obşeniya,* Navuka, Moskova.

Sternin, İ. A. (1996). *Russkiy Reçevoy Etiket,* Voronej.

Ünsal, G. (2013). Dil Öğretiminde Kalıp Sözler ve Çevirisi, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume,* Ankara, ss. 1383-1394.

Tuzlu, A. M. (2013). Formulı Reçevogo Etiketa v Turetskom Yazıke, Moskova.

Vinogradov, V. V. (1977). Osnovnıe Ponyatiya Russkoy Frazeologii Kak Lingvistiçeskoy Disiplını, Moskova, ss. 118-139.

Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü,* C. I, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yudahin, K. K. (1998). *Kırgız Sözlüğü,* C. II, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Zemskaya, Y.A. (1994). Kategoriyi Vejlivosti v Kontekste Reçevıh Deystviyi, Logiçeskiy analiz yazıka. *Vıp.7. Yazık reçevıh deystviy*, ss.133-143.

Zülfikar, H. (2010). Dünden Bugüne Türkçe, *Türk Dili Kurumu Yayınları*, Ankara, ss. 349-351.

İnternet ve Elektronik Kaynaklar

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim: 15.09.2020).

http://sozduk.manas.edu.kg/ (Erişim: 10.09.2020).

https://bizdin.kg/ (Erişim: 22.02.2020).

TDK, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* http://tdkterim.gov.tr/atasoz/ (Erişim: 15.03.2020).

TDK, *Büyük Türkçe Sözlük,* http://tdkterim.gov.tr/bts/ (Erişim: 24.04.2020).

http://www.literatura.kg/main/ (Erişim: 20.04.2020).

https://www.azattyk.org/ (Erişim: 12.03.2020).

Edu. Kg. Index. Php› kabar-jariya (Erişim: 09.04.2020).

https://www.gezitter.org (Erişim: 22.02.2020).

https://www.bbc.com › kyrgyz › world-39189646 (Erişim: 07.04.2020).

https://www.super.kg › mobile › supertv (Erişim: 12.03.2020).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Aidai KUBANYCHBEKOVA

Doğum Yeri:

Doğum tarihi:

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM BİLGİLER

Orta Okul: C. Cunuşev Adındagı Orto Mektep (2001-2012)

Lisans: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık (Kırgızca – Türkçe) Bölümü (2012 -2017)

Yüksek Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı (2018-2021)